"प्रयोगमैत्री संरचना, शिक्षा, पर्यटन र कृषि, समतामूलक विकास इन्द्रसरोवरको समृद्धि"

हाम्रो इन्द्रसरोवर

स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम कक्षा १-८

२०७७

इन्द्रसरोवर गाउँपालिका

बागमती प्रदेश, मकवानपुर, नेपाल

"प्रयोगमैत्री संरचना, शिक्षा, पर्यटन र कृषि, समतामूलक विकास इन्द्रसरोवरको समृद्धि"

हाम्रो इन्द्रसरोवर

स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम कक्षा १-८

२०७७

इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
बागमती प्रदेश, मकवानपुर, नेपाल

स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माणमा सल्लाहकार एवम् सुझाव समूह

जीवन लामा, अध्यक्ष, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
उमा कुमारी लामा, उपाध्यक्ष, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
किरण निधि तिवारी, प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
धनराज महर्जन, वडाध्यक्ष, वडा नं. ५
धनवीर स्याङ्तान, वडाध्यक्ष, वडा नं. ४
चिरन्जीवी पौडेल, वडाध्यक्ष, वडा नं. ३
राजुमान महर्जन, वडाध्यक्ष, वडा नं. २
जमान सिंह वाइवा, वडाध्यक्ष, वडा नं. १
धर्मानन्द पन्त, शिक्षा शाखा प्रमुख
दिपक चापागाई, योजना तथा प्रशासकीय अधिकृत
आदर्श पोखेल , इन्जिनियर
विमल मोक्तान, इन्जिनियर
राजन खतिवडा, सूचना प्रविधि अधिकृत
उमा घिमिरे, प्राविधिक सहायक
मञ्जु रुम्बा, शिक्षा समिति सदस्य
वसन्त थापा मगर, शिक्षा समिति सदस्य
शान्ति गजमेर, शिक्षा समिति सदस्य
देवकृष्ण पुडासैनी, शिक्षा समिति सदस्य
दिनेश कुमार लामा, शिक्षा समिति सदस्य
सानु लामा, शिक्षा समिति सदस्य
शान्त लाल लामा, शिक्षा समिति सदस्य
लक्ष्मी रिमाल, शिक्षा समिति सदस्य
सहदेव रिमाल, शिक्षक माहासंघ इन्द्रसरोवर अधक्ष्य
विनोद लामा, वि.व्य.स अध्यक्ष
जयन्द्र लामा, वि.व्य.स अध्यक्ष
झमक लाल बलामी, वि.व्य.स अध्यक्ष
सूर्य कुमार बिक., प्रधानाध्यापक
प्रेम थापा मगर, प्रधानाध्यापक
रमेश सापकोटा, प्रधानाध्यापक

गोमादेवी दहाल, प्रधानाध्यापक
सानुकान्छा लामा, प्रधानाध्यापक
प्रल्हाद कुमार रेग्मी, प्रधानाध्यापक
आशा तामाङ, प्रधानाध्यापक
भीम बहादुर स्याङतान, प्रधानाध्यापक
लक्ष्मी प्रसाद चौधरी, प्रधानाध्यापक
बिमल पोखरेल, प्रधानाध्यापक
मधुकर कार्की, प्रधानाध्यापक
राजमान स्याङतान, प्रधानाध्यापक
उमेश राना, प्रधानाध्यापक
गोपु विशंखु, प्रधानाध्यापक
राजन बस्नेत, प्रधानाध्यापक
विरेन्द्र प्रसाद अर्याल, प्रधानाध्यापक
नानीमायाँ बलामी, प्रधानाध्यापक
दिपक बिस्ट, प्रधानाध्यापक
सरस्वती थापा मगर, प्रधानाध्यापक
राजेश कुमार थापा, प्रधानाध्यापक

विषयवस्तु खोज, अनुसन्धान तथा लेखन
अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान, तालिम र विकास केन्द्र प्रा. लि. (IRTDC Pvt. Ltd)

प्रकाशक
इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
बागमती प्रदेश, मकवानपुर, नेपाल

प्रथम संस्करण : २०७७

इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
कुलेखानी, मकवानपुर
बागमती प्रदेश, नेपाल

भनाई

स्थानीय परिवेश, रहनसहन, प्राकृतिक, धार्मिक तथा साँस्कृतिक स्रोतसाधनहरूको पहिचान गरी त्यसको महत्वलाई नबुझिकन शिक्षाको उद्देश्य पूरा हुन सक्दैन् र तिनीहरूको दिगो संरक्षण पनि हुन सक्दैन । आजको २१औं शताब्दीमा विद्यार्थीहरूले विश्व परिवेशमा भएका विषयवस्तुहरूको जानकारीसँगै स्थानीय परिवेशका बारेमा पनि जानकार हुन आवश्यक रहेको छ । तसर्थ यस इन्द्रसरोवर गाउँपालिका मकवानपुरले शिक्षा, पर्यटन लगायतका कार्यहरूको समतामुलक विकासमा सहयोग पुग्ने गरी स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तुहरूलाई समेटेर स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम **"हाम्रो इन्द्रसरोवर कक्षा १-८, २०७७"** निर्माण गरी प्रकाशनसँगै गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका सम्पूर्ण विद्यालयहरूमा लागू गर्न लागेकोमा मलाई अत्यन्तै खुसी लागेको छ ।

नेपालकै पहिलो ठूलो मानव निर्मित जलाशयका साथै विभिन्न महत्वपूर्ण शैक्षिक, धार्मिक, साँस्कृतिक केन्द्रहरू रहेको बहुजातिय, बहुभाषिक संस्कृति भएको यस गाउँपालिकाको पहिचानलाई औपचारिक शिक्षामा विद्यालय तहमा राखिएकोले यो पाठ्यक्रम महत्वपूर्ण रहेको छ । यसका लागि स्थानीय स्तरमा व्यक्ति, समुदाय र सरोकारवाला निकायहरूसँग समन्वय र सहकार्य गरी स्थानीय सम्पदाको महत्वलाई शिक्षाको मुलधारमा ल्याउन गरिएको प्रयास अनुकरणीय रहेको छ । यस पाठ्यक्रमले आधारभूत तहमा (कक्षा १-८) अध्ययनरत विद्यार्थी लगायत स्थानीय समूदायलाई समेत आफ्नो प्राकृतिक, धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक तथा भाषिक सम्पदाहरूको संरक्षण र संबर्धन गर्दै भविष्यमा आईपर्न सक्ने प्रकोप र विपद्का असरहरू न्यूनीकरण गर्न समेत अभिप्रेरित गर्नेछ भन्ने मैले विश्वास राखेको छु । स्थानीय पेशा, प्रविधि तथा सम्पदाको आवश्यकता र महत्वलाई बुझेर यस पाठ्यक्रमको लेखन तथा सम्पादनमा संयोजन गर्नुहुने गाउँपालिकाका शिक्षा शाखा प्रमुख लगायत कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, यस पाठ्यक्रमलाई मूर्त रूप दिन खोज

अनुसन्धान कार्यमा सहयोग पुऱ्याउने अन्तर्राष्ट्रिय अनुसन्धान, तालिम र विकास केन्द्र प्रा. लि. का विज्ञ राजेश्वर रिजाल, करूणा धिताल लगायत लाई हार्दिक धन्यबाद ज्ञापन गर्दछु । यसैगरी गाउँपालिका उपाध्यक्ष ज्यू, वडाध्यक्षहरू, स्थानीय शिक्षाविद्, शिक्षाप्रेमी सम्पूर्ण महानुभावहरूले आ-आफ्नो क्षेत्रबाट पुऱ्याउनु भएको सहयोगप्रति आभार प्रकट गर्दछु । यस पाठ्यक्रम निर्माणको सुरूवाती चरणबाट अन्त्यसम्म सहभागी भइ गहन अध्ययन गरी सुझाव दिनुभएकोमा विषय विज्ञहरूप्रति पनि कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

अन्त्यमा यसमा कुनै कमी कमजोरी रहन गएमा यहाँहरूको सुझाव सहित आगामी दिनमा संशोधन गरिदै लगिने वाचाका साथ यो पाठ्यक्रम यस गाउँपालिका र जिल्लाकै लागि अविष्मरणीय कृतिका रूपमा ग्रहण गर्दै यसको सफलता एवम् प्रभावकारी कार्यान्वयनको कामना गर्दछु ।

जीवन लामा
अध्यक्ष, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका

इन्द्रसरोवर गाउँपालिका
गाउँ कार्यपालिकाको कार्यालय
कुलेखानी, मकवानपुर
बागमती प्रदेश, नेपाल

भनाई

स्थानीय स्तरमा रहेका हरेक विषय वस्तुको बारेमा विद्यालय तहको विद्यार्थीहरुलाई जानकारी दिनु आजको आवश्यकता हो। स्थानीय क्षेत्र भित्र उपलब्ध प्राकृतिक श्रोत साधनहरु, भौगोलिक बनावट, स्थानीय रहनसहन, धार्मिक तथा साँस्कृतिक श्रोत साधनहरुको पहिचान गरी त्यसको महत्वलाई शैक्षिक रुपमा विद्यार्थीहरुको मन मष्तिष्कमा प्रष्ट रुपमा चित्रण गराउनु आवश्यक रहेको छ। नेपालको संविधानले व्यवस्था गरे अनुसार स्थानीय स्तरमा नै पाठ्यक्रम निर्माण गरी स्थानीय क्षेत्रको वस्तु स्थिति सम्बन्धमा विद्यार्थीहरुलाई जानकारी दिई त्यसको महत्व बुझाउनु पनि आवश्यक रहेको छ। तसर्थ यस इन्द्रसरोवर गाउँपालिका मकवानपुरले शिक्षा, पर्यटन, कृषि, धार्मिक तथा साँस्कृतिक श्रोत साधन लगायत विभिन्न विकासको कार्यहरुमा अपनत्व सृजना होस भन्ने हेतुले स्थानीय विषय वस्तुहरुलाई समेटेर स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम, **"हाम्रो इन्द्रसरोवर कक्षा १-८, २०७७"** निर्माण गरी प्रकाशन सँगै गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका सम्पूर्ण विद्यालयहरुमा लागू गरी इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको विशेषता उजागर गर्न लागेकोमा खुसीको साथै गौरभान्वित महशुस गरेकी छु।

नेपालकै पहिलो मानव निर्मित इन्द्रसरोवर ताल देखि लिएर यस क्षेत्रको शैक्षिक, साँस्कृतिक, धार्मिक तथा श्रोत साधनहरुको उपलब्धताको परिचयात्मक रुपमा औपचारिक शिक्षामा विद्यालय तहमा समावेश गरेको पाठ्यक्रम महत्वपूर्ण रहेको छ। पाठ्यक्रम निर्माण गर्ने क्रममा स्थानीय तहमा व्यक्ति समुदाय सरोकारवाला निकायहरुको समन्वय र सहकार्य अपरिहार्य भएकोले सो कार्य मार्फत स्थानीय सम्पदाहरुको महत्वलाई शिक्षाको मूलधारमा समेट्न खोज्नु स्वागत योग्य छ। यस पाठ्यक्रमले आधारभूत तह (कक्षा १-८) मा अध्ययनरत विद्यार्थी तथा

यस गाउँपालिका भित्रका सम्पूर्ण व्यक्ति तथा समुदाय यस पाठ्यक्रमबाट जानकार भई धार्मिक, साँस्कृतिक, प्राकृतिक, भाषिक तथा ऐतिहासिक सम्पदाको संरक्षण, सम्वर्द्धन तथा विकास गर्न जागरुक भई भैपरी आउने प्राकृतिक तथा अन्य विपद व्यवस्थापन गर्न अव्बल बनाउनेछ भन्ने विश्वास गरेकी छु। यस पाठ्यक्रम निर्माणको क्रममा क्रमवद्ध रुपमा स्थानीय सरोकारको विषयहरु नछुटिने गरी संयोजन गर्नुहुने गाउँपालिका शिक्षा शाखा प्रमुख श्री धर्मानन्द पन्त ज्यु, कार्यालयका सम्पूर्ण कर्मचारीहरु, विषय विज्ञका रुपमा कार्य गर्नहुने अन्तराष्ट्रिय अनुसन्धान तालिम विकास केन्द्र प्रा.लि. का विज्ञ श्री राजेश्वर रिजालज्यू, श्री करुणा धितालज्यू, लागयत सम्पूर्णलाई धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। यस कार्यको नेतृत्व तथा उचित मार्गदर्शन गर्नुहुने गाउँपालिका अध्यक्ष श्री जीवन लामाज्यू, वडा अध्यक्षज्यूहरु, स्थानीय शिक्षाविद् लगायत यस कार्यमा प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष रुपमा सहयोग गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरु प्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु। साथै यस पाठ्यक्रमलाई मूर्त रुप दिन योगदान गर्नुहुने सम्पूर्ण महानुभावहरु प्रति कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु।

अन्तमा यो पाठ्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन भई मकवानपुर जिल्लामा नयाँ आयामको साथै महत्वपूर्ण कृतिको रुपमा स्थापित हुने अपेक्षा सहित कामना गर्दछु।

धन्यवाद।

उमा कुमारी लामा

उपाध्यक्ष, इन्द्रसरोवर गाउँपालिका मकवानपुर

विषयसूची

१.	परिचय	१
२.	पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा अवलम्बन गरेका सिद्धान्त र प्रक्रिया	५
३.	स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र औचित्यता	६
४.	विषय क्षेत्र छनौट	६
५.	तहगत सक्षमता	७
६.	विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम	११
७.	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	२०
८.	पाठ्यक्रमको पाठ्यघण्टा र अङ्क विभाजन तालिका	१४४
९.	सिकाई सहजीकरण प्रक्रिया	१४६
१०.	विद्यार्थी मूल्याङ्कन	१५३
११.	पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रक्रिया	१५५
१२.	समय निर्धारण	१५६
१३.	पाठ्यक्रम परिमार्जन	१५६
१४.	अनुसूचीहरू	
	अनुसूची १	
	बिधा/क्षेत्र, क्रम अनुसार कक्षागत अनुमानित पाठ संख्या तालिका	१५७
	अनुसूची २	
	विद्यार्थी मूल्याङ्कन योजना	१५८
	अनुसूची ३	
	बिधा/क्षेत्र, क्रम अनुसार कक्षागत अनुमानित प्रश्न संख्या योजना तालिका	१६४
	अनुसूची ४	
	विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख फारम नमूना	१६७
सन्दर्भ सामग्री		१६९

१.परिचय

१.१ पृष्ठभूमी

साँस्कृतिक, धार्मिक, जातीय, भाषिक, भौगोलिक, एवम् प्राकृतिक विविधता नै हाम्रो देश नेपालका प्रमुख विशेषता हुन् । ठाउँ र उचाई अनुसार हावापानी लगायत सम्पूर्ण कुराहरू फरक फरक हुनु नै यहाँको सौन्दर्य हो । ठाउँ अनुसार मानिसहरूको रहनसहन, शिक्षाको प्रभाव तथा विद्यार्थीहरूको सिकाई उपलब्धी स्तर समेत फरक फरक रहेका पाईन्छ । आजको प्रतिष्प्रधात्मक युगमा विद्यार्थीहरूले विश्व परिवेश सँगै स्थानीय परिवेश रहनसहन समेत बुझेर त्यसको संरक्षण, संवर्धन र प्रवर्धन गर्दै आगामी दिनमा त्यसबाट आर्थिक क्रियाकलापहरू समेत संचालन गर्न सक्नु पर्दछ । यसका लागि विद्यालयमा स्थानीय आवश्यकताका विषयवस्तुहरू समेटी पाठ्यक्रम नै तयार पारेर पठनपाठन गराउन सकेमा त्यसबाट बढी भन्दा बढी सिकाई उपलब्धि हासिल गर्न सकिन्छ । यसैले विद्यालय तहमा केन्द्रबाट तयार गरी वितरित पाठ्यक्रमले मात्र विद्यार्थीहरूलाई आवश्यक ज्ञान, सीप र व्यवहारका सम्पूर्ण सक्षमताहरू प्रदान गर्न सक्दैन भन्ने यथार्थता अनुरूप स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणा आएको हो ।

स्थानीय स्तरका विषयवस्तुहरू समावेश गरी विद्यालयमा नियमित पठनपाठन गर्ने अभिप्रायले तयार गरिएको शैक्षणिक सामग्रीलाई नै स्थानीय पाठ्यक्रम भनिन्छ । यसले स्थानीय क्षेत्रका प्राथमिकतापूर्ण विषयवस्तुहरूलाई समेट्छ र तिनीहरूलाई विद्यालयको नियमित कार्यक्रम अनुरूप कक्षाकोठासम्म पुऱ्याउँछ । यसमा स्थानीय स्तरका प्राकृतिक, साँस्कृतिक, भाषिक एवम् ऐतिहासिक विषयवस्तुका साथै पेसा, व्यवसाय, स्थानीय खेलकुद, भोजन आदिसँग सम्बन्धित विषयवस्तुहरू समावेश गरिएको हुन्छ ।

१.२ स्थानीय पाठ्यक्रमको सम्बन्धमा भएका नितीगत व्यवस्था

स्थानीय पाठ्यक्रमलाई अवधारणागत रूपमा अध्ययन गर्दा शासकीय विकेन्द्रीकरणसँगै नेपालका विभिन्न दस्तावेजमा स्थानीय पाठ्यक्रम बनाउनुपर्ने र स्थानीय तहमार्फत लागूगर्नुपर्ने कुराहरू उल्लेख भएको पाईन्छ । स्थानीय पाठ्यक्रमको अवधारणालाई नेपालमा वि.सं. २०२८ को शिक्षा ऐनबाट नै केही न केही रूपमा अगाडी बढाएको भएता पनि त्यसको मर्म अनुसार कार्यान्वयन भएको देखिँदैन् । तर बदलिँदो समयक्रमसँगै स्थानीय विषयवस्तुहरूको महत्व समेत बढ्दै गएको र तिनीहरूलाई लागू गर्नुपर्छ भन्ने मान्यता समेत फराकिलो हुँदै गएको छ । यसका साथै अन्य देशहरूमा समेत स्थानीय विषयवस्तुका

पाठ्यक्रमहरू पठनपाठन हुँदै आएको पाईन्छ । तसर्थ नेपालमा समेत विभिन्न दस्तावेजमा स्थानीय पाठ्यक्रमलाई नितीगत रूपमा समावेश गरिएको पाईन्छ । विशेष गरी नेपालको संविधान २०७२ मा नै भाग ३ मा मौलिक हकको व्यवस्था अन्तर्गत धारा ३२ मा भाषा तथा संस्कृतिको हकको व्यवस्था गरिएको छ । यसको उपधारा (२)मा प्रत्येक व्यक्ति र समुदायलाई आफ्नो समुदायको सांस्कृतिक जीवनमा सहभागी हुन पाउने हक हुने छ र उपधारा (३) मा नेपालमा बसोबास गर्ने प्रत्येक नेपाली समुदायलाई आफ्नो भाषा, लिपि, संस्कृति, सांस्कृतिक सभ्यता र सम्पदाको संवर्धन र संरक्षण गर्ने हक हुने छ भन्ने प्रावधान रहेको छ । यसका लागि विद्यालय तहको शिक्षा सम्बन्धी क्रियाकलापहरू समेत स्थानीय सरकार मार्फत हुने व्यवस्था गरिएकोले पनि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्नुपर्ने दायित्व स्थानीय सरकारको हुन आउँछ । यसका साथै स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४ले पनि मातृभाषामा शिक्षा दिने विद्यालयको अनुमति, अनुगमन तथा नियमनसम्बन्धी व्यवस्था गरी स्थानीय पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन अवस्थालाई इङ्गीत गरेको छ ।

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ मा स्थानीय पाठ्यक्रमका लागि कक्षा १–३ मा साप्ताहिक पाठ्यभार ५ अर्थात् वार्षिक १६० कार्य घण्टा र कक्षा ४–८ मा यसका लागि ४ पाठ्यभार अर्थात् वार्षिक १२८ कार्यघण्टा छुट्याइएको छ । नेपाल सरकार, शिक्षा मन्त्रालय, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र सानोठिमी भक्तपुरद्वारा २०७६ सालमा तयार पारिएको स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण तथा कार्यान्वयन मार्गदर्शन २०७६ (मातृभाषा सहित) समेतले राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप २०७६ लाई आधार मानेर स्थानीय विषयको पाठ्यक्रम निर्माण र लागू सम्बन्धी मार्गदर्शन प्रदान गरेको छ ।

१.३ अन्तर्राष्ट्रिय अभ्यास

नेपालमा मात्र नभई विश्वव्यापी रूपमै स्थानीय पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका उदाहरणहरू अध्ययन अवलोकन गर्ने हो भने सबैजसो देशहरूमा ठाउँ र आवश्यकता अनुसार स्थानीय ज्ञान (Local Wishdom) मा आधारित स्थानीय प्रकृति, संस्कृति, भाषा, परम्परागत सीप र प्रबिधिलाई नै उजागर गर्नेगरी पाठ्यक्रमहरू निर्माण गरी लागू गर्ने गरेको पाईन्छ । जसबाट विद्यार्थीहरूमा स्थानीय प्रविधिमा आधारित सीपको विकासमा सहयोग पुग्नका साथै स्थानीय धरोहरहरूको प्रवर्धन र संरक्षणमा समेत महत्वपूर्ण योगदान रहन्छ ।

नर्वे, फिनल्याण्ड, डेनमार्क त्यसैगरी एसीयाली देशहरू जपान, थाइल्याण्ड लगायतका देशहरूमा विद्यालयहरूले आ-आफ्नै आवश्यकताका आधारमा स्थानमा आधारित

पाठ्यक्रमहरू निर्माण गरी लागू गर्दै आएका छन् । यी देशका पाठ्यक्रमहरू विषय क्षेत्रमा (Theme based) आधारित रहेर बनाईएका छन् । स्थानीय आवश्यकता र महत्वका आधारमा स्थानीय प्रविधि र सीपलाई जोड दिई प्रयोगात्मक शिक्षालाई प्रर्वधन गर्ने कार्यमा स्थानीय विषयवस्तुका पाठ्यक्रमहरू समेत महत्वपूर्ण हुँदै आएका छन् । कतिपय विद्यालयहरूले व्यवसायिक शिक्षा (Vocational education) र आर्थिक क्रियाकलापसँग जोडेर पनि पठनपाठन गरिरहेका छन् । जसबाट स्थानीय साँस्कृतिक धरोहर संरक्षण, स्थानीय ज्ञान, सीपको प्रवर्धन हुनका साथै विद्यार्थीहरूमार्फत विद्यालयहरूमा आर्थिक क्रियाकलापहरू संचालन गर्न समेत सहयोग भइरहेको हुन्छ ।

१.४ विद्यालय शिक्षाको तहगत संरचना

राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६ ले विद्यालय शिक्षालाई आधारभूत र माध्यमिक गरी दुई तहमा बाँडेको छ । आधारभूत तहको कक्षा १ मा प्रवेश गर्नुपूर्व १ वर्षको प्रारम्भिक बालविकास तथा शिक्षाको व्यवस्था हुने छ । विद्यालय शिक्षाको संरचनामा कक्षा १ देखि ८ सम्म गरी आठ वर्ष अवधिको आधारभूत शिक्षा र कक्षा ९ देखि १२ सम्मको चार वर्ष अवधिको माध्यमिक शिक्षा कायम गरिएको छ । माध्यमिक शिक्षा साधारण, प्राविधिक तथा व्यावसायिक र परम्परागत गरी तीन धारको हुने छ । तहगत आधारमा विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रमको संरचना निम्नानुसार रहेको छ ।

आधारभूत तह कक्षा १-३

क्र.स.	विषय सम्बन्धी क्रियाकलाप	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (नेपाली)	५	१६०
२.	भाषिक सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप (अङ्ग्रेजी)	४	१२८
३.	गणितीय सिप विकाससम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
४.	विज्ञान, स्वास्थ्य र शारीरिक शिक्षासम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
५.	सामाजिक अध्ययन, चारित्रिक विकास तथा सिर्जनात्मक कला सम्बन्धी क्रियाकलाप	४	१२८
६.	मातृभाषिक सिप/स्थानीय विषयवस्तुसम्बन्धी क्रियाकलाप	५	१६०
जम्मा		२६	८३२

पठनपाठन सञ्चालनका लागि उपयोग भएको ३२ घण्टाको समयावधिलाई १ पाठ्यघण्टा (Credit hour) मानिएको छ । जसमा अध्ययन अवलोकन, परियोजना लगायतका कुराहरू समेत समेटिएको हुन्छ ।

आधारभूत तह कक्षा ४-५

क्र.स.	विषय	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य, शरीरिक तथा सृजनात्मक कला	३	९६
७.	मातृभाषा/स्थानीय विषय	४	१२८
जम्मा		३२	१०२४

आधारभूत तह कक्षा ६-८

क्र.सं.	विषय				
	साधारण	संस्कृत शिक्षा/गरूकुल, बेद विद्याश्रम शिक्षा	गोन्पा तथा विहार/मदर्सा शिक्षा	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
१.	नेपाली	नेपाली	नेपाली	५	१६०
२.	अङ्ग्रेजी	अङ्ग्रेजी वा संस्कृत रचना	अङ्ग्रेजी	५	१६०
३.	गणित	गणित	गणित	५	१६०
४.	विज्ञान तथा प्रविधि	विज्ञान तथा प्रविधि वा संस्कृत व्याकरण	विज्ञान तथा प्रविधि	५	१६०
५.	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा वा कर्मकाण्ड	सामाजिक अध्ययन तथा मानव मूल्य शिक्षा	५	१६०
६.	स्वास्थ्य, शरीरिक शिक्षा (सृजनात्मक कला सहित)	संस्कृत भाषा	स्थानीय विषय वा बौद्ध शिक्षा वा सम्भोटा व्याकरण वा अन्य वा आचार शिक्षा (दिनियात) वा कुरान (अरेबिक)	३	९६

क्र.सं.	विषय				
	साधारण	संस्कृत शिक्षा/गरूकुल, बेद विद्याश्रम शिक्षा	गोन्पा तथा विहार/मदर्सा शिक्षा	पाठ्यघण्टा	वार्षिक कार्यघण्टा
७.	मातृभाषा/स्थानीय विषय वा संस्कृत भाषा	वेद वा नीति शास्त्र	भोटभाषा वा पाली भाषा वा संस्कृत वा अन्य भाषा वा उर्दू भाषा	४	१२८
जम्मा				३२	१०२४

२. पाठ्यक्रम निर्माण गर्दा अवलम्बन गरेका सिद्दान्त र प्रक्रिया

पाठ्यक्रममा सिकारूका लागि स्थानीय आवश्यकता र सन्दर्भमा आधारित विषयवस्तु समावेश गरिनुपर्दछ भन्ने भनाइका आधारमा स्थानीय पाठ्यक्रमको सैद्धान्तिक अवधारणालाई विश्लेषण गर्न सकिन्छ। स्थानमा आधारित शिक्षाको सिद्धान्त (Place-based education theory)ले वातावरण तथा ग्रामीण जनजीवनको संरक्षणका लागि समुदायलाई सचेत र सक्रिय बनाउन स्थानीय ज्ञानलाई विद्यार्थीसामु फरक ढङ्गले राख्न स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण हुनुपर्दछ भन्ने कुरामा जोड दिन्छ । त्यस्तै समाजिक पुनर्संरचनावादी सिद्धान्त (Social Reconstructivism Theory) ले पाठ्यक्रम निर्माणमा सामाजिक आवश्यकता, सामाजिक मुद्दा, सामयिक विचार र भविष्यपरक आशा उल्लेख गर्नुपर्ने कुरामा जोड दिन्छ (Murray Print, 1998)। यो पाठ्यक्रम विकास गर्दा नेपालका सामाजिक, साँस्कृतिक तथा भाषिक लगायतका विविधतालाई समावेश गरिनुका साथै स्थानीय आवश्यकतामा आधारित ढाँचा अवलम्बन गरिएको छ।

स्थानीय आवश्यकतामा आधारित भई यस इन्द्रसरोवर गाउँपालिका अन्तर्गतका विद्यालयहरूका लागि स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण गर्नको लागि गाउँपालिकाका अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, वडाध्यक्ष तथा सदस्यहरू, विद्यालयका शिक्षक शिक्षिकाहरू, स्थानीय बुद्धिजीवी तथा संघसंस्थाहरूको उपस्तिथितिमा आयोजना गरीएको चरणबद्ध कार्यशालामा विद्यालयहरूमा कक्षा १ देखि ८ सम्मको स्थानीय विषयका लागि यसै क्षेत्रको प्राकृतिक, ऐतिहासिक तथा साँस्कृतिक, आर्थिक र सामाजिक मूल्य मान्यता तथा खेलहरूकाबारेमा आधारभूत तहका बालबालिकाहरूलाई परिचित गराउन उद्देश्य अनुरूप स्थानीय विषय विज्ञहरू तथा मुख्य सरोकारवालाहरूको चरणवद्धरूपमा लेखन, छलफल र अन्तरक्रियाबाट

यो पाठ्यक्रमको निर्माण गरिएको हो । यो पाठ्यक्रम शैक्षिक सत्र २०७८ देखि कक्षा १-८ सम्म लागू हुनेछ ।

३. स्थानीय पाठ्यक्रमको आवश्यकता र औचित्यता

प्रत्येक क्षेत्रको आ-आफ्नै विशिष्ट पहिचान, भौगोलिक, धार्मिक एवम् साँस्कृतिक, जातीय, भाषिक विविधता हुन्छ । केन्द्रीय तहमा तयार गरिने पाठ्यक्रमले मात्र विद्यार्थीहरूलाई दैनिक जीवनमा आवश्यक पर्ने ज्ञान, सिप, आचरण र व्यवहारका सम्पूर्ण सक्षमताहरू प्रदान गर्न नसक्ने भएकाले स्थानीय परिवेश अनुसारको ज्ञान र सिप आर्जन गर्नका लागि स्थानीय विज्ञकै सहभागितामा पाठ्यक्रम निर्माण गरी कार्यान्वयन गर्न आवश्यक भएकाले र संवैधानिक तथा नीतिगत रूपमा भएको प्रावधानलाई कार्यान्वयन गर्नु प्रत्येक स्थानीय तहको कर्तव्य भएको हुनाले स्थानीय तहले स्थानीय पाठ्यक्रम तयार गर्नुपर्दछ । स्थानीय पाठ्यक्रमका औचित्यलाई देहायबमोजिमका बुँदाहरूले अझ स्पष्ट पार्दछन् :

क) स्थानीय क्षेत्रको समग्र परिचय र महत्व वर्णन गर्न ।

ख) भौगोलिक, जातीय, लैङ्गिक, भाषिक, सामाजिक, आर्थिक, सांस्कृतिक, धार्मिक तथा प्राकृतिक विविधतालाई सम्बोधन गर्न ।

ग) स्थानीय कला कौशल, संस्कृति, पर्यटकीय क्षेत्र, पेशा, व्यवसाय, प्रविधि, प्राकृतिक सम्पदा तथा संस्कृतिको जानकारी गराई त्यसअनुरूपको व्यवहार गर्न सक्ने तुल्याउन ।

घ) स्थानीय क्षेत्रमा भएका स्रोत र साधनको अधिकतम परिचालन गर्न ।

ङ) विद्यार्थीहरूमा स्वास्थ्य, सरसफाई, स्थानीय मूल्य मान्यता र सदाचारी बानीको विकास गर्न ।

च) स्थानीय क्षेत्रमा भएका परम्परागत खेलकुद तथा बाजागाजा, संगीतको प्रवर्धन गर्न ।

छ) स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने प्रकोप, विपद् र जोखिम न्यूनीकरणमा सहयोग गर्न ।

४. विषय क्षेत्र छनौट

क) इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको भौगोलिक, ऐतिहासिक परिचय र गाउँपालिकाको संरचना तथा गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवासुविधाहरू

ख) स्थानीय वातावरणमा पाइने वनस्पति, जडीबुटी र पशुपंक्षीहरू, प्रदूषण, फोहोरमैला व्यवस्थापन, खनिज

ग) यस क्षेत्रको सेरोफेरोमा रहेका नदीनाला, ताल, पोखरी, जलस्रोत प्रदूषण तथा जलस्रोतको संरक्षण

घ) स्थानीय स्तरमा प्रचलित भाषा, चाडपर्व, मेलाजात्रा, धर्म संस्कृति, रीतिरिवाज र भेषभूषा, परम्परागत सामग्रीहरू, विभिन्न स्थानीय परम्परागत बाजाहरू

ङ) यस क्षेत्रमा रहेका मठ, मन्दिर, गुम्बा, चर्च र अन्य धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय सम्पदाहरू

च) स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित परम्परागत पेसा, व्यवसाय, उद्योगधन्दा तथा आयआर्जनका क्रियाकलापहरू (पशुपालन, खेतीपाती, जडीबुटी खेती, हस्तकला, होटल व्यवसाय, उद्योग, पर्यटन आदि)

छ) स्थानीय क्षेत्रमा परम्परागत रूपमा खेलिने खेलहरू, योग व्यायामहरू, सन्तुलित भोजन र सामाजिक विकास ।

ज) गाउँपालिका भित्रका सामाजिक संघसंस्था तथा समाजसेवी व्यक्तिहरू

झ) स्थानीय क्षेत्रमा हुन सक्ने भूकम्प, बाढी, पहिरो, आगजनी, चट्याङ, हुरी, बतास र सडक दुर्घटना, रोग तथा महामारीहरू

५. तहगत सक्षमता

पाठ्यक्रम विकास केन्द्रद्धारा हाल विकास भएका पाठ्यक्रमहरू सक्षमतामा आधारित भई विकास भएका छन् । जस अनुरूप यो स्थानीय वियाको पाठ्यक्रम समेत सक्षमतामा आधारित भई तयार पारिएको छ । जसमा यो पाठ्यक्रमको लागू पश्चात सहजीकरणका विभिन्न विधि र रणनितीहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ । जसबाट विद्यार्थीहरूको मुल्याङ्कन गर्दा उनीहरूको बुझाई तथा ज्ञानको तह (Knowledge), शिपको तह (Hard Skill) र विद्यार्थीहरूको व्यवहारिक कौशल (Soft Skill/Attitude) लाई समेत मुल्याङ्कन गर्न सकिन्छ । यो पाठ्यक्रमको अध्ययन पश्चात विद्यार्थीहरू निम्न कुराहरू गर्न सक्षम हुनेछन् ।

कक्षा १-३ को सक्षमता

यस स्थानीय विषयको अध्ययन पश्चात कक्षा १ देखि ३ सम्मका विद्यार्थीहरूले निम्न लिखित सक्षमता हासिल गर्नेछन् :

- आफू बसेको ठाउँ, टोल, वडा र गाउँपालिकाको नाम र पहिचान
- स्थानीय क्षेत्रमा पाइने बोटविरूवा र जीवजन्तुको पहिचान, उपयोग र संरक्षणमा सहभागीता
- स्थानीय क्षेत्रमा भएका जलस्रोतको पहिचान, उपयोग र वातावरणीय सरसफाईको सीप
- स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, बाजा, धर्म, संस्कृतिको पहिचान र सम्मान
- स्थानीय चाडपर्वमा सहभागीता
- स्थानीय कृषि तथा व्यापार व्यवसाय, उद्योगको पहिचान
- स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको अभ्यास र खेल सामग्रीहरूको उचित प्रयोग
- मेलमिलाप तथा आदर-सत्कारको सीप
- प्रकोप तथा दुर्घटना र विपद्को पहिचान र सावधानी

कक्षा ४-५ को सक्षमता

यस स्थानीय विषयको अध्ययन पश्चात कक्षा ४ र ५ का विद्यार्थीहरूले निम्नलिखित सक्षमता हासिल गर्नेछन् :

- आफ्नो गाउँपालिका र छिमेकी गाउँपालिका/गाउँपालिकाको पहिचान
- गाउँपालिकाको सामान्य ऐतिहासिक र भौगोलिक परिचय
- स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य बोटविरूवाको पहिचान, उपयोग र संरक्षणमा सहभागीता
- स्थानीय वन तथा वरपर पाइने चरा लगायत वन्यजन्तुको संरक्षणमा सहभागीता
- गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका पानीका मुहान, सिमसार क्षेत्रको पहिचान, उपयोग, महत्वबोध र संरक्षणमा सहभागीता
- वातावरणीय प्रदुषण, त्यसको असर पहिचान र आफ्नो विद्यालय, घर, टोलमा फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सीप
- स्थानीय जातजातिको भाषा, भेषभूषा, बाजागाजा, संस्कृतिको महत्वबोध र सम्मान
- स्थानीय मेलाजात्रा, चाडपर्वको पहिचान र सहभागीता
- स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान र संरक्षणमा सहभागीता

- स्थानीय क्षेत्रमा गरिने कृषि, पशुपालन आदि कार्य गर्ने सीप र बजारीकरणमा सहयोग
- स्थानीय जातजातीहरूले पाहुना तथा मान्यजनलाई गर्ने आदर सत्कारको अनुसरण
- स्थानीय क्षेत्रमा परम्परागत रूपमा खेलिने खेलहरू र सामान्य योगको अभ्यास
- स्थानीय सामाजिक संघसस्था तथा व्यक्तिको समुदायमा योगदानको परिचय र अनुसरण
- भूक्षय, बाढी, पहिरो, डुवान, आगलागी, चट्याङ, भूकम्प जस्ता प्रकोप तथा सडक दुर्घटनाबाट सावधानी तथा सुरक्षाका उपायहरूको अवलम्बन

कक्षा ६-८ को सक्षमता

यस स्थानीय विषयको अध्ययन पश्चात कक्षा ६ देखि ८ सम्मका विद्यार्थीहरूले निम्नलिखित सक्षमता हासिल गर्नेछन् :

- गाउँपालिकाको भौगोलिक, राजनैतिक, जातिगत संरचनाको पहिचान र गाउँपालिकाको नक्सा बनाउने सीप
- गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरूको उपभोग
- स्थानीय क्षेत्रमा भएका वनहरूको उपयोग, व्यवस्थापन र संरक्षणमा सहभागीता
- स्थानीय वनमा पाइने चरा लगायत वन्यजन्तुको संरक्षणमा सहभागीता र वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणमा सहयोग
- स्थानीय क्षेत्रको जलस्रोत तथा खनीज पदार्थहरूको संरक्षणका सीपहरू र सहभागीता
- वातावरणीय प्रदुषण न्यूनीकरण र फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी सीप
- स्थानीय धार्मिक ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय स्थलहरू (मन्दिर, गुम्बा, बिहार, चर्च)हरूको पहिचान, महत्व बोध
- स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक तथा पर्यटकीय क्षेत्रहरूको संरक्षण र व्यवस्थापनमा समुदाय र स्थानीय सरकारलाई सहयोग
- स्थानीय जातजातिको भाषा, संस्कृति, भेषभूषाको महत्वबोध, सम्मान र संरक्षण
- स्थानीय मेलाजात्रा दशैं, तिहार, ल्होसार, बुद्ध जयन्ती, क्रिसमस, इद जस्ता चाडपर्वमा सहभागीता, धर्म संस्कृतिको सम्मान र संरक्षण
- स्थानीय सामाजिक तथा धार्मिक सहिष्णुता कायम गर्न सहयोग
- स्थानीय क्षेत्रमा गरिने कृषि कार्यहरू सम्बन्धी सीप
- स्थानीय उत्पादनको प्रर्वधन र बजारीकरण सम्बन्धी सीप

- पर्यटनसँग सम्बन्धित व्यसायको महत्व बोध, होम स्टे संचालन
- स्थानीय प्रविधिमा आधारित काठ, बाँस, माटोका सामान निर्माण गर्ने सीप तथा परम्परागत प्रविधिमा आधारित सामग्रीको उपयोग
- स्थानीय सामाजिक संघसस्था (सहकारी, वित्तीय संस्था, रेडक्रस, स्काउट, बाल क्लव आदि) हरूको महत्वबोध र सामाजिक कार्यहरूमा सहभागीता
- सामाजिक कुरिती, कुलत र दुर्व्यवसनीको असर पहिचान र त्यसबाट बच्ने उपायहरूको अनुसरण
- दैनिक जिवनमा योग ध्यान र सन्तुलित भोजनको महत्व बोध गरी अभ्यास
- सामाजिक विकासको सीप

विद्यालय तथा टोलमा प्रकोप/विपद् व्यवस्थापन, सडक सुरक्षा लगायतका योजना निर्माणमा सहभागीता

६. विषयवस्तुको क्षेत्र र क्रम

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१.	**इन्द्रसरोवर गाउँपालिका को परिचय**	• गाउँपालिकाको नाम र आफू बसोबास गर्ने ठाउँको नाम • आफ्नो टोल वस्तीमा भएका बाटोहरूको नाम	• गाउँपालिकाको भौगोलिक स्वरूपरूहरूको नाम • गाउँपालिकाको चार सिमानाको नाम र वडा संख्या तथा मुख्य सडकहरूको परिचय (मदन भण्डारी मार्ग)	• गाउँपालिकाको उचाई, हावापानी र मुख्य सडकहरूको नाम • गाउँपालिकाको चार सिमाना सहित वडाहरूको नाम, संख्या, केन्द्र, सिमाना तथा मुख्य सडकहरूको परिचय (मदन भण्डारी मार्ग)	• गाउँपालिकाको सामान्य नक्सा, ऐतिहासिक र राजनैतिक पृष्ठभूमी तथा छिमेकी गाउँपालिकाहरू को नाम • गाउँपालिकाको पाँच वटा वडाहरू मध्ये वडा १ र २ को छोटो परिचय	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल नामाकरणको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी • गाउँपालिकाको पाँच वटा वडाहरू मध्ये वडा ३, ४ र ५ को छोटो परिचय	• गाउँपालिकाको नक्सा निर्माण र चार सिमाना तथा वडाहरूको वर्गीकरण • गाउँपालिकाको जनसंख्या, जातजाति, मुख्य वस्तीहरू र सेवा सुविधाको अवस्था	• गाउँपालिकाको संरचना • वडाको संरचना परिचय र वडा कार्यालयका कार्यहरू	• गाउँपालिकाको सेवा सुविधाहरू • स्थानीय तहमा कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका सम्बन्धी परिचय
२.	**स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण**	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने बोटविरूवा हरूको नाम	• स्थानीय ठाउँमा पाइने बोटविरूवाहरू को नाम र वर्गीकरण	• बोटविरूवाको महत्व तथा उपयोग • स्थानीय वनमा पाइने वन्यजन्तु	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको नाम	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको उपयोग	• स्थानीय वनहरूका प्रकार र व्यवस्थापन • वन्यजन्तुको संरक्षणमा	• सामुदायिक वन र कबुलियती वन • वन्यजन्तु अपराध	• वनको संरक्षण र व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिका को भूमिका

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		• स्थानीय स्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरू र वन्यजन्तुहरूको नाम • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको नाम	• स्थानीयस्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरूको परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको नाम र उपयोग	र चराहरूको सूची र परिचय • स्थानीय क्षेत्रको पानीको स्रोतको परिचय	• स्थानीय वनमा पाइने जनावरको परिचय • जलस्रोतको प्रदुषण: कारण र असरहरू	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने चराहरूको परिचय • फोहोरमैलाको वर्गीकरण	विद्यार्थी र स्थानीयको भूमिका • स्थानीय क्षेत्रमा फोहोरमैलाले प्राकृतिक स्रोत र स्वास्थ्यमा पार्ने असर • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको सूची र परिचय	नियन्त्रण र कानुनी व्यवस्था • फोहोरमैलाको व्यवस्थापन (3R+) • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (ढुङ्गा, रोडा, बालुवा)	• वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण र कानुनी व्यवस्था कार्यान्वयनमा गाउँपालिका को भूमिका • स्थानीय जलस्रोत संरक्षण, फोहोर र प्रदुषण नियन्त्रणमा हाम्रो भूमिका • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (किट, फलाम र तामा)
३.	**स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा,**	• स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने	• स्थानीय जातजातिले बोल्ने भाषा र लगाउने भेषभूषा	• स्थानीय जातजातिले बोल्ने भाषा र लगाउने	• स्थानीय जातजातिहरूले मान्ने धर्म, चाडपर्व,	• स्थानीय नेवार, ब्राम्हण, क्षेत्री, मगर, दलित लगायत विभिन्न	• स्थानीय मुख्य जातजाति तामाङ्गको भाषा, भेषभूषा, चाडपर्व (	• स्थानीय चाडपर्वहरूमा गरिने क्रियाकलाप, महत्व र हाम्रो	• स्थानीय मेला जात्रा, भाषा, भेषभूषा, संस्कृति संरक्षण र सम्र्वधनमा

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
	संस्कार र चाडपर्व	जाताजातिहरूको नाम		भेषभूषाको महत्व	संस्कृतिको परिचय	जातजातिले मान्ने चाडपर्व, नयाँवर्ष (नेवारी), जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार	ल्होसार) जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार	सामाजिक तथा धार्मिक सहिष्णुता	हाम्रो सहभागिता र स्थानीय सरकारको भूमिका
४.	**स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा**	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम - सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर माहादेव, गुप्तेश्वर गुफा, लुण्डुप हयोलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा, रिङ्कु	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम र कुनै दुइओटाको छोटो परिचय सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर माहादेव, आजादेश्वर मन्दिर, बधशाला देवी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, राम मन्दिर,	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको सूची, कुनै तीनओटाको परिचय र महत्व - लोकेश्वर लाखाङ गुम्वा, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, वनदेबी, मार्खु दरवार, बन्सला देबी, शिकारी गाउँ आदि)	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको कुनै चार ओटाको परिचय र महत्व (सत्यश्वर महादेव, लक्ष्मी नारायण मन्दिर, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा,महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लोकेश्वर	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको महत्व र संरक्षण कुनै पाँच ओटाको (भालेश्वर माहादेव, नाट्यश्वरी मन्दिर गुप्तेश्वर गुफा, लुण्डुप हयोलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा महाङ्गालथान, सुकौरा लुण्डुप	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू कुनै पाँच ओटामा सचांलन हुने क्रियाकलाप हरू, आर्थिक तथा समाजिक महत्व र प्रर्वधनमा विद्यार्थीको सहभागीता - नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर, पञ्चकन्या	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू कुनै पाँच ओटामा संचालन हुने क्रियाकलापहरू आर्थिक तथा महत्व, संरक्षण र प्रवर्धनमा स्थानीय समुदायको भूमिका नाट्यश्वरी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, नारायण स्थान मन्दिर	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहमा कुनै छ ओटामा संचालन हुने क्रियाकलापहरूले समाज र राष्ट्रमा पुऱ्याएको योगदान र प्रवर्धन • गाउँपालिका भित्रका प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरूमा संचालन गर्न

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		दोङडुक लिङ गुम्बा, आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम (भ्यू टावर, इन्द्रसरोवर, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, ठाडो खोला झरना लगायत) • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम -कार्तिके	गुप्तेश्वर गुफा, वनदेबी, लुण्डुप हयोलिङ गुम्बा, धेचीन गुम्बा महाङ्गलथान, सुकौरा लुण्डुप छयौनिङ गुम्बा, शिकारी गाउँ आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै दुईओटाको छोटो परिचय (भ्यूटावर, चन्द्रगढी डाँडा, इन्द्रसरोवर, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले	• गाउँपालिका भित्रका प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरूको परिचय र महत्व • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै तीन ओटाको परिचय र महत्व इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो,	लाखाङ् गुम्बा, महाङकाल थान, भिमसेन थान, सरस्वती मन्दिर, उल्टादेवी थान, काल भैरव आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै चार ओटाको परिचय र महत्व इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, चन्द्रगढी डाँडा,	छयौनिङ गुम्बा, उर्गेन छोइलिङ गुम्बा, लिन्डुप डोङलिङ गुम्बा, सिंगेठक गुम्बा फाखेल, चन्द्रगढ, शिकारी गाउँ आदि • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै पाँच ओटाको परिचय र महत्व चन्द्रगढी डाँडा, तनाव व्यवस्थापन डाँडा/टापु, इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी,	देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्बा, शिकारी गाउँ, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लोकेश्वर लाखाङ गुम्बा, ज्याङतेर छ्योलिङ गुम्बा, भैरव थान, देवी थान, आजादेश्वर मन्दिर, बत्सलादेवी मन्दिर, ललताटेश्वर महादेव मन्दिर, चौकोट देवी मन्दिर, महाङकाल थान,	टेकर, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्बा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, राणाकालिन मार्खु दरवार, शिकारी गाउँ आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूमा संचललन गर्न सकिने सम्भावित पर्यटकीय गतिविधीहरू • स्थानीय मेलाजात्रा धर्म	सकिने सम्भावित पर्यटकीय गतिविधि र प्रर्वधनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिकाको भूमिका • स्थानीय मेलाजात्राहरूको महत्व, सहभागिता र प्रवर्धन

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु पूर्णिमा जात्रा, आदि • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम (ह्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली, खैजडी, डम्फु, टुङ्ना, झुर्मा)	डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, बोक्सी दह, ह्वाङ ह्वाङ दुलो लगायत • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरू को नाम र दुई ओटाको छोटो परिचय (नाट्यश्वरी जात्रा, कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला,	पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, जातीपोखरी डाँडा, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह, बोक्सी दह, ह्वाङ ह्वाङ दुलो लगायत आदि ।) • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम र कुनै तीन ओटाको छोटो परिचय - कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले	दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह आदि।) • स्थानीय बाजाको परिचय, महत्व र बजाउने अभ्यास पञ्चेबनजा, मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि ।)	फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह आदि ।) • स्थानीय बाजाको संरक्षण र बजाउने अभ्यास	लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, राणकालिन मार्खु दरवार, नाट्यश्वरी जात्रा, जनै पूर्णिमा मेला, ठूलो एकादशी मेला लगायत आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको संरक्षण र प्रवर्धन (तनाव व्यवस्थापन डाँडा/टापु वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो,	संस्कृति र आर्थिक क्रियाकलापको अन्तर सम्बन्ध र प्रवर्धन	

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
			लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु पूर्णिमा जात्रा आदि) • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम र छोटो परिचय ह्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली)	जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु पूर्णिमा जात्रा आदि) • स्थानीय बाजाको परिचय र बजाउने अभ्यास मादल, डम्फु, खैजडी, भुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि ।)		(मादल, भ्क्याम्टा, गितार, हार्मोनियम)	दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर सुन्दरीदेवी ठूलो चौर आदि) • स्थानीय मेलाजात्राहरू को महत्व, सहभागिता र प्रवर्धन		
५.	**स्थानीय पेशा, व्यवसाय र उद्यमशिलता**	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने अन्नबाली,	• स्थानीय कृषि उत्पादन- अन्नबाली, फलफूल, पशुपालन,	• स्थानीय कृषि उत्पादन र पशुपालनको महत्व र फाइदा	• तरकारी खेती - काउली, बन्दा, साग, आलु र मुला)को जानकारी	• अन्नखेती -धान, गहुँ, कोदो, र मकै खेती)को जानकारी	• पशुपालन (गाई भैंसी पालन, बाख्रापालन, कुखुरा, टर्की पालन, माछा र	• मौरीपालन, फलफूल खेती (कीवि, लप्सी खेती) जडीबुटी	• स्थानीय कृषि उत्पादनको उपयोग गर्ने तरिका (पाउँ बनाउने, जाम

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
		फलफूल बाली, तरकारीबालीको नाम • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि कार्यमा उपयोग हुने परमपरागत सामग्रीहरूको नाम	माछापालन, तरकारी खेती, जडीबुटी खेतीको परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि र पशुपालन कार्यमा उपयोग हुने परमपरागत सामग्रीहरूको परिचय	• स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय (दुध डेरी, पानीघट्ट, काठमिल)	• स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय (होटल, लज, डुंगा व्यवसाय, कपडा/गलैंचा बुन्न, जाम बनाउने)	• स्थानीय पहिलो उद्योग वा व्यवसायको परिचय र त्यसको समाजमा योगदान - पानीघट्ट)	बंगुर पालन) को जानकारी तथा भेडाफार्मको परिचय • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित बाँसका सामग्री निर्माण • पर्यटन व्यसाय परिचय	खेतीको जानकारी • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित माटोका सामग्री निर्माण • पर्या पर्यटन परिचय र सम्भावना	बनाउने), बजारीकरण, कृषि क्षेत्रमा चुनौति र कृषि प्रर्वधनान स्थानीय सरकारको भूमिका • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित काठका सामग्री निर्माण • होम स्टे संचालन र चित्लाङ होम स्टे परिचय
६.	**स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन**	• स्थानीय स्तरमा प्रचलित खेलहरूको नाम र अभ्यास	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय र अभ्यास (कुनै २ वटा)	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय, महत्व र अभ्यास (कुनै ३ वटा)	• योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास	• योग ध्यानको परिचय र विभिन्न प्रकारका योग र ध्यानको अभ्यास	• स्थानीय खेल, योग ध्यानको महत्व • सन्तुलित भोजनको परिचय	• विभिन्न प्रकारका योग प्रणायाम र ध्यानको अभ्यास • पत्रु खाना (junk food)	• खेलकुद, योग ध्यानको दैनिक जीवनमा प्रयोग र यसबाट स्वास्थ्यमा पर्ने सकरात्मक प्रभाव

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
								का असरहरू र पत्रु खानामा कमी ल्याउने उपायहरू	• स्थानीय स्तरमा उत्पादित प्राकृतिक तथा रेसादार, बेक्रायुक्त खानाका फाईदाहरू
७.	**सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास**	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरूसँग घुलमिल • छिमेकी, अन्य बालबालिकासँग घुलमिल र आदर सत्कार	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरू र छरछिमेकी सँग आदर, सत्कार • साथीहरूबिच सहयोग र मेलमिलाप	• परिवारिक मेलमिलाप र आत्म अनुसासन • बालमैत्री कक्षा र भयरहित सिकाई	• असल सोच र असल चरित्र निर्माण • सकरात्मक अनुसासन पद्धति	• सामाजिक कुरितीहरू (बाल विवाह, बहुविवाह) • सकरात्मक अनुसासन पद्धति	• बाल अधिकार र कर्तव्य • मूल्यमा आधारित जीवन उपयोगी शिक्षा	• समाजिक तथा लैङ्गिक विभेद, शारिरीक अपाङ्गताको परिचय, विभेद र न्यूनीकरण • किशोर अवस्थामा देखापर्ने समस्या र समाधान - महिनावरी स्वच्छन्ता)	• सामाजिक, लैङ्गिक विभेद, कुरीति, कुलत विरूद्ध गाउँपालिकाको कानूनी प्रावधान र हाम्रो भूमिका • परिवार र समाज प्रतिको जिम्मेवारी र कर्तव्य

क्र. सं.	क्षेत्र/विषय वस्तु	कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
८.	**स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति**	• गाउँपालिका भित्र भएका सेवामुलक संस्था, सहकारी, वित्तीय संस्थाहरूको नाम	• गाउँपालिका भित्र भएका विभिन्न सेवामुलक संघसंस्थाहरू को परिचय (स्थानीय क्लव, आमा समूह)	• स्थानीय सेवामुलक संघसंस्थाहरूको परिचय - नाट्यश्री गुठी, तौमाख गुठी, रेडक्रस, बाल क्लव, स्वास्थ्य चौकी)	• स्थानीय समाजसेवी को परिचय र योगदान - पहिलो विद्यालय खोल्ने व्यक्ति, स्वास्थ्य चौकी बनाउने व्यक्ति, मदन भण्डारी मार्ग बनाउने व्यक्ति)	• स्थानीय समाजसेवी को परिचय र योगदान (स्थानीय बाटो, भौतिक पूर्वाधार बनाउने व्यक्ति: वीर बहादुर लामा, ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामी, जवान सिंह)	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूको परिचय -मितेरी बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लिमिटेड, श्रमजीवि महिला, बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि. लगायत)	• सहकारी संचालन परिचय र समाजमा योगदान (आजादेश्वर कृषि सहकारी, गतिशिल साना सहकारी संस्था लि. लगायत)	• स्थानीय सामाजिक संघसंस्थाहरूमा हाम्रो सहभागिता (सहकारी, स्थानीय क्लव, बाल क्लव) र योगदान तथा स्थानीय संचारको परिचय र महत्व
९.	**सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण**	• स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने प्रकोप विपद्को नाम	• प्राकृतिक प्रकोप र मानवीय कारणले आउनसक्ने विपत्तीहरू - आगलागी, सडक दुर्घटना)	• स्थानीय क्षेत्रमा सडक दुर्घटना (कारण, असर र बच्ने उपायहरू)	• स्थानीय क्षेत्रमा बाढी, पहिरो, आगलागीको असर र न्यूनीकरण	• सडक सुरक्षा, ट्राफिक संकेत र चिन्हहरू	• स्थानीय क्षेत्रमा हुन सक्ने विभिन्न विपद्हरू जस्तै: आगो, तातोपानी, ग्याँस लगायतबाट हुने जलन, र भूकम्प, पहिरो लगायतको रोकथाम	• सडक सुरक्षाका लागि ट्राफिक चिन्हहरूको उपयोग र महत्व	• स्थानीय क्षेत्रमा महामारी, प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापनको योजना निर्माण र कार्यान्वयन

७. विषयवस्तुको विस्तृतिकरण

क्षेत्र १ : इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• गाउँपालिकाको नाम र आफू बसोबास गर्ने ठाउँको नाम बताउन • आफ्नो टोल वस्तीमा भएका बाटोहरू चिन्न र नाम बताउन	• आफू बस्ने ठाउँ, गाउँपालिकाको नाम, वडा तथा विद्यालयको नाम र ठेगाना • आफ्नो घर र विद्यालय नजिकको बाटोको नाम र नजिकको जोडिने ठाउँको नाम	• विद्यालय भएको क्षेत्रको नक्सा वा फोटो • गाउँपालिकाको वडाहरू देखिने नक्सा • स्थानीय बाटोहरूको चित्र नक्सा • विद्यालय नजिकको टोलको फोटो • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिकाको नाम र वडासंख्या बताइदिने । • गाउँपालिकाको चित्र वा नक्सा प्रदर्शन गरी नाम र वडा सङ्ख्या भन्न लगाउने । • विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो विद्यालय भएको ठाउँको नाम र ठेगाना बताइदिने र भन्न सिकाउने । • विद्यार्थीहरूलाई आफू बस्ने वा आफ्नो घर भएको ठाउँ, टोलको नाम पालैपालो सोध्ने । • विद्यालय नजिकको सडक, गोरेटो बाटोको नाम, अवस्था, देखाई बाटोहरू चिनाईदिने । जस्तैः सडक, गोरेटो, विद्यालयबाट उक्त बाटो हुँदै पुगिने अर्को टोलको नाम आदि ।	• आफ्नो घर भएको गाउँपालिका र वडाको नाम सोध्ने । • विद्यालयको नाम, ठेगाना र नजिकको बाटोको नाम सोध्ने । • विभिन्न समयमा गाउँपालिका नाम, तथा आफू बस्ने वडा भने नभनेको यकिन गरी सिकाइ उपलब्धिको मापन गर्ने । • चित्र वा भिडियो देखाइ बाटो छ छैन् पत्ता लगाउन लगाउने ।	१८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
२	• गाउँपालिकाको भौगोलिक स्वरूपको अवस्था बुझेर नाम बताउन • गाउँपालिकाको चार सिमानाका ठाउँहरूको नाम बताउन र गाउँपालिकाको वडा संख्या तथा मुख्य सडकहरूको नाम बताउन	• गाउँपालिका क्षेत्रको भौगोलिक स्वरूप सम्बन्धी जानकारी -अग्लो, होचो, उचाई, टार, भिर, खेत, समथर आदि । • गाउँपालिकाको वरिपरकि चार सिमानाका ठाउँहरूको नाम र गाउँपालिका भित्रका वडा संख्याहरू, केन्द्रहरू र मुखय सडकहरूको नाम	• गाउँपालिकाको नक्सा • गाउँपालिकाको भौगोलिक परिचय सम्बन्धी लेख, रचना • मैदान, समथर, खोँच बुझाउने भिडीयो, दृष्य सामग्री	• विद्यालय रहेको ठाउँ र त्यहाँबाट देखिने वरिपरीको क्षेत्र देखाइ उक्त ठाउँ सम्म, भिरालो, गहिरो खेत, जंगल कस्तो छ प्रश्नोत्तर गर्दै स्पष्ट पारिदिने । • गाउँपालिका क्षेत्रको उचाई, हावापानीबारे बताईदिने । • गाउँपालिकाको चित्र देखाई त्यसका वडा संख्याहरू, गाउँपालिकाको केन्द्र र गाउँपालिकाको चार सिमानाका ठाउँहरूको नाम बताईदिने । • गाउँपालिकाको परिचय सम्बन्धी भिडीयो देखाउने वा स्थानीय जानकारसँग अन्तरक्रिया गराउने । • गाउँपालिका भित्र भएका मुख्य सडकहरूको सूची संकलन गरी बताउने । जस्तैः मदन भण्डारी मार्गः उक्त सडक कहिले बनेको हो ? त्यसले गाउँपालिकाका	• आफ्नो विद्यालय भएको वडा नम्बर सोध्ने । • फोटो देखाइ समथर, भिरालो, हिमाल, खोंच चिन्न लगाउने । • आफू बसेको ठाउँको वरिपरीको भौगोलिक स्वरूप कस्तो छ सोध्ने । • घर तथा विद्यालय नजिकको बाटाहरूको नाम र तिनीहरूले कहाँ जोड्छन् सोध्ने । • फोटो र शब्दको जोडा मिलाउन दिने ।	१८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				कुन कुन ठाउँ छुन्छ ? आदि बारेमा बताउने ।	• बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • मदन भण्डारी मार्गको परिचय दिन लगाउने ।	
३	• गाउँपालिकाको उचाई, हावापानीबारे बताउन र मुख्य सडकहरू चिनेर नाम बताउन • गाउँपालिकाको चार सिमाना सहित वडाहरूको नाम, संख्या, केन्द्र र सिमाना चिन्न र बताउन	• गाउँपालिकाको समग्र उचाई हावापानी, मौसम, भौगोलिक बनावटको परिचय र स्थानीय मुख्य सडकहरूको नाम र परिचय • गाउँपालिकाको चार सिमानाका ठाउँहरूको नाम र गाउँपालिका भित्रका वडा संख्याहरू, तिनीहरूको केन्द्र सम्बन्धी जानकारी	• गाउँपालिकाको नक्सा • गाउँपालिकाको भौगोलिक परिचय सम्बन्धी लेख, रचना • स्थानीय बाटोहरूको फोटो • श्रव्यदृष्य सामग्री	• गाउँपालिकाको समग्र उचाई हावापानी, मौसम, भौगोलिक बनावटको सूची बनाई परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने • स्थानीय मुख्य सडकहरूको नाम बताई स्थानीय क्षेमा हुने विभिन्न सडकका प्रकारहरूबारे छलफल गर्ने । • गाउँपालिकाको चित्र देखाई त्यसका वडा संख्याहरू, गाउँपालिकाको केन्द्र र चारै दिशाका सिमानाबारे नक्सामा देखाई प्रश्नोत्तर गर्ने । • गाउँपालिकाको भूगोल सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री खोजी गरी प्रस्तुत गर्ने र छलफल गर्ने ।	• आफ्नो विद्यालय र घर भएको भएको वडा नम्बर र वडा केन्द्र पत्ता लगाउन लगाउने । • फोटो देखाइ समथर, भिरालो, हिमाल, सम्म चिन्न लगाउने । • गाउँपालिकाको सामान्य नक्सा बनाउन लगाउने र चार सिमानाको नाम लेख्न लगाउने ।	१८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
					• स्थानीय सडकहरूको नाम लेख्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
४	• गाउँपालिकाको सामान्य नक्सा बनाई प्रस्तुत गर्न, गाउँपालिकाको ऐतिहासिक र राजनैतिक पृष्ठभूमी बताउन तथा छिमेकी गाउँपालिकाहरूको नाम बताउन • गाउँपालिकाको पाँच वटा वडाहरू मध्ये वडा १ र २ को छोटो परिचय दिन	• गाउँपालिकाको सामान्य नक्सा बनाउने तरिका सम्बन्धी जानकारी गाउँपालिकाको ऐतिहासिक र राजनैतिक पृष्ठभूमी तथा छिमेकी गाउँपालिकाहरूको नाम र सिमाना सम्बन्धी जानकारी • गाउँपालिकाको वडा नम्बर १ र २ को परिचय	• गाउँपालिकाको नक्सा • गाउँपालिकाको प्रोफइल • वडाहरू सम्बन्धी जानकारी मुलक लेख रचना	• गाउँपालिकाको चित्र देखाई त्यसका वडा संख्याहरू, गाउँपालिकाको केन्द्र र चारै दिशाका सिमानाबारे नक्सामा देखाई प्रश्नोत्तर गर्ने । • गाउँपालिकाको नक्साको स्परूप कोर्न सिकाउने, चार दिशा छुट्याउन सिकाउने र सिमानाका ठाउँहरूको नाम बताईदिने । • गाउँपालिकाको वडा नम्बर १ र २ को परिचय, सिमाना, उचाई, हावापानी, प्रमुख ठाउँहरू, जनसंख्या आदि सम्बन्धी छलफल गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्ति वा जनप्रतिनिधीहरूसँग उक्त वडाहरूकोबारेमा	• गाउँपालिकाको नक्सा बनाउन लगाई चार सिमाना र वडाहरू छुट्याउन लगाउने । • गाउँपालिकाको ऐतिहासिक परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो विद्यालय वा वस्ती भएको वडाको सामान्य नक्सा बनाउन लगाउने र वडा कार्यालय कहाँ रहेको छ	१५

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				विद्यार्थीहरूमाझ अन्तरक्रिया गराउने ।	नक्सामा चिन्ह लगाउन लगाउने । • १ र २ वडाहरूको विवरण संकलन गर्न लगाई कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
५	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल नामाकरणको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी बुझेर बताउन • गाउँपालिकाको पाँच वटा वडाहरू मध्ये वडा ३, ४ र ५ को छोटो परिचय दिन	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल नामाकरणको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी सम्बन्धी परिचय • गाउँपालिकाको वडा नम्बर ३, ४ र ५ को परिचय	• गाउँपालिकाको नक्सा • गाउँपालिकाको प्रोफइल • वडाहरू सम्बन्धी जानकारी मुलक लेख रचना • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्रका मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल नामाकरणको ऐतिहासिक पृष्ठभूमी सम्बन्धीको लेख, रचना, भिडीयो आदि खोजी गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । • मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल मध्ये विद्यालयबाट नजिक पर्ने ठाउँहरूको क्षेत्रगत भ्रमण गराई ति ठाउँहरूको ऐतिहासिक नामाकरणबारे स्थानीय जानकार, बुढापाका	• मार्खु, कुलेखानी, सिस्नेरी र फाखेल नामाकरणको ऐतिहासिक पृष्ठभूमीबारे लेखेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • क्षेत्रगत भ्रमणका आधारमा कुनै एक क्षेत्रको परिचय लेखी	१५

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				व्यक्तिहरूसँग छलफल गराउने । • गाउँपालिकाको वडा नम्बर ३, ४ र ५ को परिचय, सिमाना, उचाई, हावापानी, प्रमुख ठाउँहरू, जनसंख्या आदि सम्बन्धी छलफल गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्ति वा जनप्रतिनिधीहरूसँग उक्त वडाहरूकोबारेमा विद्यार्थीहरूमाझ अन्तरक्रिया गराउने ।	कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय ३, ४ र ५ वडाको जनप्रतिनिधिहरू को नाम लेख्न लगाउने । • वडागत जनसंख्या र जातजाति सम्बन्धी विवरण प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
६	• गाउँपालिकाको नक्सा बनाई चार सिमाना तथा वडाहरूको वर्गीकरण गर्न • गाउँपालिकाको जनसंख्या, जातजाति, मुख्य वस्तीहरू र सेवा सुविधाको अवस्थाबारे बताउन	• गाउँपालिकाको नक्सा बनाउने तरिका, वडाहरूको वर्गीकरण र नक्सामा संकेत चिन्हहरू राख्नबारे जानकारी र सीपको वर्णन	• गाउँपालिकाको संकेत सहितको नक्सा • गाउँपालिकाको परिचय सम्बन्धी लेख, रचना, भिडीयो, बृत्तचित्र	• गाउँपालिकाले ओगटेको क्षेत्रको बारेमा नक्सा वा चित्र देखाएर बर्णन गर्ने । • गाउँपालिकाको नक्सा देखाइ वरिपरीका सीमानाहरूको जानकारी दिने । • गाउँपालिकाको समान्य नक्सा बनाइ त्यसमा संकेत/ चिन्हहरू राख्न सिकाउने, उचाई, अंक्षास र देशान्तर छुट्याउन सिकाउने	• गाउँपालिकाको नक्सामा सीमानाको चार किल्ला छुट्याई, संकेत सहितको नक्सा बनाउन लगाउने । • नक्सामा आफ्नो विद्यालय भएको वडा छुट्याउन लगाउने ।	१५

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• गाउँपालिकाको जनसंख्या, जातजाति, मुख्य वस्तीहरू र सेवा सुविधाको अवस्थाबारे जानकारी	• गाउँपालिकाको प्रोफइल	• दिइएको नक्सामा भएका संकेतका आधारमा महत्वपूर्ण साँस्कृतिक, ऐतिहासिक ठाउँहरू पहिचान गर्न लगाउने । • गाउँपालिकाको जनसंख्या, जातजाति, मुख्य वस्तीहरू, सडक, बिजुली, स्वास्थ्यचौकी आदिको सेवासुविधा सम्बन्धी पालिकाको प्रोफाइलका आधारमा बताईदिने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग गाउँपालिकाको जनसंख्या, जातजाति, मुख्य वस्तीहरू, सडक, बिजुली, स्वास्थ्यचौकी आदिको सेवासुविधा सम्बन्धी छलफल गराई निष्कर्ष दिने ।	• आफ्नो विद्यालय वा वस्ती भएको वडाको नक्सा बनाउन लगाउने र भौगोलिक अवस्था कस्तो छ चिन्न लगाउने । • गाउँपालिका भित्रका मुख्य जातजातिहरूको जनसंख्या सूची र लेख्न लगाउने । • गाउँपालिका भित्रका मुख्य वस्ती र सडकहरूको नाम लेख्न लगाउने ।	
७	• गाउँपालिकाको राजनैतिक संरचनाबारे बताउन	• गाउँपालिकाको राजनैतिक संरचना, वडा विभाजन,	• गाउँपालिकाको संरचना सम्बन्धी गाउँपालिका	• गाउँपालिकाको संरचनाबारे छलफल गर्ने । जस्तैः गाउँपालिकामा रहेका वडा संख्या, कतिजना	• गाउँपालिकाको संरचना चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	१५

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• वडाको संरचना परिचय र वडा कार्यालयका कार्यहरू बुझेर वडा कार्यालयबाट सेवा सुविधा लिन	जनप्रतिनिधी सम्बन्धी जानकारी • वडाको संरचना परिचय र वडा कार्यालयका कार्यहरू र वडा कार्यालयबाट प्राप्त हुने सेवा सुविधा सम्बन्धी जानकारी	बाट प्रकाशित ब्रोसर वा श्रव्यदृष्य सामग्री • गाउँपालिका र वडाको बडापत्र	जनप्रतिनिधीहरू हुन्छन्, गाउँपालिका भित्र कतिजना र कुन कुन पदमा निर्वाचित जनप्रतिनीधीहरू हुन्छन् भन्ने बारेमा बताईदिने । • गाउँपालिकाको संरचना सम्बन्धी कुनै लेख वा भिडीयो भएमा प्रस्तुत गर्ने । • नजिकको वडा कार्यालय वा गाउँपालिकाको कार्यालयको भ्रमण गरी गाउँपालिकाको संरचना र त्यहाँबाट जनताले पाईने सेवा सुविधा सम्बन्धी छलफल गर्ने । • स्थानीय वडा कार्यालयबाट हामीले पाउने सेवा सुविधा लिनका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूकाबारेमा छलफल गर्ने ।	• आफू बस्ने वडामा कतिजना जनप्रतिनिधिहरू रहेका छन् बुझेर नाम सहित लेख्न लगाउने । • वडा कार्यालयबाट हामीले पाउने सेवा सुविधाहरूको सूची प्रस्तुत गर्न लगाउने । • तपाईलाई आफ्नो घरमा विद्युत जोड्नुपर्ने छ त्यसका लागि कहाँ गएर सिफारिस लिनुपर्दछ र त्यसको प्रक्रिया के हुन्छ भन्ने बारेमा एउटा	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
					परियोजना तयार पार्नुहोस् ।	
८	• गाउँपालिकाबाट प्राप्त गर्न सकिने सेवा सुविधाहरूबारे बताउन र सेवा लिने कार्यमा अग्रसर हुन • स्थानीय सरकारको कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका सम्बन्धी परिचय दिन	• गाउँपालिकाले प्रदान गर्ने सेवा सुविधाहरूबारे जानकारी र सेवा लिनका लागि अपनाउने पर्ने प्रक्रियाहरूकोबारेमा वर्णन • गाउँपालिका/स्थानीय सरकारको कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र न्यायपालिका सम्बन्धी परिचय	• गाउँपालिकाको संरचना सम्बन्धी गाउँपालिका बाट प्रकाशित ब्रोसर वा श्रव्यदृष्य सामग्री • गाउँपालिका र वडाको बडापत्र	• गाउँपालिकाबाट पाईने सेवा सुविधाहरू र त्यसका लागि अपनाउनुपर्ने प्रक्रियाहरूको सूची वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: नयाँ घरको नक्सा पास, विकासका कार्यहरूमा बजेट, सामान्य झैझगडा मेलमिलाप आदि • विद्यार्थीहरूलाई गाउँपालिका कार्यालयको भ्रमण गराई त्यहाँबाट पाईने सेवा सुविधा सम्बन्धी स्थानीय जनप्रतिनिधि वा कर्मचारीसँग भेट गराई अन्तरक्रिया गराउने । • गाउँपालिकाको सेवा सुविधा सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र भएमा प्रस्तुत गर्ने वा स्थानीय जनाकार व्यक्तिसँग छलफल गर्ने । • सेवा लिनका लागि आवश्यक पर्ने आधारभूत कुराहरूको बारेमा बताईदिने । जस्तै:	• गाउँपालिकाबाट हामीले पाइने सेवा सुविधाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • यदि कुनै विद्यार्थीको कक्षा ८ को परीक्षाको मार्कसिटमा जन्ममिति बिग्रिएर आयो अव उक्त नाम सच्याउन के के प्रक्रिया अपनाउनुपर्छ क्रमबद्ध रूपमा लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • गाउँपालिकामा हुने	१५

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				विभिन्न निवेदनहरूको ढाँचा र आवश्यक कागजात । ● गाउँपालिकाको कार्यपालिका, व्यवस्थापिका र नयायपालिका भनेको के हो र तिनीहरूको काम कर्तव्य र अधिकार सम्बन्धी स्थानीय विज्ञसँग छलफल गराउने । ● स्थानीय सरकारको कार्यपालिका, कार्यपालिका र व्यवस्थापिका सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र खोजी गरी प्रर्दशन गर्ने, अन्तरक्रिया गर्ने, गाउँपालिकाका जनप्रतिनिधिसँग छलफल गर्ने ।	कार्यपालिका, न्यायपालिका र व्यवस्थापिकाले गर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● गाउँ स्तरीय न्यायपालिकाको भूमिका सम्बन्धी परियोजना कार्य गराउने ।	

क्षेत्र २ : स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने बोटविरूवाहरूको नाम बताउन र चिन्न • स्थानीय स्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरू र वन्यजन्तुहरू चिन्न र नाम बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरू चिन्न र नाम बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने बोटविरूवाहरूको नाम (उतिस, बाँस, लालीगुँरास, चिलाउने, फँलाट, अमला आदि) • स्थानीय स्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरू र वन्यजन्तुहरू चिन्न र नाम बताउन -गाई, भैंसी, बाखा, बाँदर, स्याल, मृग, खरायो आदि) • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरू चिन्न र नाम बताउन -सुकौरा खोला, घट्टे खोला, कुलेखानी खोला, खोल्सा, इन्द्रसरोवर ताल आदि)	• विभिन्न बोटविरूवा हरूको नक्सा, चित्र • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा र वन्यजन्तुहरूक ो फोटो तथा सूची • पानीका विभिन्न स्रोतहरूको चित्र, फोटो • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• आफू बसोबास गर्ने ठाउँमा पाईने विभिन्न बोटविरूवाहरूको सूची बनाई चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालयको वरिपरि स्थलगत अध्ययन गराई त्यहाँ उपलब्ध विरूवाहरू देखाउने र वरिपरि देखिने विरूवाहरूको नाम भन्न लगाउने । • विद्यालय नजिकैको कुनै घर वा कृषि फर्ममा लगेर त्यहाँ भएका जीवजनावर तथा चराचुरूङ्गीहरू देखाइ तिनीहरूको नाम भन्न, पहिचान गर्न सिकाउने । जस्तैः कुकुर, गाई, बाखा, कुखुरा, बिरालो आदि । • स्थानीय ठाउँमा पालिने विभिन्न जनावरहरूको फोटो देखाइ नाम भन्न, पहिचान गर्न लगाउने । • स्थानीय वन क्षेत्रमा पाइने विभिन्न जनावरहरूको फोटो देखाइ नाम भन्न लगाउने ।	• चित्र देखाई विभिन्न विरूवाहरू चिन्न लगाउने । • आफ्नो विद्यालय र टोलमा पाईने बोटविरूवाहरूको नाम भन्न लगाउने । • आफ्नो घर वा नजिकको घरमा पालिएका जीव जनावरहरूको नाम सोध्ने । • विभिन्न वन्यजन्तुहरूको फोटो देखाइ चिन्न लगाउने । • कुनै तीववटा घरपालुवा जनावरहरूको नाम सोध्ने ।	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				जस्तैः स्याल, बँदेलस्याल, मृग, खरायो, गिद्ध, रूपी आदि । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न पानीका स्रोतहरूको जस्तैः धारा, कुवा, इनार, खोला, खोल्सा, - सुकौरा खोला, घट्टे खोला, कुलेखानी खोला, खोल्सा, इन्द्रसरोवर ताल आदि)को फोटो देखाइ तिनीहरूको नाम भन्न लगाउने र चिनाईदिने । • विद्यार्थीहरूलाई नजिकको पानीको स्रोतमा अवलोकन भ्रमण गराइ त्यसलाई चिनाउने र प्रयोगबारे बताईदिने ।	• चित्र/फोटो देखाइ स्रोतको नाम चिन्न र भन्न लगाउने । • पानीका स्रोतहरूको सामान्य चित्र बनाउन लगाउने । • फोटोहरू मार्फत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
२	• स्थानीय ठाउँमा पाइने बोटविरूवाहरूको नाम र वर्गीकरण • स्थानीयस्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरूको परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको नाम र उपयोग	• स्थानीय ठाउँमा पाइने बोटविरूवाहरू चिनेर तिनीहरूको वर्गीकरण गर्न • स्थानीयस्तरमा पालिने घरपालुवा जनावरहरू चिन्न र तिनीहरूको परिचय दिन (हाँस, कुखुरा, टर्की, कुकुर,	• विभिन्न प्रकारका बोटविरूवा हरूको नक्सा, चित्र • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने घरपालुवा र वन्यजन्तुहरूको परिचय	• स्थानीय ठाउँमा पाईने विभिन्न बोटविरूवाहरूको सूची बनाई तिनीहरूलाई उपयोगका आधारमा विभिन्न प्रकारमा वर्गीकरण गरी चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः धान, मकैः अन्नबाली, आँपः फलफूल, रायो, फर्सी, भिन्डी तरकारी आदि । • विद्यालयको वरिपरि स्थलगत अध्ययन गराई त्यहाँ उपलब्ध विरूवाहरू देखाउने र	• आफ्नो विद्यालय र टोलमा पाईने बोटविरूवाहरूको नाम भन्न लगाउने र तिनीहरूको वर्गीकरण गर्न लगाउने । • चित्र देखाई विभिन्न विरूवाहरू चिन्न लगाउने । • आफ्नो घर वा नजिकको घरमा पालिएका जीव	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		गाई, भैंसी, बाखा, भेडा आदि) • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरू चिन्न र तिनीहरूको उपयोगबारे बताउन - पालुङ्ग खोला, ठाडे खोला, चिल्लाङ्ग खोला, धस्कु खोला, चल्खुखोला, राकसर खोला, महालक्ष्मी खोला, लप्सी खोला, दक्षिणकाली खोला, सुकौरा खोला, चखेल खोला, कुलेखानी खोला, घट्टेखोला, शक्ति खोला, बोक्सी दह, इन्द्र सरोवर ताल आदि)	सहित फोटो, सूची • पानीका विभिन्न स्रोतहरूको चित्र, फोटो र महत्व, उपयोग सम्बन्धी चार्ट • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	तिनीहरूको वर्गीकरण गरी चिन्न लगाउने । • विद्यालय नजिकैको कुनै घर वा कृषि फर्ममा लगेर त्यहाँ भएका जीव जनावर तथा चराचुरुङ्गीहरू वा फोटो देखाई तिनीहरू चिन्न लगाउने र उक्त जिव जनावरहरूबाट हामीलाई के फाईदा हुन्छ, हामीले के पाउँछौं भन्ने कुरा बताईदिने । जस्तैः कुखुराबाट अण्डा, मासु, गाईबाट मल तथा दुध, राँगाबाट मासु आदि । • विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वा वरपर पालेका जनावरहरूको सूची बनाउन लगाई तिनीहरूबाट हामीले के के पाउँछौ भन्ने बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय तथा वरिपरीको क्षेत्रमा भएका बिभिन्न पानीका स्रोतहरूको अवलोकन भ्रमण	जनावरहरूको नाम लेख्न लगाउने । • विभिन्न जनावरहरूको फोटो देखाइ तिनीहरूको उपयोगिताबारे सोध्ने । • कुनै एक पंक्षी र एक जनावरको फाईदाहरूबारे सोध्ने । • कुनै एक घरपालुवा जनावरको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको सूची बनाई उपयोग कहाँ के मा भईरहेको छ भन्न वा लेख्न लगाउने । • फोटोहरू मार्फत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				गराइ तिनीहरूको उपयोगबारे प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः खोलाबाट खेतबारीमा सिंचाई गरिन्छ, विजुली निकालिन्छ, इधाराको पानी हामी दैनिक क्रियाकलापमा उपयोग गर्छौं आदि । •		
३	• बोटविरूवाको महत्व तथा उपयोगबारे बताउन • स्थानीय वनमा पाइने वन्यजन्तु र चराहरूको सूची बनाई तिनीहरूको छोटो परिचय दिन • स्थानीय क्षेत्रमा भएका पानीको स्रोतको परिचय दिन र स्रोत उपयोगमा सहयोग गर्न	• बोटविरूवाको महत्व तथा उपयोग • स्थानीय वनमा पाइने वन्यजन्तु र चराहरूको सूची र परिचय -चितुवा, बँदेल, मृग, स्याल, खरायो, फ्याउरो, सर्प, गिद्ध, काँडे भ्याकुर, तित्रा, कोइली, न्याउली, ढुकुर आदि) • स्थानीय क्षेत्रको पानीको स्रोतको परिचय पालुङ्ग खोला, ठाडे खोला, चिल्लाङ्ग खोला, धस्कु खोला, चल्खुखोला, राकसर खोला, महालक्ष्मी	• स्थानीय बोटविरूवा-हरूको बनौट र उपयोग सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • विभिन्न वन्यजन्तु तथा चराहरूको फोटो र महत्व सम्बन्धी चार्ट • पानीका विभिन्न स्रोतहरूको	• स्थानीय ठाउँमा पाईने विभिन्न बोटविरूवाहरूको सूची बनाई तिनीहरूको उपयोग र महत्वका बारेमा चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः खानको लागि, भूक्षय रोक्न, सफा हावा लिन, राम्रो वातावरण बनाउन आदि । • विद्यालयको वरिपरि स्थलगत अध्ययन गराई त्यहाँ उपलब्ध विरूवाहरूको महत्व र उपयोगबारे छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • स्थानीय वन तथा वरपर पाईने जनावर र चराहरूको सूची बनाई फोटो समेत खोजी गरेर प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः चितुवा,	• आफ्नो विद्यालय र टोलमा पाईने बोटविरूवाहरूको उपयोग बारे सोध्ने । • विभिन्न विरूवाहरूको चित्र बनाई भागहरू छुट्याउन लगाउने । • बोटविरूवाको महत्वबारे बूँदागत रूपमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय वनमा पाईने चरा तथा जनावरहरूको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • फोटोहरूमार्फत विभिन्न वन्यजन्तुहरूको पहिचान गर्न लगाउने र	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		खोला, लप्सी खोला, दक्षिणकाली खोला, सुकौरा खोला, चखेल खोला, कुलेखानी खोला, घट्टेखोला, शक्ति खोला, बोक्सी दह, इन्द्र सरोवर ताल आदि)	उपयोग सहितको चित्र, फोटो • पानीको प्रयोग सम्बन्धी पम्प्लेट, ब्रोसर आदि	बँदेल, मृग, स्याल, खरायो, फ्याउरो, सर्प, गिद्ध, काँडे भ्याकुर, तित्रा, कोइली, न्याउली, ढुकुर आदि • विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर वा वरपरको वनमा पाइने जनावरहरूको सूची बनाउन लगाई तिनीहरूको संरक्षण किन गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने । • विद्यालय नजिकै भएको कुनै एक पोखरी वा खोला वा कुवाको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको महत्व सहित परिचय दिने । • गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका पानीका स्रोतहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने र तिनिहरूको छोटो परिचय दिने, जस्तैः कुनै खोलाको बारेमा वर्ण गर्ने, कहाँबाट बग्छ ? मुहान कहाँ हो ? त्यसबाट स्थानीलाई के फाइदा भएको छ, आदि ।	तिनीहरूको उपयोगिताबारे सोध्ने । • विद्यालय वा बस्ती नजिकैको कुनै एक खोला वा पोखरी, वा कुण्ड वा कुवाको परिचय र उपयोग स्थानीय जनाकार व्यक्तिसँग सोधेर लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कुनै एक पोखरीको चित्र बनाउन लगाउने । • फोटो मार्फत बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । । • अवलोकन भ्रमणका आधारमा प्रश्नोत्तर गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
४	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको पहिचान गरी नाम बताउन • स्थानीय वनमा पाइने जनावरको पहिचान गरी परिचय दिन • स्थानीय क्षेत्रमा जलस्रोतको प्रदुषणका कारण र असरहरू पत्ता लगाउन	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको सूची र परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने वन्यजन्तुहरूको परिचय र महत्व । जस्तैः मृग, बदेल, चितुवा, स्याल, सर्प, विभिन्न पुतलीहरू आदि । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका जलस्रोतहरूको प्रदुषणका कारणहरू त्यसबाट हामी लगायत जीव जनावर र बोटविरूवालाई हुने असरहरू पानीका स्रोतहरूमा प्रदुषण कम गर्नुपर्ने कार्यहरू	• विभिन्न औषधिजन्य बोटविरूवा हरूको महत्व सम्बन्धी सूची, फोटो • विभिन्न बोटविरूवा हरूको बनौट र उपयोग सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • विभिन्न वन्यजन्तुहरूको फोटो र परिचय तथा महत्व सम्बन्धी चार्ट • पानीका विभिन्न स्रोतहरूको उपयोग र प्रदुषण	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको सूची बनाई - चिराइतो, पाखनबेद, तुलसी, तीतेपाती, निम, दुबो, घ्यूकुमारी, पारिजात, अमला, आदि । तिनीहरूको महत्वका बारेमा चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालयको वरिपरि स्थलगत अध्ययन गराई त्यहाँ उपलब्ध विरूवाहरूको मध्ये औषधिजन्य विरूवाहरू चिनाईदिने र त्यसको संरक्षणमा अभिप्रेरित गर्ने । • स्थानीय वन तथा वरपर पाईने जनावरको सूची बनाई फोटो समेत खोजी गरेर प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः मृग, बदेल, चितुवा, स्याल, सर्प, आदि । • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने जीवजनावरहरूको परिचय, बासस्थान, खाने खाना तथा महत्व सम्बन्धी स्थानीय विज्ञको सहयोगमा छलफल गर्ने ।	• आफ्नो विद्यालय र टोलमा पाईने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको सूची बनाउन लगाउने । • फोटोहरूमार्फत औषधिजन्य विरूवाहरू चिन्न लगाउने । • औषधिजन्य बोटविरूवाको महत्वबारे बूँदागत रूपमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय वनमा पाईने जनावरहरूको चित्र बनाई परिचय सहित प्रस्तुत गर्न लगाउने । • फोटोहरूमार्फत विभिन्न वन्यजन्तुहरूको पहिचान गर्न लगाउने र तिनीहरूको उपयोगिताबारे सोध्ने । • पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने कारणहरूको सूची बनाउन लगाउने ।	२४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			सहितको चित्र, फोटो	• विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर नजिकको वनमा पाइने जनावरहरू अविभावकलाई सोधेर सूची बनाउन लगाई तिनीहरूको संरक्षण किन गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने । • नजिकको खोला, खोल्सा, कुवा आदिको अवलोकन भ्रमण गराइ त्यस क्षेत्रमा पानीको परिपरी के कस्ता फोहोरहरू देखिएका छन् टिपोट गर्न लगाइ उक्त फोहोरहरू कहाँबाट कसरी आएका हुन सक्छन् भन्ने बारेमा पालोपालो सोधि अन्त्यमा सूची तयार पार्न लगाउने । जस्तै: पानीका स्रोतहरू फोहोर हुने कारणहरू (स्रोतमा फोहोर मिसाउनु, स्रोत वरिपरी दिशापिसाव गर्नु, खोला खोल्सामा ढल मिसाउनु, पानीको मुहान वरिपरी गाईवस्तु छाडा छोड्नु, कलकारखानाबाट उत्सर्जन हुने फोहोर पानी मिसाउनु आदि ।	• विभिन्न फोटोहरू देखाइ पानीको स्रोत परिपरी के भईरहेको चिन्न, भन्न, लेख्न लगाउने । • पानीको स्रोत फोहोर हुँदा त्यसबाट हामीलाई पर्न सक्ने असरहरूको सूची बनाउन लगाउने । • आफ्नो घर वा विद्यालय वरिपरी भएका पानीका स्रोतहरूमा फोहोर मिसिएको छ छैन् बताउन लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• पानीको स्रोत फोहोर हुँदा त्यसले गर्ने असरहरूको सूची बनाइ प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकै भएको कुनै एक पोखरी वा कुनै पानीको स्रोतको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको महत्व र संरक्षण सम्बन्धी छलफल गर्ने र उक्त क्षेत्रको सरसफाईमा विद्यार्थीलाई सहभागी गराउने ।		
५	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको उपयोगबारे बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा पाइने चराहरू पहिचान गर्न • घरायसी फोहोरमैलाको वर्गीकरण गर्न	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको सूची र परिचय - तुलसी, तेजपात, घाडताप्रे, धसिंगरे, दुबो, घ्यूकुमारी, पारिजात, अमला, चिराइतो, पाखनबेद, ठूलो ओखती आदि) र उपयोग • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको परिचय र महत्व । जस्तै: जस्तै:	• विभिन्न औषधिजन्य बोटविरूवा हरूको महत्व र प्रयोग सम्बन्धी सूची, फोटो • विभिन्न बोटविरूवा हरूको बनौट र उपयोग सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • विभिन्न स्थानीय क्षेत्रमा पाईने	• स्थानीय क्षेत्रमा पाइने औषधिजन्य वनस्पतिहरूको सूची बनाई तुलसी, तेजपात, घाडताप्रे, धसिंगरे, दुबो, घ्यूकुमारी, पारिजात, अमला, चिराइतो, पाखनबेद, ठूलो ओखती आदि) तिनीहरूको महत्व र उपयोग बारेमा चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: कुन वनस्पति के मा उपयोग गर्न सकिन्छ ? उदाहरणका लागि: घाँटी दुख्दा, सामान्य ज्वरो आएमा तुलसीको पत्ता पकाएर खाने चलन छ ।	• आफ्नो विद्यालय र टोलमा पाईने कुनै तीनवटा औषधिजन्य वनस्पतिहरूको उपयोग लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • औषधिजन्य बोटविरूवाको महत्वबारे बूँदागत रूपमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • प्रत्येक विद्यार्थीलाई आफ्नो घरमा कुनै एक औषीधजन्य वनस्पति रोपेर हुर्काउन लगाउने ।	२४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		कोइली, गिद्ध, गौंथली, भंगेरा, कोकले, न्याउली, काग, लाम्पुछे आदि । ● विद्यालय लगायत स्थानीय क्षेत्रमा निस्किने फोहोरमैलाको वर्गीकरण कुहिने र नकुहिने), कुहिने र नकुहिने फोहोरलाई बेग्लै राख्ने तरिकाबारे जानकारी	चराहरूको फोटो र परिचय तथा महत्व सम्बन्धी चार्ट • फोहोर वर्गीकरण चार्ट, ब्रोसर, पम्पप्लेट आदि • ठोस फोहोरबाट सामानहरू बनाउने विभिन्न बिधिहरू सम्बन्धी भिडीयो	• विद्यालयको वरिपरि स्थलगत अध्ययन गराई त्यहाँ उपलब्ध विरूवाहरूको मध्ये औषधिजन्य विरूवाहरू चिनाईदिने र त्यसको उपयोग बताई संरक्षणमा अभिप्रेरित गर्ने । • विभिन्न औषधिजन्य स्थानीय विरूवाहरू रोप्न सिकाउने र विद्यार्थीलाई हेरचाह गर्न लगाउने । • स्थानीय वन तथा वरपर पाईने चराहरूको सूची बनाई फोटो समेत खोजी गरेर प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः जस्तैः कोइली, गिद्ध, मैना, नयनउली, लामपुछे, भंगेरा, काग, रूपी आदि । • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने चराहरूको परिचय, बासस्थान, खाने खाना तथा महत्व सम्बन्धी स्थानीय विज्ञको सहयोगमा छलफल गर्ने । • फोहोरमैलाको सूची चार्ट प्रदर्शन गरी छलफल गर्ने/गराउने ।	• विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घर नजिक देखिने चराहरूको नाम अविभावकलाई सोधेर सूची बनाउन लगाई तिनीहरूको संरक्षण किन गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय वनमा पाईने चराहरूको चित्र बनाई परिचय सहित प्रस्तुत गर्न लगाउने । • फोहोरको परिचय दिई प्रकारहरू छुट्याउन लगाउने । • आफ्नो घरको भान्सामा निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गर्न लगाइ त्यसको व्यवस्थापनबारे सोध्ने । • कक्षाकोठाको फोहोर वर्गीकरण गर्न लगाई दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने, त्यस्ता	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• विद्यालय कम्पाउण्ड, क्यान्टिन वा विद्यालय वरपरको अवलोकन भ्रमण गराइ त्यहाँ के कस्ता फोहोरहरू देखिएका छन् टिपोट गर्न लगाउने वा क्यान्टिनमा के फोहोरहरूको रूपमा निस्कन्छ भन्ने बारेमा बताइ उक्त फोहोरहरूलाई कुहिने र नकुहिने छुट्याउन लगाउने । • कक्षाकोठाबाट निस्कने ठोस फोहोरलाई वर्गीकरण गरी त्यसको व्यवस्थापन गर्न विद्यार्थीहरूलाई सिकाउने । जस्तैः बेग्ला बैग्लै ठाउँमा राख्ने, प्लाष्टिकको जथाभावी प्रयोग नगर्ने, जथाभावी फोहोर नगर्ने भन्ने बारेमा सिकाउने ।	फोहोर कम गर्ने उपायहरूबारे लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
६	• व्यवस्थापनका आधारमा स्थानीय वनहरूका प्रकार छुट्याउन • वन्यजन्तुको संरक्षणमा विद्यार्थी र स्थानीयको भूमिका बोध गरी संरक्षणमा सहयोग गर्न	• वनको परिचय, प्रकार र महत्व -निजी वन, कबुलियती, धार्मिक, सामुदायिक, राष्ट्रिय वन) को परिचय	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वनहरूको सूची • वनका प्रकार सम्बन्धी चार्ट	• इन्द्रसरोवर गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका व्यवस्थापनका आधारमा वनका प्रकारहरूको सूची बनाइ छोटकरीमा वर्णन गर्ने । जस्तैः निजी वन, सामूदायिक वन, कबुलियती	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न वनहरूको नामको सूची प्रस्तुत गर्ने लगाउने । • वनको महत्व सम्बन्धी सोध्ने ।	२४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• स्थानीय क्षेत्रमा फोहोरमैलाले प्राकृतिक स्रोत र स्वास्थ्यमा पार्ने असरबारे बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको सूची बनाई परिचय दिन	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वन्यजन्तुको संरक्षणमा विद्यार्थी र स्थानीयको भूमिका • स्थानीय क्षेत्रमा फोहोरमैलाले प्राकृतिक स्रोत र स्वास्थ्यमा पार्ने असर र न्यूनीकरणका उपायहरू (घाउ, खटिरा, भाडापखाला, पानी प्रदुषण आदि, फोहोरको उचित व्यवस्थापन • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको सूची र परिचय (ढुङ्गा, माटो, बालुवा, फलाम, किट आदि)	• स्थानीय क्षेत्रमा पाईने वन्यजन्तुहरूको फोटो र परिचय तथा महत्व सम्बन्धी चार्ट • वन्यजन्तुको संरक्षणमा स्थानीय समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची, चार्ट • विभिन्न श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू • फोहोरले निम्त्याउन सक्ने समस्याहरू र न्यूनीकरण सम्बन्धी	वन, संरक्षित वन, धार्मिक वन आदि) • विद्यालय नजिकैको वन कार्यालय वा वनका पदाधिकारीसँग भेट गराई उक्त वनको व्यवस्थापन र संरक्षणका कार्यहरूबारे छलफल गर्ने । • वनबाट हुने फाइदाहरूको बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • स्थानीय वन तथा वरपर पाईने वन्यजन्तु र चराहरूको बासस्थान, खाने खाना तथा महत्व सम्बन्धी स्थानीय विज्ञको सहयोगमा छलफल गर्ने । • वन्यजन्तुहरू संरक्षणका लागि स्थानीय स्तरमा गर्न सकिने क्रियालापहरूका बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा पाइने वन्यजन्तु संरक्षणका लागि विद्यार्थीहरूले गर्न सक्ने प्रयासहरूको सूची	• नजिकको वनको अवलोकन भ्रमणका आधारमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • स्थानीय वन्यजन्तुहरूको महत्व सम्बन्धी सूची तयार पार्न लगाउने । • वन्यजन्तु संरक्षणमा स्थानीय समुदायको भूमिका शिर्षकमा बक्तृत्वकलाको आयोजना गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा फोहोरमैलाले पार्न सक्ने असरहरूबारे लेख्न लगाउने । • घरायसी फोहोरलाई कसरी व्यवस्थापन गर्न सकिन्छ लेख्न लगाउने । • विद्यालयमा काक्षाकोठामा निस्कने फोहोरको वर्गीकरण गरी व्यवस्थापन गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			श्रव्यदृष्य सामग्री ● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनिज पदार्थहरूको सूची	तयार गर्न लगाइ कक्षाकोठामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । ● फोहरमैलाको असरको सूची चार्ट बनाइ प्रदर्शन र प्रश्नोत्तर गर्ने । (घाउ खटिरा, झाडापखाला, जुका, आँखा पाक्ने, वातावरण प्रदूषण आदि सँग सम्बन्धीत) ● फोहोरका कारण हाम्रो वातावरणमा पर्ने असरका बारेमा छलफल गर्ने । ● फोहोरका असरहरू झल्किने विभिन्न पोष्टर तथा भिडियोहरू प्रदर्शन गर्ने । ● विद्यालयमा वेग्लावेग्लै भाँडो राखी सड्ने नसड्ने फोहोर संकलन गर्न लगाइ सड्ने फोहरवाट प्राङ्गारिक मल वनाउन सिकाउने । ● स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज वस्तुहरूको परिचय सहित सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: ढुंगा, बालुवा, माटा, फलाम किट आदि ।	● विद्यालयमा फुलवारी बनाउन लगाउने । ● खनिजको परिचय दिई स्थानीय क्षेत्रमा भएका खनीज पदार्थहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । ● परियोजना कार्य गराउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न खानीहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने ।		
७	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सामुदायिक वन र कबुलियती वनहरूको परिचय दिन र फाईदा बताउन • वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणमा सहयोग गर्न र कानुनी व्यवस्थाको बारेमा बताउन • घर तथा विद्यालयको फोहोरमैलाको व्यवस्थापन (3R+) मा सहयोग गर्न • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (ढुङ्गा, रोडा, बालुवा) बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सामुदायिक वन र कबुलियती वनहरूको परिचय दिन र फाईदा • वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रणमा विद्यार्थी र स्थानीय समुदायको सहयोग र कानुनी व्यवस्था • घर तथा विद्यालयको फोहोरमैलाको व्यवस्थापन (3R+) • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (ढुङ्गा, रोडा, बालुवा)	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सामुदायिक र कबुलियती वनहरूको सूची • वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि बनेका विभिन्न नियमहरूको चार्ट • वन्यजन्तुको संरक्षणमा स्थानीय समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची, चार्ट	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सामुदायिक र कबुलियती वनहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने र सामुदायिक वन क्षेत्र भनेको के हो र त्यसको के महत्व छ भन्नेबारेमा बताईदिने । • विद्यालय नजिकैको वन कार्यालय वा वनका पदाधिकारीसँग भेट गराई उक्त वनको व्यवस्थापन र संरक्षणका कार्यहरूबारे छलफल गर्ने । • सामुदायिक तथा कबुलियती वनको महत्व र त्यसबाट हामीलाई पुग्ने फाईदा तथा व्यवस्थापन सम्बन्धी छलफल गर्ने । • वन्यजन्तुहरूको शिकार गरेमा, मारेमा वा त्यसलाई असर गरेमा, बेचविखन गरेमा हुने कानुनी कारवाहीहरूबारे	• आफ्नो घर वा विद्यालय नजिक भएको सामुदायिक वनको परिचय दिन लगाउने । • सामुदायिक वन र कबुलियती वनको व्यवस्थापिकय फरक लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामुदायिक वनबाट स्थानीय क्षेत्रमा भएका फाईदाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • नजिकको वनको अवलोकन भ्रमण गरी त्यसको उपयोग र संरक्षणमा भएका कार्यहरूबारे बुझेर परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • वन्यजन्तु अपराध सम्बन्धी दण्ड	२४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			• विभिन्न श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू • फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनिज पदार्थहरूको सूची र महत्व सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री	बताईदिने र स्थानीय विज्ञसँग छलफल गराउने । • मानव र वन्यजन्तु बिच हुने द्वन्द्वहरूका बारेमा छलफल गरी त्यसलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि स्थानीय क्षेत्रमा अपनाउन सकिने कार्यहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । • वन्यजन्तुको अपराध सम्बन्धी कानुनी प्रावधानहरूबारे बृत्तचित्र प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने । • कक्षाकोठाबाट निस्कने फोहरलाई व्यवस्थापन गर्न लगाउने । • ठोस फोहोरहरूको पुनः प्रयोग गरेर वनाइएका सामानहरू देखाएर कम गर्ने, पुनः प्रयोग, प्रशोधन तथा प्रयोग अगाडि एकपटक सोच्ने (3R+: Reduce, Reuse, Recycle, Rethink) को सिद्धान्तबारे बुझाउने । • कागजहरूको पुन प्रयोग गरेर फोटो फ्रेम लगायत विभिन्न	सजायहरूको बारेमा लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • मानव र वन्यजन्तुको द्वन्द्व किन हुन्छ र यसलाई कम गर्न हामीले स्थानीय स्तरमा अपनाउनुपर्ने कार्यहरूको सूची प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आफ्नो घरबाट निस्कने फोहोरहरूलाई कसरी व्यवस्थापन गरीएको छ कक्षामा छलफल गर्न लगाइ निचोडलाई समूहगत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • तरल फोहोर व्यवस्थापनका उपायहरूको सूची बनाउन लगाउने । • पुन : प्रयोग गरेर कागज वा प्लाष्टिकको कुनै एक सामग्री तयार	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				सामग्रीहरूको निर्माण गर्न सिकाउने । • तरल फोहोरको व्यवस्थापन गर्न सिकाउने । जस्तैः सब्जी पखालेको पानी करेसाबारीमा प्रयोग गर्ने । • फोहोर व्यवस्थापन सम्बन्धी बृत्तचित्र वा भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनिज पदार्थहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । • खनीज वस्तुहरूको महत्व र तिनीहरूको संरक्षण किन गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका खानीहरूको अवस्थाबारे स्थलगत भ्रमण गराई त्यसको दिगो व्यस्थापनबारे छलफल गरी निष्कर्ष दिने ।	पारेर प्रदर्शन गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज वस्तुहरूको महत्वको सूची प्रस्तुत गर्न लगाउने । • खानीको स्थलगत भ्रमणको परियोजना बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
८	• वनको संरक्षण र व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिका को भूमिका बताउन	• वनको संरक्षण र व्यवस्थापनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिका को भूमिका	• स्थानीय वनको संरक्षण र प्रर्वधनका	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वनहरूको अवस्था र महत्व सम्बन्धी स्थानीय जानकार	• स्थानीय वनको संरक्षणमा स्थानीय समुदाय, विद्यार्थी र स्थानीय सरकारले	२४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण र कानुनी व्यवस्था कार्यान्वयनमा गाउँपालिका को भूमिका बुझेर सहयोग गर्न • स्थानीय जलस्रोत संरक्षण, फोहोर र प्रदुषण नियन्त्रणमा विद्यार्थीको भूमिका बोध गरी सहयोग गर्न • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (किट, फलाम र तामा)बारे बताउन	• वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण र कानुनी व्यवस्था कार्यान्वयनमा गाउँपालिका को भूमिका • स्थानीय जलस्रोत संरक्षण, फोहोर र प्रदुषण नियन्त्रणमा हाम्रो भूमिका • स्थानीय क्षेत्रमा पाईने खनीज पदार्थको महत्व र उपयोग (किट, फलाम र तामा)	लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची • वन्यजन्तु अपराध नियन्त्रण सम्बन्धी लेख, रचना, नियम कानुन • किट, फलाम र तामा सम्बन्धी लेख, रचना, पम्प्लेट • विभिन्न श्रव्य दृष्य सामग्रीहरू	व्यक्तिसँग छलफल गराई निष्कर्ष दिने । • विद्यालय नजिकैको वन कार्यालय वा वनका पदाधिकारीसँग भेट गराई उक्त वनको व्यवस्थापन र संरक्षणका कार्यहरूबारे छलफल गर्ने । • वनको संरक्षण र दिगो उपयोगका लागि स्थानीय समुदायले गर्दै आएका प्रयासहरूको र गाउँपालिकाको भूमिका बारेमा खोजी गरी बताईदिने । • वन्यजन्तुहरूको शिकार गरेमा, मारेमा वा त्यसलाई असर गरेमा, बेचविखन गरेमा हुने कानुनी कारवाहीहरूबारे बताईदिने र स्थानीय विज्ञसँग छलफल गराउने । • मानव र वन्यजन्तु बिच हुने द्वन्द्वहरूका बारेमा छलफल गरी त्यसलाई न्यूनीकरण गर्नका लागि स्थानीय क्षेत्रमा	गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • नजिकको वनको अवलोकन भ्रमण गरी त्यसको उपयोग र संरक्षणमा भएका कार्यहरूबारे बुझेर परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • वन्यजन्तुको संरक्षणका लागि गाउँपालिकाले गर्ने गरेका कार्यहरू बुझेर सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्वच्छ वातावरणका लागि स्थानीय क्षेत्रमा समुदाय र विद्यार्थीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • पुन : प्रयोग गरेर कागज वा प्लाष्टिकको कुनै एक सामग्री तयार	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				अपनाउन सकिने कार्यहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । ● वन्यजन्तुको अपराध सम्बन्धी कानुनी प्रावधानहरूबारे बृत्तचित्र प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने । ● वन्यन्तु संरक्षणका लागि गाउँपालिकाले बनाएका नियमहरूबारे छलफल गर्ने । ● स्थानीय क्षेत्रमा फोहोर व्यस्थापन र प्रदुषण नियन्त्रणमा काम गरिरहेका संघसंस्थाहरूको खोजी गरी सूची बनाई तिनीहरूले गर्ने कार्यहरूको बारेमा प्रस्तुत गर्ने । ● फोहोर व्यस्थापन र प्रदुषण नियन्त्रणमा स्थानीय समुदाय तथा विद्यार्थीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची सहित छलफल गर्ने । ● कक्षाकोठावाट निस्कने फोहोरलाई वर्गीकरण गरी जैविक फोहोरलाई कम्पोष्ट	पारेर प्रदर्शन गर्न लगाउने । ● विद्यालयमा निस्कने फोहोरलाई विन कम्पोष्टिङ गर्न लगाई करेसाबारीमा मल हाल्न लगाउने । ● स्थानीय खानी संरक्षणका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । ● खानीको व्यवस्थापनका लागि गाउँपालिकाको भूमिका के हुन सक्छ भन्ने बारेमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				बनाउन सिकाउने । जस्तै: गड्यौले मल बनाउने, खाल्डे मल बनाउने, भाँडोमा मल बनाउने आदि । ● प्रदुषण नियन्त्रण र मल बनाउने विधिहरू सम्बन्धी भिडियोहरू प्रस्तुत गर्ने । ● गाउँपालिकाको विभिन्न ठाउँमा पाइएका खनिज पदार्थहरू फलाम, तामा, किटको परिचय दिने । ● ती खनीज वस्तुहरूको महत्व र तिनीहरूको संरक्षण किन गर्नुपर्छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने । ● स्थानीय क्षेत्रमा भएका खानीहरूको अवस्थाबारे स्थलगत भ्रमण गराई त्यसको दिगो व्यस्थापनबारे छलफल गरी निष्कर्ष दिने ।		

क्षेत्र ३ : स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने जाताजातिहरू को नाम बताउन	• गाउँपालिकाक्षेत्रमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिहरूको सूची (तामाङ्ग, नेवार, ब्राम्हण, क्षेत्री, गुरूङ, परियार, विश्वकर्मा आदि)	• विभिन्न स्थानीय जातजातिको सूची • विभिन्न जातजातकि भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो, पम्पलेट, ब्रोसर	• विद्यार्थीहरूलाई कक्षामा भएका साथीहरूको र आफ्नो नाम थर सहित पालैपालो भन्न लगाउने । • स्थानीय जातजातिको नाम र उनीहरूले बोल्ने आफ्नो भाषाको चार्ट प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः नेवार, मगर, क्षेत्री, गुरूङ, तामाङ्ग, परियार, विश्वकर्मा आदि । • विभिन्न जातजातीको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै घर वा संग्रहालयमा अवलोकन भ्रमण गराउने ।	• आफ्ना साथीहरूको नाम थर बताउन लगाउने । • फोटो देखाई भेषभूषा चिन्न लगाउने । • आफनो टोलमा बसोबास गर्ने कुनै तीनवटा जातजातिको नाम साध्ने । • चित्र मार्फत जोडा मिलाउन लगाउने ।	१०
२	• स्थानीय जातजातिले बोल्ने भाषा बताउन र	• गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिहको सूची (तामाङ्ग, ब्राम्हण,	• विभिन्न स्थानीय जातजातिको सूची • विभिन्न जातजातिको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो,	• स्थानीय जातजातिको नाम र उनीहरूले बोल्ने आफ्नो भाषाको चार्ट प्रस्तुत गर्ने । • विभिन्न जातजातीको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने ।	• स्थानीय तामाङ्ग र नेपाली भाषामा आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गरी साथीलाई	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	लगाउने भेषभूषा चिन्न	नेवार, मगर, क्षेत्री, परियार, विश्वकर्मा, माझी, आदि) र उनीहरूले बोल्ने भाषा र लगाउने भेषभूषाहरू सम्बन्धी जानकारी	पम्पलेट, ब्रोसर आदि • स्थानीय तामाङ्ग, भाषाको लिपी सम्बन्धी लेख, रचना, ब्रोसर आदि	• स्थानीय कुनै घरको भ्रमण गरी उक्त घरका मानिसहरूले लगाउने परम्परागत भेषभूषाबारे जानकारी लिने सम्भव भएमा उक्त पोशाक अवलोकन समेत गर्ने । • तामाङ्ग भाषामा केही आदरार्थी शब्दहरू बोल्न सिकाउने ।	सम्बोधन गर्न लगाउने । • फोटो देखाई भेषभूषा चिन्न, जोडा मिलाउन लगाउने । • आफ्नो टोलमा बसोबास गर्ने जातजातिहरूको सूची प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बहुबैल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
३	• स्थानीय जातजातिले बोल्ने भाषा र लगाउने भेषभूषाको महत्व बताउन	• गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिहको सूची (नेवार, तामाङ्ग, मगर, क्षेत्री, ब्राम्हण, परियार, विश्वकर्मा आदि) र उनीहरूले बोल्ने भाषा र लगाउने	• विभिन्न स्थानीय जातजातिको सूची • विभिन्न जातजातिको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो, पम्पलेट, ब्रोसर आदि • स्थानीय नेवार र मगर भाषाको	• स्थानीय विभिन्न जातजातीको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय कुनै संग्रहालयको भ्रमण गरी उक्त संग्राहलयमा राखिएका विभिन्न जातजातीका मानिसहरूले लगाउने परम्परागत भेषभूषाबारे जानकारी लिने । जस्तैः दौरा सुरूवाल, ढाकाटोपी, गुन्यु	• स्थानीय तामाङ्ग र नेपाली भाषामा आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गरी एक एक वटा वाक्य बनाउन लगाउने ।	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		भेषभूषाहरूको महत्व र संरक्षण सम्बन्धी जानकारी	लिपी सम्बन्धी लेख, रचना, ब्रोसर आदि	चोलो, हाकुपटासी, बख्खु, सेल्दो आदि । • स्थानीय भाषा, भेषभूषाको महत्व र किन संरक्षण गर्नुपर्छ भन्ने कुराको छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • तामाङ्ग भाषामा केही आदरार्थी शब्दहरू सहित वाक्य बनाउन सिकाउने । • स्थानीय संस्कृति, भाषा, भेषभूषाको प्रयोग र महत्वबारे स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग छलफल गराई निष्कर्ष दिने ।	• फोटो देखाई भेषभूषा चिन्न लगाउने । • स्थानीय तामाङ्ग र नेवारी भेषभूषाको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • हाम्रो भाषा, भेषभूषा, संस्कृति संरक्षणका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने ।	
४	• स्थानीय जातजातिहरू ले मान्ने धर्म, चाडपर्व, संस्कृतिको	• गाउँपालिका क्षेत्रमा बसोबास गर्ने विभिन्न जातजातिहको सूची (नेवार तामाङ्ग,	• विभिन्न स्थानीय जातजातिको सूची • विभिन्न जातजातिको धर्म, चाडवाड, भाषा,	• स्थानीय विभिन्न जातजातीहरूले मान्ने विभिन्न धर्महरूको भिडीयो वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः बौद्ध, हिन्दु, क्रिस्चियन, शिख, मुस्लिम आदि ।	• स्थानीय क्षेत्रमा बसोबास गर्ने मानिसहरूले मान्ने धर्महरूको सूची बनाउन लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	सूची बनाउन र परिचय दिन	मगर, ब्रामहण, क्षेत्री, माझी, परियार, विश्वकर्मा आदि) र उनीहरूले मान्ने चाडपर्व र स्थानीय क्षेत्रका मानिसहरूले मान्ने धर्मको परिचय (धर्मः बौद्ध, हिन्दु, क्रिस्चियन, शिख, मुस्लिम आदि । चाडपर्वः ल्लोसार, बुद्ध जयन्ति, माघे संक्रान्ती, जनै पूर्णिमा, तिज, फागु पूर्णिमा, ठूली एकादशी क्रिसमस, इद लगायत)	भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो, पम्पलेट, ब्रोसर आदि	• स्थानीय जातजातिहरूले मान्ने चाडपर्वहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः वेवारी नयाँ वर्ष, ल्लोसार, बुद्ध जयन्ति, माघे संक्रान्ती, जनै पूर्णिमा, जनै पूर्णिमा, तिज, फागु पूर्णिमा, ठूली एकादशी क्रिसमस, इद लगायत, र तिनीहरूको महत्व सम्बन्धी छलफल गर्ने । • स्थानीय चाडवाड, भाषा, भेषभूषाको महत्व सम्बन्धी छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • नेवारी, तामाङ्ग भाषामा केही आदरार्थी शब्दहरू सहित वाक्य बनाउन सिकाउने ।	• स्थानीय विभिन्न चाडपर्वहरूको सूची बनाउन लगाउने । • कुनै एक चाडपर्वमा गरिने क्रियाकलाप सम्बन्धी सोध्ने । • आफनो घरका सदस्यहहरू वा टोलका मानिसहरूले विभिन्न चाडपर्वमा लगाउने परम्परागत भेषभूषाको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
५	• स्थानीय नेवार, ब्राम्हण, क्षेत्री, मगर, दलित	• स्थानीय, ब्राम्हण, क्षेत्री, नेवार, मगर, दलित लगायत	• विभिन्न स्थानीय ठाउँमा मान्ने	• स्थानीय नेवार, ब्राम्हण, क्षेत्री, मगर, दलित लगायत विभिन्न जातजातिले मान्ने मान्ने चाडपर्व, नेवारी नयाँवर्ष जन्म,	• स्थानीय गुरूङ, तामाङ जातिमा मानिस जन्मिदा र मर्दा गरिने	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	लगायत विभिन्न जातजातिले मान्ने चाडपर्व, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार परिचय दिन	विभिन्न जातजातिले मान्ने मान्ने चाडपर्व, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार परिचय र महत्व र सम्बन्धी जानकारी	चाडपर्व र धर्महरूको सूची • स्थानीय विज्ञ • स्थानीय चाडपर्व, धर्म, संस्कृति, जन्म मृत्यु संस्कार सम्बन्धी लेख, रचना	विवाह, मृत्यु संस्कार परिचय र महत्व र सम्बन्धी भिडीयो वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक वस्तीमा लगेर त्यहाँका स्थानीय मानिसहरूले बोल्ने भाषा, मान्ने धर्म तथा चाडपर्वहरूको बारेमा सोधेर टिपोट गर्न लगाउने र पालैपालो प्रस्तुत गर्न लगाउने । • ब्राम्हण समुदायमा नाचिने बालान, संगिनी लगायतका नाचहरूको बारेमा स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग छलफल गराउने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा स्थानीय चाडवाड, संस्कृतिको सम्बर्धनमा समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूबारे छलफल गर्ने ।	क्रियाकलापबारे लेख्न लगाउने । • आफनो घर वा समुदायमा विवाह उत्सवमा गरिने क्रियाकलापहरूबारे अविभावकलाई सोधेर लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कुनै दुइओटा स्थानीय चाडपर्वको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । • अवलोकन भ्रमणका आधारमा परियोजना कार्य गराउने ।	
६	• स्थानीय मुख्य जातजाति	• स्थानीय तामाङ्ग जाति (भाषा,	• स्थानीय संग्रहालय	• स्थानीय तामाङ्ग जातिको भाषा, भेषभूषा, संस्कृति सम्बन्धी	• आफ्नो समुदायमा	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	तामाङ्गको भाषा, भेषभूषा, चाडपर्व जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार बुझेर सहभागीता जनाउन	भेषभूषा, चाडपर्व, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार) को परिचय तथा स्थानीय चाडपर्व, संस्कृतिको महत्व र संरक्षण सम्बन्धी जानकारी	• स्थानीय तामाङ्ग जातिको भाषा, भेषभूषा सम्बन्धी भिडीयो, पम्पलेट, ब्रोसर आदि • स्थानीय संस्कृति विज्ञ	भिडीयो वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय कुनै संग्रहालयको भ्रमण गरी उक्त संग्राहलयमा राखिएका तामाङ्ग लगायत विभिन्न जातजातीका मानिसहरूले लगाउने परम्परागत भेषभूषाबारे जानकारी लिने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा तामाङ्ग जाति (भाषा, भेषभूषा, जन्म, विवाह, मृत्यु संस्कार) सम्बन्धी छलफल गर्ने र त्यसको सम्बर्धनमा समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूबारे पनि छलफल गर्ने । • विभिन्न स्थानीय परिकारहरूको बारेमा छलफल गर्ने । • बुद्ध जयन्ति र ल्लोसार पर्व सम्बन्धी छलफल गर्ने ।	मानिस जन्मिदा र विवाहमा गरिने क्रियाकलापबारे अविभावकलाई सोधेर लेख्न लगाउने । • तामाङ्ग भेषभूषाको चित्र बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • हाम्रो भाषा, भेषभूषा, संस्कृति संरक्षणका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • ल्लोसार पर्वमा गरिने क्रियाकलाप सम्बन्धी परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
					• स्थानीय तामाङ्ग जातिले बनाउने परम्परागत परिकारहरूको सूचीबनाउन लगाउने ।	
७	• स्थानीय चाडपर्वहरूमा गरिने क्रियाकलापको महत्व बोध गर्न र हाम्रो सामाजिक तथा धार्मिक सहिष्णुता कायम राख्न सहयोग गर्न	• नट्यश्वरी नाच, कार्तिके नाच, दशैं, तिहार, बुद्ध जयन्ती, चण्डी पूर्णिमा, क्रिसमस, इद लगायतका स्थानीय क्षेत्रमा मनाईने चाडहरूमा गरिने क्रियाकलापहरू र हाम्रो धार्मिक, साँस्कृतिक, सामाजिक सहिष्णुता	• विभिन्न चाडपर्व, मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, चित्र • स्थानीय विज्ञ • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• दशैं, तिहार, बुद्ध जयन्ती, चण्डी पूर्णिमा, माघे संक्रान्ति, क्रिसमस, इद लगायतका स्थानीय क्षेत्रमा मनाईने चाडहरूमा गरिने क्रियाकलापहरू र त्यस अवसरमा बनाईने परिकारहरूबारे छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • पर्व, मेलाजात्रा मनाउँदा हामीले ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूबारे छलफल गर्ने । • धार्मिक सहिष्णुता र सम्मानको महत्वबारे छलफल गर्ने । • धार्मिक सहिष्णुता, एक अर्काका धार्मिक क्रियाकलापहरूको सम्मान गर्ने बानीको विकास	• स्थानीय क्षेत्रमा मानाईने चाडहरूको छोटो परिचय र महत्व लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • धर्मिक शहिष्णुता भनेको के हो र समुदायमा सहिष्णुता कायम गर्न हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय मेला जात्रामा सहभागीता	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				गर्न चाडपर्वहरूमा सहभागी गराउने ।	जनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूको सूची बनाउन लगाउने ।	
८	• स्थानीय मेला जात्रा, भाषा, भेषभूषा, संस्कृति संरक्षण र सर्म्बधनमा सहभागिता जनाउन र स्थानीय सरकारको भूमिकाबारे बताउन	• स्थानीय मेलाजात्रा, भाषा तथा भेषभूषा, संस्कृति संरक्षण र सर्म्बधनमा स्थानीय सरकार तथा समुदायको भूमिका तथा संस्कृतिको सम्मान	• स्थानीय संग्रहालय • स्थानीय जातजातिको भाषा, भेषभूषा, चाडपर्व, बाजागाजा सम्बन्धी भिडीयो, पम्पलेट, ब्रोसर आदि • स्थानीय संस्कृति विज्ञ • स्थानीय जनप्रतिनिधि	• स्थानीय विभिन्न जातजातिले मनाउने चाडपर्व तथा मेला जात्राहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • उक्त मेला जात्रामा हुने क्रियाकलापहरूबारे छलफल गर्ने । • गाउँपालिका क्षेत्रभित्र बसोबास गर्ने विभिन्न जातजतिको भाषा, भेषभूषा, संस्कृति सम्बन्धी भिडीयो वा चार्ट बनाई प्रस्तुत गर्ने र विद्यार्थीहरूलाई लेख्न लगाउने । • स्थानीय भाषा, भेषभूषा, धर्म, संस्कृति, कला आदिको प्रवर्धन र संरक्षणका लागि स्थानीय सरकार तथा स्थानीय समुदायले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने ।	• स्थानीय संस्कृति प्रवर्धन र संरक्षणका लागि गाउँपालिकाले गर्दै आएका कार्यहरूबारे खोजी गरी बुँदागत रूपमा लेख्न लगाउने । • विभिन्न चाडपर्वमा बजाउने बजाहरूको सूची र चित्र बनाउन लगाउने । • हाम्रो भाषा, भेषभूषा, संस्कृति	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• स्थानीय जनप्रतिनिधिसँग छलफल गर्ने । स्थानीय भाषा, धर्म, संस्कृतिको हामीले किन सम्मान गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा सोध्ने । • स्थानीय संस्कृतिको सम्बर्धन सम्बन्धी एउटा सडक नाटक तयार पारी विद्यार्थीहरूको सहभागीतामा समुदायमा प्रस्तुत गर्ने ।	संरक्षणका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • विद्यार्थीहरूको सडक नाटकमा सहभागिताको अवलोकन गर्ने । • विद्यार्थीहरूको व्यवहारिक परिवर्तन अवलोकन गर्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • परियोजना कार्य गराउने ।	

क्षेत्र ४ : स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम बताउन • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम बताउन • स्थानीय परम्परागत बाजाहरू चिन्न र नाम बताउन (ढ्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली, खैजडी, डम्फु, टुङ्ना, झुर्मा)	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम (सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर महादेव, गुप्तेश्वर गुफा, वनदेवी, लुण्डुप ह्योलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा, आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम (भ्यू टावर, इन्द्रसरोवर, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, ठाडो खोला झरना लगायत) • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम -कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला,	• गाउँपालिका भित्र रहेका धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थलहरूको सूची, फोटो • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची, फोटो • स्थानीय मेलाजात्राहरू को सूची, फोटो • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम र फोटो	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका मठमन्दिर, गुम्बा, चर्चको फोटो देखाइ चिनाउने र नाम भन्न लगाउने । जस्तैः (सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर महादेव, गुप्तेश्वर गुफा, वनदेवी, लुण्डुप ह्योलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा, आदि । • विद्यालय नजिकको मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च, पाटीपौवा अवलोकन भ्रमण गराइ तिनीहरूको नाम बताई परिचय दिने । • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको नाम र चित्र संकलन गरी प्रदर्शन गर्ने । जस्तैः (भ्यूटावर, इन्द्रसरोवर, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, ठाडो खोला झरना लगायत) • विद्यालय नजिकको कुनै एक रमणीय पर्यटकीय ठाउँको अवलोकन भ्रमण गराइ	• आफ्नो वस्ती र विद्यालय नजिक भएका ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको नाम सोध्ने । • आफ्नो वस्ती र विद्यालय नजिक भएका रमणीय पर्यटकीय ठाउँहरूको नाम सोध्ने । • आफ्नो गाउँ वा नजिकको गाउँमा लाग्ने कुनै दुईओटा मेला वा जात्राको नाम सोध्ने । • स्थानीय बाजाहरूको नाम सोध्ने । • फोटो देखाई विभिन्न मन्दिर,	४०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु मेला, आदि । • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम (ढ्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली, खैजडी, डम्फु, टुङ्ना, झुर्मा आदि)		त्यसको बारेमा छोटो परिचय दिने । • गाउँपालिका क्षेत्रभित्र लाग्ने विभिन्न मेलाजात्राहरूको सूची तयार गरी फाटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः -कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, नाट्यश्वरी मेला, फागु पूर्णिमा मेला, ठूलो एकादशी मेला आदि । • उक्त मेलाजात्रामा गरिने क्रियाकलापहरू सम्बन्धी भिडीयो खोजेर देखाउने र छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • गाउँपालिका क्षेत्रमा पाईने र बजाईने विभिन्न परम्परागत बाजाहरूको सूची बनाई फाटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः ढ्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली, खैजडी, डम्फु, टुङ्ना, झुर्मा आदि ।	ठाउँहरू र बाजाहरू चिन्न लगाउने । • कुनै एक बाजा बजाउन लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• विद्यालयमा उपलब्ध बाजाहरू प्रतक्ष्य देखाउन र बजाएर समेत देखाउने ।		
२	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम बताउन र कुनै दुइओटाको छोटो परिचय दिन • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै दुईओटाको छोटो परिचय दिन • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम र दुई ओटाको छोटो परिचय दिन • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम र छोटो परिचय दिन ढ्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली)	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको नाम (सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर माहादेव, आजादेश्वर मन्दिर, बधशाला देवी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, राम मन्दिर, गुप्तेश्वर गुफा, वनदेबी, लुण्डुप ह्योलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा महाङ्गलथान, सुकौरा शिकारी गाउँ आदि) र गुप्तेश्वर महादेव र धेचिन गुम्वाको परिचय • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम (भ्यू टावर, चन्द्रगढ डाँडा,	• स्थानीय धार्मिक, साँस्कृतिक, ऐतिहासिक ठाउँहरूको फोटो, त्यस सम्बन्धी ब्रोसर • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि । • स्थानीय संस्कृतिविद तथा इतिहास विद् • स्थानीय पर्यटकीय	• गाउँपालिका क्षेत्रभित्र भएका मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च, मानेको फोटो देखाइ तिनीहरू नाम भन्न लगाउने र त्यसको के महत्व छ भन्ने बारेमा छलफल गर्ने । जस्तैः (सत्यश्वर महादेव, भालेश्वर माहादेव, आजादेश्वर मन्दिर, बधशाला देवी मन्दिर, राधाकृष्ण मन्दिर, राम मन्दिर, गुप्तेश्वर गुफा, वनदेबी, लुण्डुप ह्योलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा महाङ्गलथान, सुकौरा शिकारी गाउँ आदि) । • सत्येश्वर महादेव, गुप्तेश्वर महादेव र धेचिन गुम्वाको फोटो सहित परिचय दिने वा सम्भव भएका उक्त ठाउँहरूको अवलोकन भ्रमण गराउने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च, पाटीपौवा वा पर्यटकीय क्षेत्रको	• आफ्नो घर वरपर रहेको मन्दिर तथा धार्मिक स्थलको नाम र महत्व बताउन लगाउने । • फोटो देखाई स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक स्थल चिन्न लगाउने र त्यसको महत्व बताउन लगाउने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक धार्मिक वा एतिहासिक स्थलको चित्र बनाउन लगाई छोटो परिचय लेख्न लगाउने ।	४०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		इन्द्रसरोवर, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा लगायत) तथा इन्द्रसरोवर र फाखेल पार्कको परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम (नाट्यश्वरी जात्रा, कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि तथा कार्तिर्के नाच र चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला सम्बन्धी परिचय	ठाउँहरूको फोटो, त्यस सम्बन्धी ब्रोसर • स्थानीय बाजाहरूको फोटो तथा श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय बाजा बजाउन जान्ने व्यक्ति	अवलोकन भ्रमण गराइ महत्व सहित परिचय दिने । • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको नाम र चित्र संकलन गरी प्रदर्शन गर्ने, ठाउँ चिनाईदिने र त्यसको स्थानीय स्तरमा के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः भ्यू टावर, चन्द्रगढ डाँडा, इन्द्रसरोवर, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, बोक्सी दह, ह्वाङ ह्वाङ दुलो लगायत) । जस्तैः फाखेल पार्क इन्द्रसरोवर गाउँपालिका भित्र रहेको छ । फाखेल पार्कमा विभिन्न प्रजातिका विरूवा छन् । त्यो ठाउँ सुन्दर छ, मानिसहरू त्यहाँ घुम्न जान्छन् ।	• सत्येश्वर महादेव, गुप्तेश्वर महादेव र धेचिन गुम्वाको छोटो परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो विद्यालय वा घर नजिक रहेका पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची बनाई छोटो परिचय दिन लगाउने । • फोटो हेरेर ठाउँको पहिचान गर्न लगाउने । • इन्द्रसरोवर र फाखेल पार्क सम्बन्धी प्रश्नोत्तर गर्ने । • शब्द र फोटोको जोडा मिलाउन लगाउने । • बहुबैल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको नाम र छोटो परिचय ढ्याङ्ग्रो, मादल, न्यउली)		• इन्द्रसरोवर र फाखेल पार्कको फोटो सहित वा प्रतक्ष्य देखाई परिचय दिने । • विद्यालय नजिकको कुनै पर्यटकीय ठाउँको अवलोकन भ्रमण गराइ त्यसको महत्व सहित छोटो परिचय दिने । • स्थानीय मेला जात्रामा बजाइने बाजाहरू देखाउने र तिनीहरू बजाउने सीपबारे छलफल गर्ने । जस्तैः नेवारी चाडपर्वहरूमा धिमे बाजा बजाईन्छ । • स्थानीय मेला जात्रा, चाडपर्वहरूमा बजाईने बाजाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने वा प्रत्यक्ष देखाई केही बाजाहरू सामान्य बजाउने अभ्यास गराउने । जस्तैः ड्याङ्ग्रो, मादल, न्यनउली, धिमे, मादल, सनाई, घण्टी, डम्फू आदि ।	• स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेला जात्रा, पर्वहरूमा बजाईने बाजाहरूको सूची प्रस्तुत गर्न लगाउने । • केही बाजाहरू बजाउन लगाउने र अवलोकन गर्ने ।	
३	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको सूची बनाई कुनै	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको सूची लोकेश्वर	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग	• विद्यालय नजिकको कुनै एक मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च, पाटीपौवाको अवलोकन भ्रमण गराइ महत्व सहित परिचय	• फोटो देखाई स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक स्थल	४०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	तीनओटाको परिचय र महत्व बताउन • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची बनाई कुनै तीन ओटाको परिचय र महत्व • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको नाम बताउन र कुनै तीन ओटाको छोटो परिचय दिन (कार्तिके नाच,चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि) • स्थानीय बाजाको परिचय दिन र बाजा बजाउने अभ्यास गर्न (मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि ।)	लाखाङ गुम्वा, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, वनदेबी, मार्खु दरवार, बन्सला देबी, शिकारी गाउँ आदि) तथा मार्खु दरबार, वनकाली देवी र लुण्डुप हयोलिङ गुम्वाको परिचय र महत्व • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची (इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको	सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि । • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि । • स्थानीय बुढापाका, संस्कृतिविद तथा इतिहास विद • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा	दिने । जस्तैः लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, वनदेबी, मार्खु दरवार, बन्सला देवी आदि । • स्थानीय कुनै धार्मिक, ऐतिहासिक स्थलको फोटो वा त्यससँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई परिचय, महत्व, संरक्षणका उपायहरूबारे छलफल गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्वकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः कालथुम्की, डाँडीखेल,	चिन्न लगाउने र त्यसको महत्व बताउन लगाउने । • आफ्नो घर वरपर वा विद्यालय नजिकैको कुनै एक धार्मिक वा ऐतिहासिक स्थलको चित्र बनाई त्यसको छोटो परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • नजिकको एक धार्मिक वा ऐतिहासिक स्थलमा गरिने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • अवलोकन भ्रमण लगायतमा विद्यार्थीहरूको	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		गुफा, जाती पोखरी डाँडा, चुर्कोन दह, बोक्सी दह आदि ।) तथा इन्द्रसरोवर, समेमले डाँडा, चन्द्रागिरी डाँडो, सिस्नेरी गुफाको परिचय र महत्व • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको सूची (कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, नाट्यश्वरी जात्रा, फागु पूर्णिमा आदि) तथा कार्तिके नाच, बाह्रवर्षे मेला, हिलेजात्रा सम्बन्धी परिचय र गरिने क्रियाकलापहरू	सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदिको फोटो र बजाउने अभ्यासबारे श्रव्यदृष्य सामग्री	हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह, बोक्सी दह, ह्वाङ ह्वाङ दुलो आदि ।) • चुर्कोन दह, बोक्सी दह, ह्वाङ ह्वाङ दुलो, जाती पोखरी डाँडा, इन्द्रसरोवर, समेमले डाँडा, चन्द्रागिरी डाँडो, सिस्नेरी गुफाको फाटो सहित महत्व र प्रवर्धनकाबारेमा छलफल गर्ने । • इन्द्रसरोवर, समेमले डाँडा, चन्द्रागिरी डाँडो, सिस्नेरी गुफाको अवलोकन भ्रमण गराई वा तिनीहरूसँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई छलफल गर्ने । • स्थानीय मेलाजात्रा, पर्वहरूको परिचय र त्यस अवसरमा गरिने क्रियाकलापहरूबारे छलफल गर्ने । जस्तैः कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला,	सहभागिताका आधारमा मुल्याङकन गर्ने । • इन्द्रसरोवर र सिस्नेरी गुफाकोबारेमा परिचय र महत्व लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • चुर्कोन दह र बोक्सी दहको परिचय दिन लगाउने । • घर वा विद्यालय नजिकको पर्यटकीय ठाउँको सरसफाईमा सहभागी गराउने र त्यसको संरक्षणका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• स्थानीय बाजाको परिचय र बाजा बजाउने अभ्यास (मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि ।)		लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु पूर्णिमा मेला आदि । • आफ्नो विद्यालय नजिकको कुनै एक मेला वा जात्राको प्रत्क्ष्य अवलोकन गराउने वा त्यहाँ कुन अवसरमा, किन, कहिलेदेखि मेला लाग्ने गरेको भन्नेबारेमा बताईदिने । • नाट्यश्वरी जात्रा, कार्तिके नाच, बाह्रवर्षे मेला, हिलेजात्रा सम्बन्धी छलफल गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न चाडपर्वहरूमा लाग्ने मेलाजात्राहरूको महत्व प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय मेला जात्रामा बजाइने बाजाहरू देखाउने र तिनीहरू बजाउने सीपबारे छलफल गर्ने । जस्तैः तामाङ्ग सेलो नाच्दा डम्फु बाजा बजाईन्छ । • स्थानीय मेला जात्रा, चाडपर्वहरूमा बजाईने बाजाहरूको सूची बनाई	• आफ्नो वस्ती वा विद्यालयको नजिकमा लाग्ने मेला वा जात्राको छोटो परिचय र महत्व लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय मेला जात्रामा सहभागीता जनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूको सूची बनाउन लगाउने । • फागु पूर्णिमामा गरिने क्रियाकलापको वर्णन गर्न लगाउने । • आफूलाई मनपर्ने कुनै एक जात्राको छोटो	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				प्रस्तुत गर्ने वा प्रत्यक्ष देखाई केही बाजाहरू सामान्य बजाउने अभ्यास गराउने । जस्तै: (मादल, डम्फु, खैजडी, भुर्मा टुङ्ना, बाँसुरी, आदि ।)	वर्णन गर्न लगाउने । • स्थानीय बाजाहरूको सूची बनाउन लगाउने • मादल, डम्फु, खैजडी आदि बाजाहरू बजाउन लगाउने र मुल्याङ्कन गर्ने ।	
४	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू मध्ये कुनै चार ओटाको परिचय दिई र महत्व बताउन • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको सूची बनाउन र कुनै चार ओटा स्थलहरूको परिचय र महत्व बताउन	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको कुनै चार ओटाको परिचय र महत्व (सत्यश्वर महादेव, लक्ष्मी नारायण मन्दिर, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी, देवी, लोकेश्वर लाखाङ्ग	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि । • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो,	• विद्यालय नजिकको कुनै मठमन्दिर, गुम्बा, चर्च, पाटीपौवाको अवलोकन भ्रमण गराइ महत्व सहित परिचय दिने । जस्तै: पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी, देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान आदि । • सत्यश्वर महादेव, लक्ष्मी नारायण मन्दिर, पेमाछोलिङ गुम्वा, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी	• स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक स्थलको महत्व बताउन लगाउने । • आफ्नो घर वरपर वा विद्यालय नजिकैको कुनै एक धार्मिक वा ऐतिहासिक स्थलको चित्र बनाई त्यसको	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• स्थानीय बाजाको परिचय दिई महत्व महत्व बोध गर्न र केही बाजाहरू बजाउने अभ्यास गर्न	गुम्वा, महाङकाल थान, भिमसेन थान, सरस्वती मन्दिर, उल्टादेवी थान, कालभैरव आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै चार ओटाको परिचय र महत्व इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, चन्द्रगढी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह,	डकुमेन्ट्री आदि । • स्थानीय बुढापाका, संस्कृतिविद तथा इतिहास विद • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • मादल, डम्फु, खैजडी,	देवीको फोटो वा त्यससँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई परिचय, महत्व, संरक्षणका उपायहरूबारे छलफल गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्वकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा आदि ।)	छोटो परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सत्यश्वर महादेव, पेमाछोलिङ गुम्वा, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्गको परिचय दिन लगाउने । • दोभानकाली, हुमाने डाँडो, कालथुम्की, कासीचौरको परिचय र महत्व लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • घर वा विद्यालय नजिकको पर्यटकीय ठाउँको सरसफाईमा सहभागी गराउने र त्यसको संरक्षणका लागि	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		ठाडो खोला झरना आदि ।) • स्थानीय बाजाको परिचय, महत्व र बजाउने अभ्यास सम्बनन्धी जानकारी (पञ्चेबाजा, मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि)	झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदिको फोटो र बजाउने अभ्यासबारे श्रव्यदृष्य सामग्री	• दोभानकाली, हुमाने डाँडो, कालथुम्की, कासीचौर लगायतका ठाउँहरूको फोटो सहित महत्व र प्रवर्धनकाबारेमा छलफल गर्ने । • दोभानकाली, हुमाने डाँडो, कालथुम्की, कासीचौरको अवलोकन भ्रमण गराई वा तिनीहरूसँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई छलफल गर्ने । • स्थानीय मेलाजात्रा, पर्वहरूको परिचय र त्यस अवसरमा गरिने क्रियाकलापहरूबारे छलफल गर्ने । जस्तैः कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला, लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला, फागु जात्रा मेला, तीज, ठूलो एकादशी आदि । • स्थानीय मेला जात्रा, चाडपर्वहरूमा बजाईने बाजाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने वा प्रत्यक्ष देखाई	गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आफ्नो वस्ती वा विद्यालयको नजिकमा लाग्ने मेला वा जात्राको छोटो परिचय र महत्व लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय मेला जात्रामा सहभागीता जनाउँदा ध्यान दिनुपर्ने कुराहरूको सूची बनाउन लगाउने । • आफूलाई मनपर्ने कुनै एक जात्राको छोटो वर्णन गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				केही बाजाहरू सामान्य बजाउने अभ्यास गराउने । जस्तैः पञ्चेबाजा, मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, बाँसुरी, आदि । • स्थानीय मेला जात्रामा बजाइने बाजाहरू देखाउने र तिनीहरू बजाउने सीपबारे छलफल गर्ने । जस्तैः विवाह उत्सवहरूमा पञ्चे बाजा बजाउने गरिन्छ । पञ्चे बाजाभित्र सनाई, दमाहा, नर्सिंहा आदि पर्दछन् । • पञ्चेबाजा बजाउन जान्ने व्यक्तिसँग प्रतक्ष्य भेट गराई अन्तरक्रिया गराउने ।	• स्थानीय बाजाहरूको सूची बनाउन लगाउने • झुर्मा, मादल, डम्फु, खैजडी आदि बाजाहरू बजाउन लगाउने र मुल्याङ्कन गर्ने । • पञ्चेबाजाभित्र पर्ने बाजाहरूको सूची बनाउन लगाउने ।	
५	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको महत्व बोध गरी संरक्षण र प्रवर्धनमा सहयोग गर्न • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम सहित कुनै पाँच	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक कुनै पाँच ओटाको ठाउँहरूको (भालेश्वर माहादेव, नाट्यश्वरी मन्दिर गुप्तेश्वर गुफा, लुण्डुप ह्योलिङ गुम्वा, धेचीन गुम्वा महाङ्गलथान,	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि ।	• गाउँपालिका भित्र भएका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूको सूची र फोटो प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै ऐतिहासिक वा धार्मिक भ्रमण गराइ महत्व सहित परिचय दिने । जस्तैः लुण्डुप छयौनिङ गुम्वा, शिकारी गाउँ,	• स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक स्थलको महत्व बताउन लगाउने । • लासाङ्ग गुम्वा, लुण्डुप छयौनिङ गुम्वाको चित्र बनाई त्यसको	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	ओटाको परिचय दिन र महत्व बोध गरी संरक्षणका कार्यहरूमा सहयोग गर्न • स्थानीय बाजाको महत्वबोध गरी संरक्षणका कार्यहरूमा सहयोग गर्न र केही बाजाहरू बजाउन	सुकौरा लुण्डुप छयौनिङ गुम्वा, लोकेश्वर लाखाङ गुम्बा, उर्गेन छोइलिङ गुम्बा, लिण्डुप छोइलिङ गुम्बा, सिंगेठक गुम्बा, शिकारी गाउँ आदि)को महत्व र संरक्षणका कार्यहरू • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको नाम र कुनै पाँच ओटाको परिचय, महत्व र संरक्षणका उपायहरू (इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, चन्द्रगढी डाँडा, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क,	• श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि । • स्थानीय बुढापाका, संस्कृतिविद तथा इतिहास विद • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर,	चन्द्रगढ, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी, देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, नाट्यश्वरी मन्दिर आदि । • लोकेश्वर लाखाङ गुम्बा, उर्गेन छोइलिङ गुम्बा, लिण्डुप छोइलिङ गुम्बा, सिंगेठक गुम्बा शिकारी गाउँ, चन्द्रगढ, नाट्यश्वरी मन्दिरको फोटो वा त्यससँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई परिचय, महत्व, संरक्षणका उपायहरूबारे छलफल गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्वकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । स्थानीय मेलाजात्रा, पर्वहरूको परिचय र त्यस अवसरमा गरिने क्रियाकलापहरूबारे छलफल गर्ने । जस्तैः कार्तिके नाच, चन्द्रागिरीमा लाग्ने मेला, बाह्रबर्षे मेला,	छोटो परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • शिकारी गाउँ, चन्द्रगढ, नाट्येश्वरी मन्दिरको परिचय दिन लगाउने । • उर्गेन छोइलिङ गुम्बा, लिण्डुप छोइलिङ गुम्बा, सिंगेठक गुम्बाको परिचय र महत्व बताउन लगाउने । • इन्द्रसरोवर, पुरानो खर्क, शान्ति बाटिका, ओडारेको गुफा, डाँडाखेलको परिचय र महत्व लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा, चुर्कोन दह आदि ।) • स्थानीय बाजाको महत्व, संरक्षण र बजाउने अभ्यास (मादल, झ्याम्टा, गितार, हार्मोनियम)	श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • पञ्चे बाजा, मादल, डम्फु, झ्याम्टा, गितार, हार्मोनियम आदिको फोटो र बजाउने अभ्यासबारे श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय बाजाको महत्व र संरक्षण सम्बन्धी लेख रचना • स्थानीय संस्कृति विज्ञ	लाखेनाच, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, ओडारेको गुफा आदि । • चुर्कोन दह, इन्द्रसरोवर, पुरानो खर्क, शान्ति बाटिका, ओडारेको गुफा, डाँडाखेल लगायतका ठाउँहरूको फाटो सहित महत्व र प्रवर्धनकाबारेमा छलफल गर्ने ।	• घर वा विद्यालय नजिकको पर्यटकीय ठाउँको सरसफाईमा सहभागी गराउने र त्यसको संरक्षणका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • झुर्मा, मादल, डम्फु, खैजडी आदि बाजाहरू बजाउन लगाउने र मुल्याङ्कन गर्ने । • हार्मेनियम र मादल बजाउन लगाउने । • स्थानीय बाजाहरूको संरक्षणका लागि	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• चुर्कोन दह, इन्द्रसरोवर, पुरानो खर्क, शान्ति बाटिका, ओडारेको गुफा, डाँडाखेल लगायतका ठाउँहरूको अवलोकन भ्रमण गराई वा तिनीहरूसँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई तिनीहरूको परिचय, महत्व र संरक्षणका लागि हामी विद्यार्थीले गर्न सक्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय मेला जात्रा, चाडपर्वहरूमा बजाईने बाजाहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने वा प्रत्यक्ष देखाई केही बाजाहरू सामान्य बजाउने अभ्यास गराउने । जस्तैः पञ्चेबाजा, मादल, डम्फु, खैजडी, झुर्मा, टुङ्ना, झ्याम्टा, गितार, हार्मोनियम आदि । • स्थानीय मेला जात्रामा बजाइने बाजाहरू देखाउने र तिनीहरू बजाउने सीपबारे छलफल गर्ने । जस्तैः विवाह उत्सवहरूमा	गर्नुपर्ने कुराहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				पञ्चे बाजा बजाउने गरिन्छ । भजन तथा गीतहरूमा हार्मोनियम, मादल बजाउने गरिन्छ । • स्थानीय परम्परागत बाजाहरूको संरक्षण र प्रर्वधनका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने ।		
६	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू मध्ये कुनै पाँच ओटामा संचालन हुने क्रियाकलापहरूबारे बताउन, उक्त क्रियाकलापहरूमा सहभागीता जनाउन र तिनीहरूको आर्थिक तथा समाजिक महत्व बुझेर प्रर्वधनमा सहभागीता जनाउन • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू मध्ये कुनै पाँच ओटामा सचांलन हुने क्रियाकलाप हरू, आर्थिक तथा समाजिक महत्व र प्रर्वधनमा विद्यार्थीको सहभागीता सम्बन्धी वर्णन (नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर, पञ्चकन्या देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा,	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि । • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि ।	• विद्यालय नजिकको कुनै ऐतिहासिक वा धार्मिक भ्रमण गराइ महत्व सहित त्यहाँ संचालन हुने गतिविधि, पूजाआजा लगायतका विषयमा परिचय दिने । जस्तै: लुण्डुप छयौनिङ गुम्वा, शिकारी गाउँ, चन्द्रगढ, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी, देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, नाट्यश्वरी मन्दिर आदि । • विभिन्न धार्मिक ठाउँहरूमा पूजा गर्ने तरिका, विषेश पुजाआजा विधि, त्यस क्षेत्रमा	• स्थानीय ऐतिहासिक, धार्मिक स्थलको महत्व र संरक्षणका उपायहरूबारे लेखेर प्रस्तुति दिन लगाउने । • लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, मार्खु दरवारको परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	संरक्षण र प्रवर्धन सम्बन्धी संचालन हुने क्रियाकलापहरूमा सहभागी हुन • स्थानीय मेलाजात्राहरूको महत्व बोध गरी सहभागिता जनाउन र प्रवर्धनका कार्यहरूमा सहयोग गर्न	पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, शिकारी गाउँ, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, राणाकालिन मार्खु दरवार, ज्याङतेर छोलिङ गुम्वा, भैरव थान, देवी थान, आजादेश्वर मन्दिर, बत्सलादेवी मन्दिर, चौकोट मन्दिर आदि) • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको संरक्षण र प्रवर्धनमा स्थानीइ समुदाय र विद्यार्थीको भूमिका (तनाव व्यवस्थापन टापु, इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री	• स्थानीय बुढापाका, संस्कृतिविद तथा इतिहास विद • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • स्थानीय ठाउँमा लाग्ने मेला जात्राहरूको	लाग्ने मेला लगायतका बारेमा उक्त ठाउँको जानकार व्यक्तिसँग छलफल गराउने । • स्थानीय ऐतिहासिक तथा धार्मिक क्षेत्रहरूमा लाग्ने मेला जात्राहरूको बारेमा व्याख्या गर्ने । हाम्रा सम्पदा संरक्षणका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्व र प्रवर्धनकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । जस्तैः नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर, पञ्चकन्या देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, शिकारी गाउँ, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, राणाकालिन मार्खु दरवार, ज्याङतेर छोलिङ	• ज्याङतेर छोलिङ गुम्बा, भैरव थान, देवी थान, आजादेश्वर मन्दिर, बत्सलादेवी मन्दिर, चौकोट मन्दिरको परिचय दिन लगाउने । • भ्रमणका आधारमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • इन्द्रसरोवर, पुरानो खर्क, शान्ति बाटिका, ओडारेको गुफा, डाँडाखेलको परिचय र महत्व लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • चुर्कोन दहको परिचय लेखी	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर, सुन्दरीदेवी ठूलो चौर, चुर्कोन दह आदि) • स्थानीय मेलाजात्राहरूको महत्व, सहभागिता र प्रवर्धन	सूची र परिचय सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय संस्कृति विज्ञ	गुम्बा, भैरव थान, देवी थान, आजादेश्वर मन्दिर, बत्सलादेवी मन्दिर, चौकोट मन्दिर आदि । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ र उक्त ठाउँलाई अझ राम्रो बनाउन के गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः इन्द्रसरोवर ताल, वनदेबी, फाखेलमैत्री पार्क, सलेमले डाँडा, चन्द्रगिरी डाँडो, दोभानकाली, कालथुम्की, डाँडीखेल, हुमाने डाँडो, पुरानो खर्क, डाँडाखेल पौवा, दोभानकाली, सिस्नेरी गुफा, शान्ति बाटिका, कासीचौर	प्रस्तुत गर्न लगाउने । • घर वा विद्यालय नजिकको पर्यटकीय ठाउँको सरसफाईमा सहभागी गराउने र त्यसको संरक्षणका लागि गर्नुपर्ने कार्यहरूका बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आफ्नो गाउँ वा वस्ती नजिक लाग्ने कुनै एक मेला वा जात्राको परिचय सहित त्यस अवसरमा हुने क्रियाकलापहरू को बारेमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				आदि, सुन्दरीदेवी, ठूलो चौर आदि । • तनाव व्यवस्थापन टापु, ठूलो चौर, दोभानकाली, चन्द्रागिरी डाँडो इन्द्रसरोवर, पुरानो खर्क, शान्ति बाटिका, ओडारेको गुफा, डाँडाखेल लगायतका ठाउँहरूको अवलोकन भ्रमण गराई वा तिनीहरूसँग सम्बन्धीत भिडीयो देखाई तिनीहरूको प्रवर्धन र संरक्षणका लागि हामी विद्यार्थीले गर्न सक्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेला जात्राहरूको सूची, त्यहाँ हुने क्रियाकलापहरू र तिनीहरूको महत्वबारे समूहगत छलफल गर्ने । जस्तैः चन्द्रगिरी मेला, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि । • कुनै मेला वा जात्रामा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने र त्यहाँ गरिने	• हाम्रा परम्परागत मेला जात्राहरूबाट हामीले कसरी फाईदा लिन सक्छौं र त्यसको प्रवर्धनका लागि हामीले के कस्ता कार्यहरू गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा वक्तृत्वकलाको आयोजना गर्ने । • तनाव व्यवस्थापन टापुको परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • विभिन्न ऐतिहासिक, पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सचित्र वर्णन गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				क्रियाकलापहरू टिपोट गरी अन्तरक्रिया गर्ने र निष्कर्ष दिने । • स्थानीय परम्परागत जात्राहरूको संरक्षण र प्रर्वधनका लागि हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने ।		
७	• गाउँपालिका भित्रका ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरू कुनै पाँच ओटामा संचालन हुने क्रियाकलापहरूमा सहभागी हुन र उक्त स्थलहरूको महत्व बोध गरी संरक्षण र प्रवर्धनमा स्थानीय समुदायलाई सहयोग गर्न • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूमा सचांलन गर्न सकिने सम्भावित पर्यटकीय	• गाउँपालिका भित्रका कुनै पाँचओटा ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूमा संचालन हुने क्रियाकलापहरू (नाट्यश्वरी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, नारायण स्थान मन्दिर टेकर, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी,	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि । • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि । • स्थानीय बुढापाका,	• विभिन्न धार्मिक तथा ऐतिहासिक ठाउँहरूमा पूजा गर्ने तरिका, विषेश पुजाआजा विधि, त्यस क्षेत्रमा लाग्ने मेला लगायतका बारेमा उक्त ठाउँको जानकार व्यक्तिसँग छलफल गराउने । • विद्यालय नजिकको कुनै ऐतिहासिक वा धार्मिक भ्रमण गराइ महत्व सहित त्यहाँ संचालन हुने गतिविधि, पूजाआजा लगायतका विषयमा परिचय दिने । जस्तै: नाट्यश्वरी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, नारायण	• आफ्नो वस्ती वा विद्यालय नजिक भएका कुनै दुईवटा धार्मिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूमा संचालन हुने क्रियाकलापहरूबारे स्थलगत अवलोकन गरी प्रतिवेदन तयार पारेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर,	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	गतिविधीहरू खोजी गरी बताउन • स्थानीय मेलाजात्रा धर्म संस्कृति र आर्थिक क्रियाकलापको अन्तर सम्बन्ध बताउन र तिनीहरूको संरक्षण तथा प्रवर्धनमा सहयोग गर्न	बनकालीदेवी, राणा कालिन मार्खु दरवार, शिकारी गाउँ आदि), ती क्षेत्रहरूको आर्थिक तथा सामाजिक महत्व, सम्पदा संरक्षण र प्रवर्धनमा स्थानीय समुदाय र विद्यार्थीकोको भूमिका • गाउँपालिका भित्रका पर्यटकीय स्थलहरूमा सचांलन गर्न सकिने सम्भावित पर्यटकीय गतिविधीहरू (बन्जी, प्याराग्लाईडिङ्ग, नौका विहार, पहाड चढ्ने, जंगल सफारी आदि) • स्थानीय मेलाजात्रा धर्म संस्कृति र आर्थिक क्रियाकलापको अन्तर सम्बन्ध र संरक्षण तथा प्रवर्धन	संस्कृतिविद तथा इतिहास विद • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • स्थानीय ठाउँमा लाग्ने मेला जात्राहरूको सूची र परिचय	स्थान मन्दिर टेकर, महाचुनी मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङ्काल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकाली देवी, मार्खु दरवार, शिकारी गाउँ आदि । • हाम्रा सम्पदा संरक्षणका लागि स्थानीय समुदाय र हामी विद्यार्थीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्व र प्रवर्धनकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । जस्तैः नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर, पञ्चकन्या देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, शिकारी गाउँ, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी,	पञ्चकन्या देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वाको परिचय लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कुनै एक स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रको प्रर्वधन र संरक्षण योजना बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आफ्नो गाउँ वा वस्ती नजिक लाग्ने कुनै एक मेला वा जात्राको परिचय सहित त्यस अवसरमा हुने क्रियाकलापहरू को बारेमा	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय संस्कृति विज्ञ	बनकालीदेवी, राणाकालिन मार्खु दरवार आदि । • स्थानीय मेलाजात्राहरू जस्तै: ठूलो एकादशी, तिज, फागु जात्रा लगायतका जात्रा हुने क्षेत्र र त्यहाँ गरिने क्रियाकलापहरूबारे अन्तरक्रिया गर्ने । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ र उक्त ठाउँलाई अझ राम्रो बनाउन के गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तै: बन्जी, प्याराग्लाईडिङ्ग, नौका विहार, पहाड चढ्ने, जंगल सफारी आदि । • स्थानीय कुनै एक पर्यटकीय क्षेत्रको योजना निर्माण गर्न	परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • ठूलो एकादशी, तिज, फागु जात्रा लगायतका जात्रामा गरिने क्रियाकलापहरूबारे लेखी समूहमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • हाम्रा परम्परागत मेला जात्राहरूबाट हामीले कसरी फाईदा लिन सक्छौं र त्यसको प्रवर्धनका लागि हामीले के कस्ता कार्यहरू गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा वक्तृत्वकलाको आयोजना गर्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				लगाउने र समूहगत प्रस्तुति गराउने जस्तैः सलेमले डाँडाबाट प्याराग्लाइडिङ्ग गर्ने, सिस्नेरी गुफाको प्रर्वधनका कार्यहरू आदि । • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेला जात्राहरूको सूची, त्यहाँ हुने क्रियाकलापहरू र तिनीहरूको महत्वबारे समूहगत छलफल गर्ने । जस्तैः ल्लोसार मेला, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि । • कुनै मेला वा जात्रामा विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने र त्यहाँ गरिने क्रियाकलापहरू टिपोट गरी अन्तरक्रिया गर्ने र निष्कर्ष दिने । • हाम्रो धर्म, संस्कृति, मेलाजात्राको संरक्षण र प्रर्वधनबाट कसरी हामीले आर्थिक लाभ लिन सक्छौं भन्ने बारेमा बुँदागत रूपमा बताउने ।	• धर्म, संस्कृति र हाम्रो सम्बन्धबारे लेख्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
८	• गाउँपालिका भित्रका कुनै छ ओटा ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूमा संचालन हुने क्रियाकलापहरूले समाज र राष्ट्रमा पुऱ्याएको योगदानबारे बताउन र प्रवर्धनमा सहयोग गर्न • गाउँपालिका भित्रका प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरूमा संचालन गर्न सकिने सम्भावित पर्यटकीय गतिविधि खोजी गर्न र प्रर्वधनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिकाको भूमिका खोजी गरी बताउन • स्थानीय पर्व मेलाजात्राहरूको	• गाउँपालिका भित्रका कुनै छ ओटा ऐतिहासिक तथा धार्मिक स्थलहरूमा संचालन हुने क्रियाकलापहरूले समाज र राष्ट्रमा पुऱ्याएको योगदान तथा प्रवर्धन • गाउँपालिका भित्रका प्राकृतिक पर्यटकीय स्थलहरूमा संचालन गर्न सकिने सम्भावित पर्यटकीय गतिविधि खोजी र प्रर्वधनमा स्थानीय समुदाय र गाउँपालिकाको भूमिका • स्थानीय पर्व मेलाजात्राहरूको महत्व, सहभागिता, संरक्षण र प्रवर्धन	• स्थानीय धार्मिक तथा ऐतिहासिक स्थलहरूसँग सम्बन्धीत ब्रोसर, लेख, रचना, फोटो आदि । • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू, भिडीयो, डकुमेन्ट्री आदि । • सम्पदा संरक्षका लागि गाउँपालिका ले बनाएका नियमहरू, नगरिक वडापत्र आदि • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको फोटो,	• विद्यालय नजिकको कुनै ऐतिहासिक वा धार्मिक भ्रमण गराइ महत्व सहित त्यहाँ संचालन हुने गतिविधि, पूजाआजा लगायतका विषयमा परिचय दिने । जस्तैः नाट्यश्वरी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, नारायण स्थान मन्दिर टेकर, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङ्काल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकाली देवी, मार्खु दरवार, शिकारी गाउँ आदि । • हाम्रा सम्पदा संरक्षणका लागि स्थानीय सरकारले के कस्ता कार्यहरू गर्दै आईरहेको छ भन्नेबारेमा स्थानीय जनप्रतिनिधिसँग छलफल गराउने । • स्थानीय जानकार व्यक्तिसँग ऐतिहासिक तथा धार्मिक ठाउँहरूको महत्व र	• आफ्नो वस्ती वा विद्यालय नजिक भएका कुनै तीनओटा धार्मिक तथा ऐतिहासिक क्षेत्रहरूमा संचालन हुने क्रियाकलापहरूबारे स्थलगत अवलोकन गरी प्रतिवेदन तयार पारेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कुनै एक स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रको प्रर्वधन र संरक्षण योजना बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • हाम्रा परम्परागत मेला जात्राहरूबाट हामीले कसरी	२७

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	महत्व बोध गरी सहभागिता जनाउन र प्रवर्धन तथा संरक्षणमा सहयोग गर्न		श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय मेलाजात्रा सम्बन्धी लेख, रचना, फोटो, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री आदि • स्थानीय ठाउँमा लाग्ने मेला जात्राहरू सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय संस्कृति विज्ञ	प्रवर्धनकाबारेमा अन्तरक्रिया गराउने । जस्तैः नाट्यश्वरी मन्दिर, धानेश्वरी मन्दिर, पञ्चकन्या देवी मन्दिर, टासीछोलिङ्ग गुम्वा, पेमाछोलिङ्ग गुम्वा, शिकारी गाउँ, महाचुली मन्दिर, सुकौरा सुरूङ्ग, जलेश्वरी देवी, लासाङ्ग गुम्वा, महाङकाल थान, लक्काधामी, सेतीदेबी, बनकालीदेवी, मार्खु दरवार आदि । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पर्यटकीय स्थल अवलोकन भ्रमण गराई वा फोटो देखाई वा त्यस सम्बन्धी जानकार व्यक्तिसँग भेट गराउने र उक्त ठाउँको के महत्व छ, स्थानीय समुदायले कसरी उपयोग गरिरहेको छ र उक्त ठाउँलाई अझ राम्रो बनाउन के गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः बन्जी, प्याराग्लाईडिङ्ग, नौका	फाईदा लिन सक्छौं र त्यसको प्रवर्धनका लागि हामीले के कस्ता कार्यहरू गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय कुनै एक जात्रा वा मेलाको बारेमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				विहार, पहाड चढ्ने, जंगल सफारी आदि । • स्थानीय कुनै एक पर्यटकीय क्षेत्रको योजना निर्माण गर्न लगाउने र समूहगत प्रस्तुति गराउने । • स्थानीय क्षेत्रमा लाग्ने मेला जात्राहरूमा हुने क्रियाकलापहरू र तिनीहरूको महत्वबारे समूहगत छलफल गर्ने । जस्तैः ल्होसार मेला, हिले जात्रा, बुद्ध जयन्तिमा लाग्ने मेला आदि । • कुनै मेला वा जात्रामा विद्यार्थीहरूलाई त्यसको व्यवस्थापनका लागि स्वयमसेवकको रूपमा परिचालन गर्ने र त्यहाँ गरिने क्रियाकलापहरू टिपोट गर्न लगाई समुहगत रूपमा प्रतिवेदन तयार पार्न लगाई प्रस्तुति दिन लगाउने ।		

क्षेत्र ५ : स्थानीय पेशा, व्यवसाय र उद्यमशिलता

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने अन्नबाली, फलफूल बाली, तरकारीबालीको नाम बताउन • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि कार्यमा उपयोग हुने परम्परागत सामग्रीहरू चिन्न र नाम बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने अन्नबाली, फलफूल बाली, तरकारीबाली -धान, मकै, कोदो, नास्पाती, सुन्तला, कागती, साग, मुला, काउली आदि) • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि कार्यमा उपयोग हुने परमपरागत सामग्रीहरूको नाम (हलो, जुवा, कोदालो, कुटो, हँसिया, डोको, नाम्लो आदि)	• विभिन्न बालीनालीहरूको फोटो, चित्र • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने बालीहरूको सूची	• स्थानीयस्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरू ल्याइ प्रदर्शन गर्ने वा फोटोहरू देखाउने । जस्तैः सागसब्जी, फलफूल धान, मकै, आदि । • विद्यालय परिसर वा नजिकको तरकारी खेती वा अन्य कुनै खेती भएको क्षेत्रमा अवलोकन भ्रमण गराइ त्यहाँ उत्पादन हुने वस्तुहरूको नाम सहित चिनाईदिने । • स्थानीय ठाउँमा मानिसहरूले परावूर्व कालदेखि कृषि कार्यमा उपयोग गर्दै आएका विभिन्न घरायसीसामग्रीहरूको चित्र प्रस्तुत गर्ने र चिनाईदिने । (हलो, जुवा, कोदालो, कुटो, हँसिया, डोको, नाम्लो आदि) • उक्त औजारहरूको उपयोगबारे चित्र सहित बताईदिने ।	• वरिपरी रहेका वालीनालीको चित्र देखाइ के हो चिन्न लगाउने । • स्थानीय उत्पादन हुने फलफुलहरूको नाम सोध्ने । • आफ्नो घरको बारी वा नजिकको बारीमा कुन कुन तरकारीहरू उत्पादन हुन्छन् सोध्ने । • फोटो देखाई विभिन्न औजारहरू चिन्न लगाउने । • आफ्नो घरमा भएका कृषि औजारहरूको नाम सोध्ने ।	१९

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
२	• स्थानीय कृषि उत्पादन-अन्नबाली, फलफूल, पशुपालन, माछापालन, तरकारी खेती, जडीबुटी खेतीको पहिचान गर्न • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि र पशुपालन कार्यमा उपयोग हुने परमपरागत सामग्रीहरू पहिचान गरी नाम बताउन	• स्थानीय कृषि उत्पादन-अन्नबाली, फलफूल, पशुपालन, माछापालन, तरकारी खेती, जडीबुटी खेतीको परिचय • स्थानीय क्षेत्रमा कृषि र पशुपालन कार्यमा उपयोग हुने परमपरागत सामग्रीहरूको परिचय	• विभिन्न बालीनाली हरूको फोटो, चित्र • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने बालीहरूको सूची • पशुपालनमा उपयोग हुने विभिन्न सामग्रीहरूको चित्र • श्रव्यदृष्य सामग्री	• स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरूको सूची बनाइ फोटो सहित सूची प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः साग, बन्दा, मुला, गाजर, धान, मकै, दुध, मासु, फूलहरू आदि । • माथीका कृषिजन्य वस्तुहरूको उत्पादनका आधारमा वर्गीकरण गर्न सिकाउने वा कुन वस्तु कहाँबाट उत्पादन हुन्छ भन्ने कुरा बताईदिने । जस्तैः धान, चामल, मकैः अन्नबाली, मुसुरोः दालबाली, साग, भण्टाः तरकारी, दुध, माछामासुः पशुपालन, सुन्तला भोगटेः फलफूल, सयपत्री, सुर्यमुखीः फूल आदि । • विद्यालय नजिकको बजार वा कृषि उत्पादन केन्द्रको अवलोकन भ्रमण गराइ त्यहाँ	• आफ् गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी उत्पादन हुने कृषि उत्पादनहरूको सूची बनाउन लगाउने । • विभिन्न प्रकारका कृषि उपजहरूबिच जोडा मिलाउन लगाउने । • फोटोद्धारा कृषि उपजहरूको वर्गीकरण गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा परम्परागत रूपमा प्रयोग हुने सामग्रीहरूको सूची बनाउन लगाउने । • कुनै एक पशुपालन गर्ला चाहिने	१९

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				उत्पादित वस्तुहरूको वर्गीकरण गर्न सिकाउने । • पशुपालन गर्दा आवश्यक पर्ने विभिन्न सामग्रीहरूको फाटो वा चित्र प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः हँसिया, खुकुरी, डोरी, दाम्लो, नाम्लो, दुध दुहुने बाल्टी, मोहि पार्ने ठेकी आदि । • स्थानीय पशुपालन फर्म वा पशुपालककोमा लगेर प्रतक्ष्य सामग्रीहरू देखाउने ।	सामानको चित्र बनाउन लगाउने । • बहुबैकलिपक प्रश्नहरू गर्ने ।	
३	• स्थानीय कृषि उत्पादन र पशुपालनको महत्व र फाइदा बोध गर्न • स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय (दुध डेरी, पानीघट्ट, काठमिल) दिन	• स्थानीय कृषि उत्पादन र पशुपालनको महत्व र फाइदा • स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय (दुध डेरी, पानीघट्ट, काठमिल)	• विभिन्न बालीनाली र पशुपालन सक्बन्धी उपयोगिता सहितको फोटो, चित्र • स्थानीय क्षेत्रमा भएका साना उद्योग	• स्थानीय स्तरमा उत्पादित कृषिजन्य वस्तुहरूको सूची बनाइ त्यसको उपयोग, फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः बन्दा, मुला, गाजर, दाल, धान, मकै, दुध, मासु, फूलहरू आदि । • कृषि उत्पादनबाट हामीलाई पुग्ने फाइदाहरूको सूची तयार पारी प्रस्तुत गर्ने ।	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी उत्पादन हुने कृषि उत्पादनहरूको उपयोग कसरी हुन्छ बताउन लगाउने • विभिन्न प्रकारका कृषि उपजहरू र त्यसको उपयोग	१९

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			व्यवसायहरूको सूची चित्र	• चित्र देखाइ कृषि उत्पादनको सामान्य फाइदाहरूको बारेमा समूहगत छलफल गराइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा पालिने पशुपंक्षीहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । • पशुपालनको फाइदा सम्बन्धी स्थानीय पशुपालकसँग अन्तरक्रिया गराई निष्कर्ष दिने । • गाउँपालिका भित्र भएका विभिन्न उद्योगहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकैको कुनै एक दुध डेरी वा पानीघट्ट वा काठमिलको अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको परिचय दिने । • उद्योग व्यसायको फाईदाबारे छलफल गरी निष्कर्ष दिने ।	बिच जोडा मिलाउन लगाउने । • स्थानीय कृषि उपजहरूको महत्वबारे लेख्न लगाउने । • आफ्नो घरमा विद्यार्थीहरूलाई कुनै एक कृषि सम्बन्धी विरूवा रोप्न लगाउने र त्यसको उपयोगबारे लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आफ्नो गाउँघरमा भएका उद्योग व्यवसायहरूको सूची बनाउन लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
					• पानीघट्टको चित्र बनाई छोटो परिचय दिन लगाउने ।	
४	• स्थानीय क्षेत्रमा गरिने तरकारी खेती -काउली, बन्दा, साग, आलु र मुला)को परिचय दिई खेती गर्ने सामान्य तरिका बताउन • स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय दिन (होटल, लज, डुंगा व्यवसाय, कपडा/गलैंचा बुन्ने)	• स्थानीय क्षेत्रमा गरिने तरकारी खेती - काउली, बन्दा, साग, आलु र मुला)को परिचय र खेती गर्ने सामान्य तरिका स्थानीय उद्योग व्यवसायहरूको परिचय दिन (होटल, लज, डुंगा व्यवसाय, कपडा/गलैंचा बुन्ने, जाम बनाउने)	• स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने तरकारीबालीह रूको महत्व सम्बन्धी चार्ट • आलु, काउली, साग र मुलाको खेती सम्बन्धी भिडीयो, बृत्तचित्र, पोष्टर आदि	• स्थानीय स्तरमा उत्पादित तरकारीवालीहरूको सूची बनाइ त्यसको उपयोग, फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः आलु, साग, बन्दा, मुला, गाजर, आदि । • अर्गानिक खेती सम्बन्धी जानकारी दिने । • काउली, आलु, साग र मुला उत्पादन सम्बन्धी सीपको विकास गर्न त्यस सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र प्रर्दशन गर्ने । जसमा बीउ, रोप्ने मौसम, माटोको निर्माण, सिंचाई, गोडमेल, बाली संकलन जस्ता कुराहरू समेट्ने ।	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी उत्पादन हुने तरकारीबालीहरूका सूची बनाउन लगाउने • साग र मुला खेती सम्बन्धी वर्णन गर्न लगाउने । • विद्यार्थीहरूको समूह बनाई विद्यालयमा काउली र मुला रोप्न लगाउने र उनीहरूको सीप विकासको मुल्याङ्कन गर्ने ।	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• विद्यालय नजिकैको कृषि फर्मको अवलोकन गरी तरकारी उत्पादन सम्बन्धी त्यहाँका जनाकार व्यक्तिसँग छलफल गर्ने । • विद्यालयको खाली जग्गामा विद्यार्थीहरू परिचालन गरी साग र मुला रोपेर हेरचाह र अवलोकन गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका विभिन्न उद्योग व्यवसायहरूको सूची बनाई छोटो परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा मानिसहरूले गर्ने विभिन्न व्यवसायहरू मध्ये होटल, लज, डुंगा व्यवसाय, कपडा/गलैंचा बुन्ने, जाम बनाउने व्यवसायहरूको परिचय दिने र स्थानीय व्यवसायीसँग उक्त व्यवसायहरूको संचालन गर्ने प्रक्रिया तथा फाईदाहरूका बारेमा अन्तर्क्रिया गराउने ।	• अवलोकन भ्रमणका आधारमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • आफ्नो गाउँघरमा भएका विभिन्न साना उद्योगहरूको सूची बनाउन लगाउने । • कुनै एक स्थानीय व्यवसायको परिचय र महत्व सम्बन्धी लेख्न लगाउने । • स्थानीय कुनै एक व्यवसायीकोमा गएर उक्त व्यवसाय संचालन सम्बन्धी बुझेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
५	• स्थानीय क्षेत्रमा गरिने अन्नखेती - धान, गहुँ, कोदो, र मकै खेती)को जानकारी दिन र खेती गर्ने तरिका अवलम्बन गर्न • स्थानीय पहिलो उद्योग वा व्यवसायको परिचय दिई त्यसको समाजमा योगदानबारे बताउन (पानीघट्ट, काठका सामग्री बनाउने)	• स्थानीय क्षेत्रमा गरिने अन्नखेती -धान, गहुँ, कोदो, र मकै खेती)को जानकारी र खेती गर्ने तरिका स्थानीय पहिलो उद्योग वा व्यवसायको परिचय र योगदान (पानीघट्ट, काठका सामग्री बनाउने)	• विभिन्न अन्न बालीहरूको उपयोगिता सहितको फोटो, चित्र • धान, गहुँ, कोदो र मकै खेती सम्बन्धी भिडीयो, बृत्तचित्र, पोष्टर आदि • स्थानीय प्रविधिमा आधारित व्यवसाय हरूको सूची, फोटो, ब्रोसर, पम्प्लेट • गाउँपालिका क्षेत्रको पहिलो पानीघट्ट	• स्थानीय स्तरमा उत्पादित अन्नवालीहरूको सूची बनाइ त्यसको उपयोग, फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः धान, गहुँ, मकै, कोदो आदि । • धन, गहुँ, कोदो र मकै उत्पादन सम्बन्धी सीपको विकास गर्न त्यस सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र प्रर्दशन गर्ने । जसमा बीउ, रोप्ने मौसम, माटोको निर्माण, सिंचाई, गोडमेल, बाली संकलन जस्ता कुराहरू समेट्ने । • विद्यालय नजिकैको कृषि फर्मको अवलोकन गरी अन्न उत्पादन सम्बन्धी त्यहाँका जनाकार व्यक्तिसँग छलफल गर्ने । • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित विभिन्न उद्योग व्यवसायहरूको सूची बनाई	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी उत्पादन हुने अन्न बालीहरूको सूची बनाउन लगाउने • धान, मकै खेती सम्बन्धी वर्णन गर्न लगाउने । • विद्यार्थीहरूको समूह बनाई विद्यालयको खाली ठाउँमा वा एक एक वटा गमलामा मकै रोप्न लगाउने र उनीहरूको सीप विकासको मुल्याङ्कन गर्ने । • आफ्नो विद्यालय नजिक वा टोलवस्तीमा भएका पुराना उद्योगहरूको	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			उद्योगको परिचय सम्बन्धी लेख, रचना, ब्रोसर, फोटो, भिडीयो आदि	छोटो परिचय सहित प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएको पहिलो उद्योगको अवलोकन गराउने र त्यसबारेमा परिचय र त्यसको महत्वबारे जानकारी गराउने । जस्तैः पानीघट्ट, तानमा लुगा बुन्ने, काठका सामग्री बनाउने आदिबाट आर्थिक फाईदा हुन्छ, हाम्रो परापूर्व कालमा मानिसहरूले उपयोग गर्ने सामग्रीबारे जानकारी पाईन्छ, आफ्नो ठाउँको विषेशता झल्किन्छ आदि । • इन्द्रसरोवर गाउँपालिका क्षेत्रको पहिलो उद्योगबारे खोजी गरी त्यससँग सम्बन्धीत फोटो, भिडीयो प्रस्तुत गर्ने, त्यसको परिचय र महत्वबारे बताईदिने ।	सूची बनाई त्यसको उत्पादनबारे लेख्न लगाउने । • गाउँपालिका भित्रको सबभन्दा पुरानो उद्योगको परिचय दिन लगाउने । • फोटो मार्फत उद्योग व्यवसायहरू चिन्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
६	• पशुपालन -गाईभैंसी पालन, बाखापालन, कुखुरा, टर्की पालन, माछा र बंगुर पालन) र भेडा फार्मको परिचय दिन र पाल्ने सीपको विकास गर्न • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित बाँसका सामग्री निर्माण गर्ने सीपको विकास गर्न • पर्यटन व्यसाय परिचय दिन	• पशुपालन (गाईभैंसी पालन, बाखापालन, कुखुरा, टर्की पालन, माछा र बंगुर पालन) को परिचय र पाल्ने सीपको विकास सम्बन्धी अभ्यास • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित बाँसका सामग्री निर्माण गर्ने सीपको विकास सम्बन्धी जानकारी र अभ्यास • स्थानीय क्षेत्रमा पर्यटन व्यसाय परिचय	• विभिन्न पशुपालनको तरिका र उपयोगिता सहितको फोटो, चित्र • कुखुरा, माछा, बाखापालन र बंगुरपालन सम्बन्धी भिडीयो, बृत्तचित्र, पोष्टर आदि • स्थानीय क्षेत्रमा भएको बाँसको सामग्री सम्बन्धी उद्योगको परिचय सम्बन्धी लेख, रचना, ब्रोसर,	• स्थानीय स्तरमा पशुपालनसँग सम्बन्धीत विभिन्न उत्पादनहरूको सूची बनाइ त्यसको उपयोग, फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः दुध, घिउ, माछामासु, अण्डा, रौं, छाला आदि । • पशुपालन सम्बन्धी सीपको विकास गर्न त्यस सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र प्रर्दशन गर्ने । जसमा विभिन्न प्रजाति, गोठ वा खोरको निर्माण, आवश्यक घाँस, दानापानी, उत्पादन दिन लाग्ने समय, जस्ता कुराहरू समेट्ने । • विद्यालय नजिकैको कृषि - कुखुरा, माछा, बाखा वा बंगुर) फर्मको अवलोकन गरी पशुपालन सम्बन्धी त्यहाँका जनाकार व्यक्तिसँग छलफल गर्ने । • थाहा नगरपालिका क्षेत्रसँग जोडिएको पुरानो भेडाफार्मको	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी गरिने पशुपालनको सूची बनाउन लगाउने । • माछापालन सम्बन्धी वर्णन गर्न लगाउने । • विद्यालय नजिकैको कुनै एक गाईभैंसी पालन, कुखुरापालन केन्द्र, माछापालन केन्द्र वा बंगुरपालन केन्द्रको अवलोकन गर्न लगाई उक्त केन्द्रको परिचय सहितको परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • स्थानीय भेडाफार्मको परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो विद्यालय नजिक वा टोलवस्तीमा भएका	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			फोटो, भिडीयो आदि • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची • पर्यटन र पर्यटकीय क्रियाकलाप सम्बन्धी फोटो, ब्रोसर, पम्प्लेट	अवलोकन भ्रमण गराई त्यसको परिचय दिने । • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने बाँसका सामग्रीहरूको सूची बनाई तिनीहरू कहाँ, कुन ठाउँमा उत्पादन हुन्छन् भन्ने बारेमा बताउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएको बाँसको सामान उत्पादन गर्ने उद्योग अवलोकन वा बाँसका सामान बनाउने व्यक्तिसँग भेट गराई त्यसबारेमा परिचय र त्यसको बजार माग सम्बन्धी जानकारी गराउने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा कुनै एक बाँसको सामान बनाउने अभ्यास गराउने । • बाँसका सामानहरू बनाउने तरिकासँग सम्बन्धीत फोटो, भिडीयो प्रस्तुत गर्ने, त्यसको परिचय र महत्वबारे बताईदिने ।	परम्परागत बाँसका सामान बनाउने व्यवसाय वा उद्योगहरूको सूची बनाई त्यसको उत्पादनबारे लेख्न लगाउने । • स्थानीय रूपमा बाँसका विभिन्न उत्पादनहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बाँसको कुनै एक सामग्री बनाई प्रर्दशन गर्न लगाउने । • सीप विकासको मुल्याङ्कन गर्ने । • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची बनाई त्यहाँ हुने पर्यटकीय क्रियाकलापहरूको	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• स्थानीय क्षेत्रमा पर्यटकीय गतिबिधिहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । • पर्यटनको परिचय दिई त्यसको प्रकार, महत्व र आर्थिक क्रियाकलापमा पर्यटनको भूमिका सम्बन्धी छलफल गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक पर्यटकीय स्थलको भ्रमण गराई त्यहाँ आउने पर्यटकहरूको बारेमा जानकारी लिने र उक्त कार्यबाट स्थानीय समुदायमा पुगेको फाईदा वा बेफाईदाहरूका बारेमा स्थानीयसँग छलफल गराई निष्कर्ष दिने ।	बारेमा लेख्न लगाउने । • पर्यटन व्यवसायको परिचय लेख्न लगाउने ।	
७	• मौरीपालन, फलफूल खेती (लप्सीखेती र किवी खेती), जडीबुटी खेतीको परिचय दिई खेतीपाती गर्ने सीपको विकास गर्न	• मौरीपालन, फलफूल खेती, जडीबुटी खेतीको परिचय र खेतीपाती गर्ने सीपको विकास सम्बन्धी वर्णन • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित	• मौरीपालन, फलफूल खेती, जडीबुटी खेती गर्ने तरिका, उपयोगिता सहितको फोटो, चित्र, भिडीयो,	• स्थानीय स्तरमा उत्पादन हुने विभिन्न प्रकारका फलफूलहरूको सूची बनाइ त्यसको उपयोग, फोटो सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: - कागती, नासपाती, अम्वा , लप्सी, किवी आदि ।	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी गरिने फलफूलखेतीको सूची बनाउन लगाउने ।	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	• स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित माटोका सामग्री निर्माण गर्न • पर्या पर्यटन परिचय दिई स्थानीय क्षेत्रका पर्यटकीय ठाउँहरूको खोजी गर्न	माटोका सामग्री निर्माण • पर्या पर्यटन परिचय र स्थानीय क्षेत्रका पर्यटकीय ठाउँहरूको सम्भावना	बृत्तचित्र, पोष्टर आदि • माटोका समग्री बनाउने तरिकाहरू र उतपादित सामानहरूबारे भिडीयो, पोष्टर, चित्र, लेख आदि • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची • पर्यापर्यटन सम्बन्धी भिडीयो, पोष्टर, चित्र, लेख आदि	• स्थानीय क्षेत्रमा खेती गर्न सकिने जडीबुटीहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • फलफूल खेती (लप्सीखेती र किवी खेती) तथा जडीबुटी खेती सम्बन्धी सीपको विकास गर्न त्यस सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र प्रर्दशन गर्ने । जसमा विभिन्न बिउ, विरूवा, रोप्ने समय, उत्पादन दिन लाग्ने समय, गोडमेल, बजार, जस्ता कुराहरू समेट्ने । • लप्सीको जाम बनाउने प्रक्रियाबारे भिडीयो प्रस्तुत गर्ने र स्थानीय जानकार व्यक्तिको सहयोगमा जाम बनाउन सिकाउने । • विद्यालय नजिकैको कुनै एक फलफूल बगैंचा वा जडीबुटी रोपेको क्षत्रमा अवलोकन गरी फलफूल तथा जडीबुटी उत्पादन	• आफ्नो गाउँघर तथा वस्ती वरिपरी देखिने जडीबुटी जन्य वनस्पतिहरूको सूची बनाउन लगाउने । • विद्यालय नजिकैको कुनै एक बगैंचा वा कृषि केन्द्रको अवलोकन गर्न लगाई उक्त केन्द्रको परिचय सहितको परियोजना कार्य गर्न लगाउने । • स्थानीय रूपमा माटोका विभिन्न उत्पादनहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				सम्बन्धी त्यहाँका जनाकार व्यक्तिसँग छलफल गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने माटोका सामग्रीहरूको सूची बनाई तिनीहरू कहाँ, कुन ठाउँमा उत्पादन हुन्छन् भन्ने बारेमा बताउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएको माटोको सामान उत्पादन गर्ने उद्योग अवलोकन वा माटोका सामान बनाउने व्यक्तिसँग भेट गराई त्यसबारेमा परिचय र त्यसको बजार माग सम्बन्धी जानकारी गराउने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा कुनै एक माटोको सामान बनाउने अभ्यास गराउने । • माटोका सामानहरू बनाउने तरिकासँग सम्बन्धीत फोटो, भिडीयो प्रस्तुत गर्ने, त्यसको परिचय र महत्वबारे बताईदिने ।	• जाम बनाउने प्रक्रिया वणर्न गर्न लगाउने । • माटोको कुनै एक सामग्री बनाई प्रर्दशन गर्न लगाउने । • सीप विकासको मुल्याङ्कन गर्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • स्थानीय पर्यटकीय क्षेत्रहरूको सूची बनाई त्यहाँ हुने पर्यटकीय क्रियाकलापहरूको बारेमा लेख्न लगाउने । • पर्यटन व्यवसायको प्रर्बधनमा स्थानीय	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• स्थानीय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक पर्यटकीय क्षेत्रहरू सूची प्रस्तुत गर्ने । • पर्या पर्यटनको परिचय दिई त्यसको महत्व र आर्थिक क्रियाकलापमा पर्यटनको भूमिका सम्बन्धी छलफल गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक पर्यटकीय स्थलको भ्रमण गराई त्यहाँ आउने पर्यटकहरूको बारेमा जानकारी लिने र उक्त कार्यबाट स्थानीय समुदायमा पुगेको फाईदा वा बेफाईदाहरूका बारेमा स्थानीयसँग छलफल गराई निष्कर्ष दिने ।	समुदायको भूमिका लेख्न लगाउने । • विद्यालय नजिकको पर्यटकीय क्षेत्रको बारेमा परियोजना कार्य गराउने ।	
८	• स्थानीय कृषि उत्पादनको उपयोग गर्ने तरिका, बजारीकरण, कृषि क्षेत्रमा चुनौति र	• स्थानीय कृषि उत्पादनको उपयोग गर्ने तरिका, बजारीकरण, कृषि क्षेत्रमा चुनौति र	• कृषिजन्य उत्पादनको प्रवर्धन सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री	• स्थानीय क्षेत्रमा कृषि व्यवसाय संचालन गर्दा आईपर्न सक्ने चुनौति र ति चुनौति कम गर्न कृषकहरूले अपनाउनुपर्ने सावधानीका विषयमा स्थानीय	• स्थानीय कृषि उत्पादनको प्रवर्धनका लागि स्थानीय सरकार र कृषकले गर्नुपर्ने	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	कृषि प्रर्वधनमा स्थानीय सरकारको भूमिकाबारे बताउन र कृषि उत्पादनको बजारीकरणमा सहयोग गर्न • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित काठका सामग्री निर्माण गर्न • होम स्टे संचालनका लागि आधारभूत आवश्यकताहरू बुझेर होम स्टे संचालनमा सहयोग गर्न	कृषि प्रर्वधनमा स्थानीय सरकारको भूमिका र कृषि उत्पादनको बजारीकरण • स्थानीय परम्परागत प्रविधिमा आधारित काठका सामग्री निर्माण • होम स्टे संचालनका लागि आधारभूत आवश्यकताहरू	• स्थानीयकृषि क्षेत्रको प्रवर्धनका लागि गाउँपालिकाले बनाएको योजना • काठका सामग्री बनाउने कला, त्यसको महत्व र बजार सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री • स्थानीय क्षेमा बन्ने काठका सामनको सूची • होम स्टे सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्री	कृषी फार्म संचालक वा कृषि विज्ञसँग अन्तरक्रिया गराउने । • स्थानीय कृषि उपजहरूको बजारीकरण गर्नका लागि गाउँपालिकाले के कस्तो सहयोग गर्न सक्छ भन्नेबारेमा गाउँपालिका कृषि शाखाका प्रतिनिधी वा जनप्रतिनिधिसँग अन्तरक्रिया गराई निष्कर्ष दिने । • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने काठका सामग्रीहरूको सूची बनाई तिनीहरू कहाँ, कुन ठाउँमा उत्पादन हुन्छन् भन्ने बारेमा बताउने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएको काठको सामान उत्पादन गर्ने उद्योग अवलोकन वा काठका सामान बनाउने व्यक्तिसँग भेट गराई त्यसबारेमा परिचय र त्यसको बजार माग सम्बन्धी जानकारी गराउने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा कुनै एक काठको सामान बनाउने अभ्यास गराउने ।	कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • कृषि व्यवसाय संचालन गर्दा आईपर्नसक्ने चूनौतिहरूको सूची बनाउन लगाउने । • आफ्नो विद्यालय नजिक वा टोलवस्तीमा भएका परम्परागत काठका सामान बनाउने व्यवसाय वा उद्योगहरूको सूची बनाई त्यसको उत्पादनबारे लेख्न लगाउने । • स्थानीय रूपमा काठका विभिन्न उत्पादनहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • काठको कुनै एक सामग्री बनाई	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• काठका सामानहरू बनाउने तरिकासँग सम्बन्धीत फोटो, भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • होम स्टेको परिचय दिई यसको संचालनका लागि आधारभूत आवश्यक कुराहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै होम स्टे संचालन भईरहेको क्षेत्रको अवलोकन गराई सम्बन्धीत व्यक्तिसँग भेट गराई होम स्टे संचालनका सीपहरू र फाईदा सम्बन्धी अन्तरक्रिया गराउने जस्तैः थाप्ले होम स्टे, चित्लाङ होम स्टे आदि । • देशको कुनै नमुना होम स्टे सम्बन्धी भिडीयो वा बृत्तचित्र खोजी गरी प्रस्तुत गर्ने ।	प्रर्दशन गर्न लगाउने • होम स्टेको परिचय दिई यसका लागि आवश्यक कुराहरूको बुँदागत रूपमा लेखी प्रस्तुत गराउने । • मानौ तपाईको घरको तीनवटा कोठाहरू खाली छन् । उक्त कोठाहरूलाई उपयोग गरी होम स्टे संचालन गर्ने बिचार गर्नुभयो । अव तपाईको घरमा होम स्टे संचालनको योजना बनाई प्रस्तुत गर्नुहोस् ।	

क्षेत्र ६ : स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• स्थानीय स्तरमा प्रचलित खेलहरूको नाम बताउन र अभ्यास गर्न	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको नाम र अभ्यास (रूमाल लुकाई र लक्कुढलाई, छोटो दौड, कवड्डी, चुङ्गी, डण्डीवियो, सुरीखुट्टे, गट्टी, भालेजुधाई आदि)	• स्थानीय खेलहरूको सूचीको चार्ट • पोस्टर, प्रोसर, लेख रचना आदि ।	• स्थानीय स्तरमा बालबालिकाहरूले खेल्ने खेलहरूको सूची तयार पारी नाम प्रस्तुत गर्ने । • रूमाल लुकाई, छोटो दौड, लक्कुढलाई आदि खेल सम्बन्धीका क्रियाकलापहरू विद्यार्थीहरूलाई सिकाउने र अभ्यास गराउने ।	• विद्यार्थीहरूले घर तथा विद्यालयमा खेल्ने गरेका खेलहरूको नाम सोध्ने । • चित्रबाट कुन खेल खेलिरहेको छ चिन्न लगाउने । • स्थानीय खेलहरू खेल्न लगाई सीपको मुल्याङ्कन गर्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	१०
२	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय दिन र अभ्यास गर्न (कुनै २ वटा)	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय -लक्कुढलाई र कवड्डी खेलको परिचय, खेल्ने तरिकाको वर्णन र खेल अभ्यास	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरूको सूची, ब्रोसर, फोटो • खेल खेल्ने तरिकाबारे	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • लक्कु ढलाई -पाँच वा सातवटा ढुंगा अड्याएर बनाएको संरचना एक पक्षले लडाउन खोज्ने अर्को पक्षले लडाउन नदिने खेल	• आफ्नो विद्यालय तथा गाउँघरमा खेलिने खेलहरूको सूची बनाउन लगाउने । • लक्कुडलाई र कवड्डी खेल खेल्ने	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			जानकारी चार्ट वा श्रव्यदृष्य सामग्री	सम्बन्धी जानकारी र खेल्ने प्रक्रियाबारे वर्णन गरी खेल अभ्यास गराउने । • कवड्डी खेल सम्बन्धी परिचय, खेल्ने तरिकाबारे जानकारी गराई खेल अभ्यास गराउने ।	तरिकाबारे वर्णन गर्न लगाउने । • लक्कुढलाई र कवड्डी खेल खेल्ने अभ्यास गराई विद्यार्थीहरूको प्रदशर्नीका आधारमा मुल्याङ्कन गर्ने ।	
३	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय दिई महत्व बोध गर्न र अभ्यास गर्न (कुनै ३ वटा)	• स्थानीय स्तरमा खेलिने खेलहरूको परिचय तथा भाले जुधाई, चुङ्गी र चम्चा दौड, सुरखिट्टे खेलको परिचय, खेल्ने तरिकाको वर्णन र खेल अभ्यास	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरूको सूची, ब्रोसर, फोटो • खेल खेल्ने तरिकाबारे जानकारी चार्ट वा श्रव्यदृष्य सामग्री	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने विभिन्न खेलहरू खेल्ने तरिकाबारे छलफल गर्ने र खेल्ने अभ्यास गराउने । • भाले जुधाई, चुङ्गी, चम्चा दौड, सुरखिट्टे खेल सम्बन्धी जानकारी दिने र खेल्ने प्रक्रियाबारे वर्णन गरी खेल अभ्यास गराउने । • स्थानीय खेलहरूको महत्वबारे बर्तादिने ।	• आफ्नो विद्यालय तथा गाउँघरमा खेलिने खेलहरूको परिचय दिन लगाउने । • भाले जुधाई, चुङ्गी चम्चा दौड, सुरखिट्टे खेल्ने तरिकाबारे वर्णन गर्न लगाउने । • भाले जुधाई, चुङ्गी र चम्चा दौड, सुरखिट्टे खेल खेल्ने अभ्यास गराई	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• स्थानीय बुढापाकाहरूसँग यी खेलहरूबारे छलफल गराउने ।	विद्यार्थीहरूको प्रदशर्नीका आधारमा मुल्याङ्कन गर्ने ।	
४	• योग ध्यानको प्रारम्भिक अभ्यास गर्न	• सामान्य योग तथा ध्यानको अभ्यास	• योग अभ्यास सम्बन्धी चित्र, फोटो, भिडीयो, बृत्तचित्र	• मेरूदण्ड सोझो बस्न बस्न लगाउने । • ज्ञान मुद्रा (आँखा चिम्लेर बुढी र चोर औलाको टुप्पा जोडेर बाकी तीन औला सोझो गरेर घुँडा माथि राखी शान्त बस्न लगाउने । • हात, खुट्टा, दायाँबायाँ, तलमाथि गर्न र सामान्य मार्चपास जस्तो सिकाउने । • सामान्य योग अभ्यासका भिडीयो देखाउने र अभ्यास गराउने ।	• क्रियाकलाप अनुसारको बसाइ तथा व्यवहार परिवर्तन अवलोकन गर्ने । • हातखुट्टाको चाल मिलाएर चलाउन लगाउने । • उफ्रने, दौडने जस्ता अभ्यासहरू गर्न लगाउने । • सामान्य योग अभ्यास गराई अवलोकन गर्ने ।	८
५	• योग ध्यानको परिचय दिन र विभिन्न प्रकारका योग र ध्यानको अभ्यास गर्न	• दैनिक जिवनमा सामान्य योग ध्यानको अभ्यास र परिचय	• योग अभ्यास सम्बन्धी चित्र, फोटो,	• ज्ञान मुद्रा (आँखा चिम्लेर बूढी र चोर औलाको टुप्पा जोडेर बाँकी तीन औंला सोझो गरेर घुँडामाथि	• हात खुट्टा चलाउने अभ्यास गर्न लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			भिडीयो, बृत्तचित्र • स्थानीय योग गुरू	राखी शान्त बस्न लगाउने । • श्वासप्रश्वास सम्बन्धी खेल खेलाउने • योग गर्ने तरिकाहरूबारे भिडीयो देखाई अभ्यास गराउने ।	• खेल, योग ध्यानको परिचय दिन लगाउने । • दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने ।	
६	• स्थानीय खेल, योग ध्यानको महत्व बोध गरी प्रस्तुत गर्न • स्वस्थ भोजनको परिचय दिन र दैनिक जीवनमा लागू गर्न	• स्थानीय स्तरमा शारीरिक अभ्यासका लागि खेलिने खेलहरू र योगको महत्व सम्बन्धी वर्णन • स्वस्थ भोजन र फाइदाहरू सम्बन्धी वर्णन	• स्थानीय क्षेत्रमा प्रचलित विभिन्न खेलहरूको सूची, ब्रोसर, फोटो • खेल खेल्ने र विभिन्न योगका तरिकाबारे जानकारी चार्ट वा श्रव्यदृष्य सामग्री • खानाका विभिन्न	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको महत्वको सूची तयार पारी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः परम्परागत अभ्यास, शारीरिक तन्दुरूस्ती आदि । • सूक्ष्म व्यायामको भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने । • योग ध्यानका फाइदाहरूबारे चर्चा गर्ने (शारीरिक तथा मानसिक फाइदा) स्थानीय विज्ञको सहयोगमा विभिन्न योग व्यायामहरू गराउने ।	• स्थानीय क्षेत्रमा खेलिने खेलहरूको महत्वको सूची बनाउन लगाउने । • योग ध्यानका फाइदा बताउन लगाउने । • कुनै दुईवटा स्थानीय खेलहरूको प्रतिस्पर्धा गराउने । • सामान्य योगका आसनहरू गर्न लगाउने र विद्यार्थीहरूको प्रदशर्नीका आधारमा मुल्याङ्कन गर्ने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			परिकारहरूको सूची र फोटो	• कस्तो खानालाई स्वस्थ खाना भनिन्छ भन्नेबारेमा छलफल गर्ने । जस्तै: सफा, ताजा, धेरै तेलयुक्त नभएको, राम्ररी पाकेको, सडेगले नभएको, स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादित सागसब्जीहरू आदि । • सन्तुलित भोजन वा विभिन्न प्रकारका खानाको महत्वबारे भिडियो प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने ।	• कस्तो खानालाई स्वस्थ खाना भनिन्छ ? • स्वस्थ खानाका फाईदाहरूबारे सोध्ने । • दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने ।	
७	• विभिन्न प्रकारका योग प्रणायाम र ध्यानको अभ्यास परिचय दिन र अभ्यास गर्न • पत्रु खाना (junk food) का असरहरू र पत्रु खानामा कमी ल्याउने उपायहरू बताउन र दैनिक जीवनमा लागू गर्न	• योग ध्यानको परिचय, विभिन्न प्रकारका योगप्रणायाम र ध्यानको अभ्यास सम्बन्धी जानकारी • पत्रु खाना (junk food) प्राकृतिक खानाको परिचय र पत्रु खानामा कमी ल्याउने उपायहरू	• विभिन्न योगा र प्रणायाम सम्बन्धी सूची, ब्रोसर, फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • स्वस्थकर, प्राकृतिक खाना र पत्रु खानाहरूको सूची, फोटो, पोस्टर	• विभिन्न योगहरूको नामसहित गर्ने तरिकाबारे भिडियो प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: बसेर गर्ने (गौमुख आशन, बज्र आशन) उठेर गर्ने (ताड आशन, धुव आशन) सुतेर गर्ने (शब आशन, ध्वज आशन) लगायत योगहरूको नाम पहिचान र अभ्यास)	• बसेर, उठेर वा सुतेर गर्ने कुनै २।२ वटा आशन गरेर देखाउन लगाउने । • कुनै एउटा योग तथा आशनको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • सामान्य योगका आसनहरू गर्न	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			• स्वस्थकर, प्राकृतिक खाना र पत्रु खाना सम्बन्धी भिडीयो, बृत्तचित्र	• स्थानीय योग गुरूबाट योग तथा आशन सम्बन्धी अभ्यास गराउने । • सूक्ष्म व्यायामको भिडियो देखाउने, शिक्षकले गरेर देखाउने र विद्यार्थीहरूलाई अभ्यास गराउने । • योग ध्यानका फाइदाहरूबारे चर्चा गर्ने (शारीरिक तथा मानसिक फाइदा) बारेमा चर्चा गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा उत्पादन हुने अन्न, सागपात, आलु, फलफूलको सेवनबाट फाईदा हुन्छ भन्ने कुरा बताउने । • चिल्लोरहित, ताजा, रेसादार खानाले, रसायन नमिसाईएको खानाले हामीलाई हुने फाईदाहरूबारे छलफल गर्ने ।	लगाउने र विद्यार्थीहरूको प्रदशर्नीका आधारमा मुल्याङ्कन गर्ने । • प्राकृतिक र पत्रु खानाको परिचय दिन लगाउने । • स्थानीय क्षेत्रमा पाइने पत्रु खानाहरूको सूची बनाउन लगाउने । • पत्रु खानाको असरबारे वर्णन गर्न लगाउने । • दैनिक खाजाको अवलोकन गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• बजारमा पाईने पत्रुखाना (junk food) हरूको सूची बनाई त्यसले हामीलाई गर्ने असरहरूबारे प्रस्तुत गर्ने । • प्राकृतिक खाना र पत्रु खाना सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने ।		
८	• खेलकुद, योग ध्यानको दैनिक जीवनमा प्रयोग गर्न र यसबाट स्वास्थ्यमा पर्ने सकरात्मक प्रभावको बारेमा प्रस्तुत गर्न • स्थानीय स्तरमा उत्पादित प्राकृतिक तथा रेसादार, बेक्रायुक्त खानाका फाईदाहरू बुझेर दैनिक जीवनमा लागू गर्न	• योग ध्यानले हाम्रो दैनिक जीवनमा र स्वास्थ्यमा पर्ने सकरात्मक प्रभाव र योग अभ्यासका सिपहरू • स्थानीय स्तरमा उत्पादित प्राकृतिक तथा रेसादार, बेक्रायुक्त खानाका फाईदाहहरू र पत्रुखानाको (junk food) असर सम्बन्धी जानकारी	• विभिन्न योगा र प्रणायाम सम्बन्धी सूची, ब्रोसर, फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री • योग ध्यानको फाईदा सम्बन्धी सूची, ब्रोसर, फोटो, श्रव्यदृष्य सामग्री	• विभिन्न योगहरूको नामसहित गर्ने तरिकाबारे भिडियो प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः बसेर गर्ने (गौमुख आशन, बज्र आशन) उठेर गर्ने (ताड आशन, ध्रुव आशन) सुतेर गर्ने (शब आशन, ध्वज आशन) लगायत योगहरूको नाम पहिचान र अभ्यास) • योग ध्यानका फाइदाहरूबारे चर्चा गर्ने (शारीरिक तथा मानसिक	• योग ध्यानले कसरी हाम्रो स्वास्थ्यमा राम्रो प्रभाव पार्दछ भन्ने बारेमा सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कुनै एउटा योग तथा आशनको बारेमा वर्णन गर्न लगाउने । • सामान्य योगका आसनहरू गर्न लगाउने र विद्यार्थीहरूको	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			• स्वस्थकर, प्राकृतिक खाना र पत्रु खानाहरूको सूची, फोटो, पोस्टर, बृत्तचित्र • स्थानीय पोषण विज्ञ	फाइदा) बारेमा चर्चा गर्ने । • दैनिक अभ्यासको तालिका बनाउन लगाउने र कुनै प्रसिद्ध व्यक्तिहरूले बनाएको नमूना प्रदर्शन गर्ने र त्यसै अनुरूप दैनिक अभ्यास गर्ने । • प्राकृतिक खाना र पत्रु खाना सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • चिल्लोरहित, ताजा, रेसादार खानाले, रसायन नमिसाईएको खानाले हामीलाई हुने फाईदाहरूबारे छलफल गर्ने । जस्तैः रोग क्षमता बढाउने । • बजारमा पाईने पत्रुखाना (junk food) हरूको सूची बनाई त्यसले	प्रदशर्नीका आधारमा मुल्याङ्कन गर्ने । • प्राकृतिक र रेसादार खानाको महत्व लेख्न लगाउने । • पत्रु खानाहरूले हाम्रो स्वस्थ्यमा पार्ने असरहरूका बारेमा लेख्न बनाउन लगाउने । • पत्रु खाना खाने बानीमा कमी ल्याउन हामीले सुर्धानु पर्ने बानीको सूची बनाउन लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				हामीलाई गर्ने असरहरूबारे प्रस्तुत गर्ने । • हाम्रो दैनिक जीवनमा सन्तुलित भोजन र योग व्यायामको अन्तरसम्बन्धबारे विज्ञसँग छलफल गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने ।		

क्षेत्र ७ : सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरू लाई सम्मान गर्न र आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गर्न • छिमेकी बालबालिकासँग घुलमिल हुन र आदर सत्कार गर्न	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरूसँग घुलमिल र आदरार्थी शब्दहरूको प्रयोग । जस्तैः तिमी, तपाईं, हजुर, नमस्कार, फ्याफुल्ला, लास्सो आदि ।	• मानिसलाई नकस्कार गरेको, आनर सत्कार गरेको, अरूलाई सहयोग गरेको फोटो, भिडीयो • आदर सत्कार सम्बन्धीका	• विद्यार्थीहरू बीच नमस्कार गर्न सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न अभ्यास गराउने । जस्तैः तिमी, तपाईं, हजुर, नमस्कार, फ्याफुल्ला, लास्सो आदि । • समूहमा बस्न अभ्यास गराउने । • आफूभन्दा ठूला मानिस र साथीहरूसँग बोल्दा तपाई, हजुर जस्ता आदरार्थी	• आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गरी आफ्नो साथीको, गुरूको नाम भन्न लगाउने । • घरका सदस्यहरूको नाम भन्न लगाउने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गरी मुल्याङ्कन गर्ने ।	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
		• छिमेकी बालबालिकासँग घुलमिल भई सामान्य खेलहरू खेल्ने र आदर सत्कार । जस्तै: विभिन्न बाल गीतहरू गाउने, पालैपालो नाच्ने, एक अर्कालाई सम्मान गर्ने, झगडा नगर्ने ।	कथा कविता, लेख रचनाहरू	शब्दहरू प्रयोग गर्न अभ्यास गराउने । • विद्यार्थीहरूबिच मिलेर पढिरहेको वा खेलिरहेको चित्र वा भिडीयोहरू देखाउने । • साथीहरू समूहमा मिलेर कुनै एक बाल गीत गाउन लगाउने, पालैपालो नाच्न लगाउने । • समूहमा विभिन्न खेलहरू खेल्न सिकाउने ।		
२	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरू र छरछिमेकी सँग आदर, सत्कार गर्न • साथीहरूबिच सहयोग र मेलमिलाप कायम राख्न	• साथी, गुरूहरू, परिवारका सदस्यहरू र छरछिमेकी सँग आदर, सत्कार सम्बन्धी परिचय • साथीहरूबिच सहयोग र मेलमिलाप कायम	• मानिसलाई नकस्कार गरेको, आदर सत्कार गरेको, अरूलाई सहयोग गरेको फोटो, भिडीयो • आदर सत्कार सम्बन्धीका कथा कविता, लेख रचनाहरू	• विद्यार्थीहरूबीच नमस्कार गर्न सिकाइ एक आपसमा परिचय गर्न लगाउने । • समूहमा बस्न लगाउने । • आफूभन्दा ठूलो कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई दाजुदिदि भनी सम्बोधन गर्न अभ्यास गराउने । • आफूभन्दा सानो कक्षाका विद्यार्थीहरूलाई पनि तिमी तपाईं जस्ता आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गर्न सिकाउने ।	• नमस्कार गरी आफ्नो परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो घरमा भएका सदस्यहरूको नाता सहित वाक्य बनाउन लगाउने । • चित्रहरू र शब्दहरूबीच जोडा मिलाउन लगाउने । • आदरार्थी शब्द प्रयोगको अवस्था अवलोकन र	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• साथीहरू र शिक्षकहरूबीच नम्र र शिष्ट व्यवहार देखाउन अभिनय गरेर देखाउने र त्यस सम्बन्धी विभिन्न चित्रहरू देखाउने । • कुनै साथी खेल्दा लड्यो वा चोटपटक लाग्यो भने कसरी सहयोग गर्न सकिन्छ भन्ने बारेमा अभिनय गरेर देखाउने । जस्तैः साथीलाई उठाउन सहयोग गर्ने, कपडामा धुलोहरू लागेमा पुछ्न सहयोग गर्ने, साथी घाईते भएमा तत्काल शिक्षकलाई खबर गर्ने, कार्यालय सम्म पुऱ्याउन सहयोग गर्ने ।	पृष्ठपोषण प्रदान गर्ने । • हामीले सहयोगी किन बन्नु पर्छ भनेर सोध्ने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।	
३	• परिवारिक मेलमिलाप र आत्म अनुसासन कायम गर्न • बालमैत्री कक्षाबारे बुझ्न र डररहित	• परिवारिक मेलमिलाप र आत्म अनुसासन • बालमैत्री कक्षा र भयरहित सिकाइका आधारभूत कुराहरू	• पारिवारिक मेलमिलाप, असल नागरिक सम्बन्धीका भिडीयो, बृत्तचित्र, लेख, रचना	• विद्यालय तथा परिवारमा आफूभन्दा ठूलालाई आदर गर्न र सानालाई माया गर्न सिकाउने । आदरार्थी शब्दहरू प्रयोग गर्न प्रेरित गर्ने । • घरमा फूर्सदमा भएको समयमा आफूले सक्ने	• आफूभन्दा ठूलालाई आदर र सानालाई माया किन गर्नुपछ भन्ने बारेमा सोध्ने । • विद्यार्थीहरूले घरमा अविभावकहरूलाई के के काममा सहयोग गर्दछन्	१६

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	सिकाइका आधारभूत कुराहरू बताउन		• हामीले विद्यालय तथा घर र सामजमा गर्नुहुने र गर्नुनहुने कार्यहरूको सूची, चार्ट • बालमैत्री कक्षा बुझाउने किसिमको चार्ट, भिडीयो	कामहरू सघाउन, त्यसमा होसियारी अपनाउन प्रेरित गर्ने । • झूटो बोल्ने, चोरी गर्ने जस्ता कार्यहरू नराम्रो हुन भन्ने बुझाउन विभिन्न भिडीयोहरू देखाई राम्रो कार्य मात्र गर्न अभिप्रेरित गर्ने । • हामीले दैनिक जिवनमा गर्नुहुने र गर्नुनहुने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः सम्मान, माया, काममा सहयोग, साँचो बोल्ने, चोर्ने, झुक्याउने जस्ता काममा नलाग्ने आदि । • बालमैत्री कक्षा र डररहित सकिाई सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • बालमैत्री भय रहित कक्षा हुनका लागि कक्षामा हुनुपर्ने आधारभूत कुराहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः सफा	सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • विद्यार्थीहरूको दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने । • बालमैत्री कक्षा हुनका लागि आवश्यक पक्षहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • हामीले एक अर्काको सम्मान किन गर्नुपर्छ भनेर सोध्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				कक्षाकोठा, उज्यालो आउने किसिमको, भूकम्प प्रतिरोधी भवन, सजिलोसँग बस्नका लागि डेक्स, बेन्च, कुर्सी आदिको व्यवस्था भएको, साथीहरूबिच मेलमिलाप, शिक्षकले सबैलाई समान व्यवहार गर्ने आदि ।		
४	• असल सोच र असल चरित्र निर्माण गर्ने बानीको विकास गर्न • सकरात्मक अनुसासन पद्धति अनुसरण गर्न	• असल सोच र असल चरित्र निर्माण गर्ने बानीको विकास सम्बन्धी वर्णन • सकरात्मक अनुसासन पद्धति अनुसरण गर्नका लागि अपनाउनुपर्ने बानी व्यहोरा	• असल सोच, समाज तथा समुदायको अवधारण सम्बन्धी लेख रचना, पम्पप्लेट, ब्रोसर • सकरात्मक अनुसासन र व्यवहार सम्बन्धी कथा, कविता, पोष्टर आदि • श्रव्यदृय सामग्रीहरू	• असल सोचाई र अनुसासन सम्बन्धी भिडीयो वा बृतचित्र प्रस्तुत गर्ने । • सभ्य मानिसमा हुनुपर्ने गुणहरूका बारेमा छलफल गर्ने । जस्तैः परिवार तथा बाहिरका मानिससँग मेलमिलाप राख्ने, नम्र बोल्ने, आपत विपदमा सहयोग गर्ने, आफूभन्दा सानालाई माया र ठूलालाई सम्मान गर्ने , कुनैपनि किसिमको विभेद नगर्ने आदि । • विद्यार्थीहरूले घर तथा विद्यालयमा पालन गर्नुपर्ने अनुसासन र व्यवहारबारे	• आफ्नो घरमा रहेका परिवारका सदस्यहरूसँग कस्तो व्यवहार गनुपर्छ ? सोध्ने । • हामी किन अनुसासनमा बस्नुपर्छ र त्यसबाट के फाईदा हुन्छ लेख्न लगाउने । • सभ्य र असल मानिसमा हुनुपर्ने गुणहरूबारे सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने ।	१४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः जथाभावी फोहोर नगर्ने, साथीहरूसँग मित्रता कायम गर्ने, एक आपसमा सहयोग गर्ने आदि । • हामी विद्यार्थी लगायत सबै मानिसहरू किन अनुशासित बन्नुपर्छ ? यसबाट के फाइदा हुन्छ ? भन्ने बारेमा अन्तरक्रिया गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः अनुसासित र सहयोगी भएमा सबैले माया र सम्मान गर्छन् । आफ्नो दैनिक क्रियाकलापहरू गर्नलाई सहज हुन्छ ।	• बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने । • विद्यार्थीहरूलाई सकरात्मक अनुसासन झल्किने किसिमको अभिनय गर्न लगाउने ।	
५	• सामाजिक कुरितीहरू (बाल विवाह, बहुविवाह)बारे बताउन • सकरात्मक अनुसासन पद्धति अनुसरण गर्न	• सामाजिक कुरितीहरू (बाल विवाह, बहुविवाह) सम्बन्धी परिचय • सकरात्मक अनुसासन पद्धति र व्यवहार सम्बन्धी परिचय	• सामाजिक कुरिती र विभेद सम्बन्धी लेख रचना, पम्पप्लेट, ब्रोसर • सकरात्मक अनुसासन र	• बाल विवाह, बहुविवाह, आदिको परिचय तथा असर र त्यसको न्यूनीकरणका उपायहरू सम्बन्धि छलफल गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः बाल विवाह र बहुविवाह कानुनी रूपमा अपराध हो भन्ने कुरा बताउने, बा विवाहले	• सामाजिक कुरीतिहरूको सूची बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामाजिक, विभेद विरूद्ध हामीले स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने कियाकलापहरूका	१४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			व्यवहार सम्बन्धी कथा, कविता, पोष्टर आदि • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	स्वास्थ्यमा समेत नकरात्मक असर पार्छ भन्ने कुरा उदाहरण सहित बताउने । • सामाजिक कुरिती नियन्त्रण सम्बन्धी काम गर्ने स्थानीय संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग बाल विवाह सम्बन्धी छलफल, अन्तरक्रिया गर्ने/गराउने । स्थानीय संघसंस्थाको परिचय दिने । • सामाजिक कुरीति, विभेद, सम्बन्धी चेतनामूलक भिडियो प्रस्तुत गर्ने । • सामाजिक कुरीतिहरू विरूद्ध स्थानीय क्षेत्रमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरू गर्ने (घरदैलो, सचेतना, पोष्टरिङ्ग, ऱ्याली, सडक नाटक आदि) संचालन गरी विद्यार्थीहरूलाई सहभागी गराउने । • विद्यार्थीहरूलाई सकरात्मक सोचको विकास गराउन	बारेमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बल विवाह र बहुविवाह विरूद्ध हामीले स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने कियाकलापहरूका बारेमा स्थानीय ठाउँ तथा अन्य विद्यार्थीहरूलाई बुझाउन समुहगत रूपमा नाटक प्रदर्शन गर्न लगाउने । • सकरात्मक र असल मानिसमा हुनुपर्ने गुणहरूको सूची बनाउन लगाउने । • असल मानिसलाई किन सबैले सम्मान गर्छन भनेर सोध्ने । • दैनिक व्यवहारको अवलोकन गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				सकरात्मक सोच सम्बन्धीका भिडीयो वा बृत्तचित्र खोजी गरी देखाउने । • हामी विद्यार्थी लगायत सबै मानिसहरू किन अनुसासित बन्नुपर्छ ? यसबाट के फाइदा हुन्छ ? भन्ने बारेमा अन्तरक्रिया गरी निष्कर्ष दिने । जस्तै: अनुसासित र सहयोगी भएमा सबैले माया र सम्मान गर्छन् । आफ्नो दैनिक क्रियाकलापहरू गर्नलाई सहज हुन्छ । अनुसासन र सकरात्मक सोच भएको मानिसले समाजमा योगदान गर्न र उदाहरण बन्न सक्छ आदि । • सकरात्मक अनुसासन पालन गर्नाले समाज र राष्ट्रमा पुग्ने फाईदाहरू र हामीले अनुसरण गर्नुपर्ने		

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				व्यवहारहरको बारेमा छलफल गर्ने ।		
६	• बाल अधिकारबारे बताउन र आफ्नो कर्तव्य बोध गरी दैनिक जिवनमा लागू गर्न • मूल्यमा आधारित जीवन उपयोगी शिक्षाबारे बताउन	• बाल अधिकार परिचय र बालबालिकाको कतव्य सम्बन्धी जानकारी • मूल्यमा आधारित जीवन उपयोगी शिक्षाको परिचय	• बाल अधिकारसँग सम्बन्धीत विभिन्न लेख, पोष्टर, कितावहरू • बाल अधिकार सम्बन्धी कार्य गर्ने संघसंस्थाहरूले निकनलेको रिपोर्टहरू • नैतिक शिक्षा तथा संस्कार र असल बानी सम्ब्न्धीका कथा, कविता, लेख, बृत्तचित्र आदि	• बाल अधिकारको बारेमा बुझाउन बा अधिकार सम्बनन्धी भिडीयो वा बृत्रचित्र देखाई त्यसबारे छलफल गर्ने र निष्कर्ष दिने । • बाल अधिकारभित्र पर्ने विषयवस्तु वा पक्षहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः खाना खान पाउने अधिकार, पढ्न, लेख्न, खेल्न पाउने अधिकार, जवरजस्ती काममा लाउन नपाईने, समान व्यवहार आदि । • बाल अधिकार सम्बन्धी संयुत्त राष्ट्र संघले पारित गरेका बुँदाहरू खोजी गरी सूची बनाएर प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय बाल अधिकारमा काम गर्ने संघसंस्थाका प्रतिनिधिसँग अधिकार र कर्तव्य पालनबारे	• बाल अधिकारको परिचय दिन लगाउने । • बाल अधिकारभित्र पर्ने पक्षहरूको सूची बनाउन लगाउने । • आफ्नो कर्तव्य पालन भन्नाले के बुभिन्छ ? • असल मानिसमा हुनुपर्ने गुणहरूकाबारेमा सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • गाउँ टोल वा नगरपालिका भित्रको कुनै एक सामाजिक व्यक्तिको खोजी गरी परिचय दिन लगाउने । • असल चरित्रले समाजमा के कस्तो	१४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				समूहगत छलफल गराउने । जस्तैः बाल बालिकाले अधिकार मात्र होइन आफ्नो कर्तव्य पनि पालना गनुपर्छ । अरूलाई सम्मान गर्नुपर्छ । चोरी डकैती, जस्ता कार्यहरूमा लाग्नु हुँदैन् । आफ्नो कारण अरूलाई असर पर्ने कामहरू गर्नुहुँदैन् आदि । • विद्यार्थीहरूलाई आफ्नो घरमा पाहुना आउँदा पाहुनालाई के कसरी आदर गर्ने गरिएको छ र त्यसमा आफ्नो के भूमिका छ भन्ने बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः नमस्कार गर्ने, बस्न अनुरोध गर्ने, चिया पानी, खाना आदि पकाएर खुवाउने । • राम्रो व्यवहार र असल चरित्र हुनका लागि मानिसमा हुनुपर्ने	फाइदा पुऱ्याउँछ भन्ने बारेमा सोध्ने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने । • विद्यार्थीहरूको समूह बनाई आदर सत्कार सम्बन्धी अभिनय गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				गुणहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • सकरात्मक सोच र अनुसाशनले समाजमा पार्ने सकरात्मक प्रवाभका बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । • असल नागरिक बन्न हामीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने ।		
७	• समाजिक, लैङ्गिक विभेद तथा शारिरीक अपाङ्गताको परिचय दिई विभेदको न्यूनीकरणका लागि समाजमा सहयोग गर्न • किशोर अवस्थामा देखापर्ने समस्याहरू र महिनावारी स्वच्छन्दाको बारेमा बुझेर समस्या समाधानमा सहयोग गर्न	• शारिरीक अपांगता, समाजिक तथा लैङ्गिक विभेदको परिचय र विभेदको न्यूनीकरणका उपायहरू • महिलामा हुने महिनावारी र किशोर अवस्थामा देखापर्ने समस्याहरू समाधानका उपायहरू	• सामाजिक कुरिती र विभेद सम्बन्धी लेख रचना, पम्पप्लेट, ब्रोसर • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू • महिनावारी तथा किशोर अवस्था र यससँग	• आर्थिक विभेद - धनी गरीबको भिन्नता), लैङ्गिक विभेद, जातिय विभेद तथा सामाजिक विभेद आदिको परिचय तथा असर र त्यसको न्यूनीकरणका उपायहरू सम्बन्धि छलफल गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने । • मानिसमा शारिरीक अपाङ्गताका हुन सक्ने विभिन्न जोखिमहरूका बारेमा छलफल गर्ने । जस्तैः कोही मानिस दुर्घटनामा परेर अपांग हुन	• सामाजिक कुरीतिहरूको सूची बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामाजिक, लैङ्गिक विभेद विरूद्ध हामीले स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने कियाकलापहरूका बारेमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामाजिक, लैङ्गिक विभेद विरूद्ध हामीले स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने	१४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			सम्बन्धीत पक्षहरूको जानकारी मुलक बृत्तचित्र, पोष्टर, लेख रचना आदि	सक्छ वा कोही मानिस जन्मदैं वा कुनै रोगका कारण अपांग हुन सक्छ । तर हामीले कसैलाई पनि विभेद गर्नुहुँदैन भन्नेबारेमा सिकाउने । • सामाजिक तथा लैङ्गिक विभेद कानुनी रूपमा समेत अपराध मानिन्छ भन्ने कुरा बुझाउन त्यस्तो कार्य गर्ने गराउने मानिसलाई जरीववना, जेल सजाय समेत हुन्छ भन्ने कुरा बताईदिने । • विभेद न्यूनीकरणका लागि हामी विद्यार्थीले गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः केटा केटीका भनेर कुनै पनि कार्यहरूमा भेदभाव गर्न हुँदैन् । समाजमा मानिसहरूलाई भेदभावका कार्यहरू गर्नुहुँदैन् भनेर अविभावकलाई सम्झाउने आदि ।	कियाकलापहरूका बारेमा स्थानीय ठाउँ तथा अन्य विद्यार्थीहरूलाई बुझाउन समुहगत रूपमा नाटक प्रदर्शन गर्न लगाउने । • किशोर अवस्थामा आईपर्न सक्ने समस्याहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • मानौं तपाईको साथीलाई आजकाल अरूसँग बोल्न झर्को लाग्छ, एक्लै बस्न मन लाग्छ । उसलाई आफ्नो शारिरकि परिवर्तन भएको महसुस भएको छ र डर लागे जस्तो अनुभव हुन्छ, यस्तो अवस्थामा उसलाई के कस्तो सल्लाह र सुझावको	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• सामाजिक कुरिती र विभेद नियन्त्रण सम्बन्धी काम गर्ने स्थानीय संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग विभेद, सम्बन्धी छलफल, अन्तरक्रिया गर्ने/गराउने । स्थानीय संघसंस्थाको परिचय दिने । • सामाजिक कुरीतिहरू विरूद्ध स्थानीय क्षेत्रमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरू गर्ने (घरदैलो, सचेतना, पोष्टरिङ्ग, ऱ्याली, सडक नाटक आदि) संचालन गर्ने । • कुन उमेर समूहलाई किशोर अवस्था भनिन्छ भन्नेबारेमा बताईदिने । जस्तैः समान्यतया १२ वर्ष भन्दा माथी १९ वर्ष सम्मका उमेर समूहका मानिसहरूलाई किशोर अवस्था मान्ने गरिन्छ । त्यस अवस्थामा मानिसहरूमा आउने परिवर्तनबारे छलफल गर्ने ,	आवश्यकता पर्ला भन्ने बारेमा एउटा परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				जस्तैः केटीहरूमा रजस्वला सुरू हुने, केटाहरूको स्वर अलि धोद्रो हुन सुरू हुने, स्वप्नदोष हुने । • महिनावारी महिलाहरूको एउटा प्राकृतिक प्रक्रिया हो । यो समयमा सरसफाई, खानपिन र आराममा ध्यान दिनुपर्छ भन्ने कुरा सिकाउने । महिनावारी स्वच्छन्दा सम्बन्धी बृत्रचित्र वा भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • किशोर अवस्थामा प्रवेश गरेका मानिसहरूमा देखिन सक्ने समस्याहरूकाबारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तैः यस्तो बेलामा आफूलाई अप्ठ्यारो महसुस भएका कुराहरू शिक्षक तथा परिवारका मानिसहरूलाई बताउन प्रेरित गर्ने, उनीहरूका कुरा ध्यानपूर्वक सुन्ने र नआत्तिन प्रेरित गर्ने, योग		

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				व्यायाम गर्न, खेलहरू खेल्न प्रेरित गर्ने आदि । • किशोर अवस्थाका अप्ठ्याराहरू र समाधान सम्बन्धी बृत्तचित्र वा भिडीयो प्रस्तुत गर्ने र त्यसका आधारमा समूहगत छलफल गराई निष्कर्ष दिने ।		
८	• सामाजिक, लैङ्गिक विभेद, कुरीति, कुलत विरूद्ध गाउँपालिकाको कानूनी प्रावधान र हाम्रो भूमिकाबारे बुझेर अरूलाई सुसूचित गर्न • परिवार र समाज प्रतिको जिम्मेवारी र कर्तव्यबोध गरी दैनिक जिवनमा लागू गर्न	• सामाजिक, लैङ्गिक विभेद, कुरीति, कुलत विरूद्ध गाउँपालिकाको कानूनी प्रावधान र हाम्रो भूमिका सम्बन्धी वर्णन • परिवार र समाज प्रतिको जिम्मेवारी र कर्तव्यबोध सम्बन्धी परिचय	• सामाजिक विभेद, कुलत र दुर्व्यसनी सम्बन्धी लेख रचना, पम्पप्लेट, ब्रोसर • श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू • सामाजिक अपराध विरूद्धको नियम	• सामाजिक विभेद, कुलत, दुर्व्यसनीको परिचय तथा असर र त्यसको न्यूनीकरणका उपायहरू सम्बन्धि छलफल गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्ने । त्यसता कार्यबाट सतर्क रहन सुसूचित गर्ने । • कुलत र दुर्व्यसनी नियन्त्रण सम्बन्धी काम गर्ने स्थानीय संघसंस्थाका प्रतिनिधिहरूसँग छलफल, अन्तरकिया गर्ने/गराउने । सामाजिक विभेद, कुलत र दुर्व्यसनी सम्बन्धी भिडियो प्रस्तुत गर्ने ।	• सामाजिक विभेद अपराध हो यसलाई हटाउन हामी सबै जाग्नुपर्छ भन्ने शिर्षकमा बक्तृत्वकलाको आयोजना गर्ने । • कुलत र दुर्व्यसनीविरूद्ध हामीले स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने कियाकलापहरूका बारेमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	१४

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			कानुनको सूची • सामाजिक उत्तरदायित्व सम्बन्धी श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• सामाजिक विभेद, कुलत विरूद्ध स्थानीय क्षेत्रमा गर्न सकिने कार्यक्रमहरू गर्ने (घरदैलो, सचेतना, पोष्टरिङ्ग, ऱ्याली, सडक नाटक आदि) संचालन गर्ने । • सामाजिक विभेद, कुलत जस्ता सामाजिक अपराधहरूको कानुनी सजायहरूबारे स्थानीय विज्ञसँग छलफल गर्ने र गाउँपालिकाले गर्दै आएका कार्यहरूबारे जानकारी दिने । • असल परिवार, अनुसासन र परिवारमा अविभावकले निभाउनुपर्ने सकरात्मक भूमिका सम्बन्धी भिडीयो वा बृतचित्र प्रस्तुत गर्ने । • असल मानिसले परिवारका अन्य सदस्यहरू र समाजमा गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः भेदभाव नगर्ने, सबैलाई समान	• सामजिक विभेद, कुलत तथा दुर्व्यसनी नियन्त्रणका लागि नगरपालिकाले गर्दैआएका कार्यक्रमहरू खोजी गरी बुँदागत रूपमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • सामाजिक उत्तरदायित्वभित्र के के कुराहरू पर्दछन् सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • असल र सहयोगी मानिसमा हुनुपर्ने गुणहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • घरदैलो कार्यक्रम संचालन गराई विद्यार्थीको दैनिक क्रियाकलाप अवलोकन गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				व्यवहार र मेलमिलाप गर्ने, समाजमा अप्ठ्यारो परेका मानिसहरूलाई सहयोग गर्ने, कुलत, चोरी, डकैतीमा नलाग्ने, सामाजिक सद्भाव फैलाउन सहयोग गर्ने आदि । • असल परिवारबाट असल समाज बन्छ भन्ने कुरा देखाउन कुनै नाटक वा भिडियो खोजीगरी प्रर्दशन गर्ने । विद्यार्थीहरूले घर तथा विद्यालयमा पालन गर्नुपर्ने अनुशासन र कर्तव्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: सरसहयोग, मेलमिलाप, सम्मान, आदर आदि ।	• बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

क्षेत्र ८ : स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• गाउँपालिका भित्र भएका सेवामुलक संस्था, सहकारी, वित्तीय संस्थाहरूको नाम बताउन	• गाउँपालिका भित्र भएका सेवामुलक संस्था, सहकारी, वित्तीय संस्थाहरूको नाम -विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी, आमा समूह, सहकारी संस्था, क्लव, रेडक्रस, स्काउट आदि)	• गाउँपालिका भित्र भएका सेवामुलक संस्थाहरूको सूची, चित्र,फोटो, चार्ट, ब्रोसर, पम्प्लेट	• स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न सेवामुलक संघसंस्थाहरूको सूची बनाई चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी, आमा समूह, सहकारी संस्था आदि । • उक्त संस्थाहरूबाट हामीले पाउने सेवाहरूको बारेमा बताईदिने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक सामाजिक संस्थामा लगेर त्यहाँ हुने कामहरू प्रतक्ष्य देखाउने ।	• आफ्नो घर तथा विद्यालय नजिक भएका सेवामुलक संस्थाहरूको नाम सोध्ने । • विद्यालय र स्वास्थ्य चौकीबाट हामीले के सुविधा पाउँछौ बताउन लगाउने । • आफ्नो विद्यालयको चित्र बनाउन लगाउने । • चित्रहरूमार्फत संस्थाहरू चिन्न लगाउने ।	१०
२	• गाउँपालिका भित्र भएका विभिन्न सेवामुलक संघसस्थाहरूको परिचय दिन (स्थानीय क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य चौकी)	• गाउँपालिका भित्र भएका विभिन्न सेवामुलक संघसस्थाहरूको परिचय (स्थानीय क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य चौकी)	• गाउँपालिका भित्र भएका सेवामुलक संथहरूको सूची, चित्र,फोटो,	• स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न सेवामुलक संघसंस्थाहरूको सूची बनाई चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: विद्यालय, स्वास्थ्य चौकी, प्रहरी चौकी, आमा समूह, सहकारी संस्था आदि ।	• आफ्नो घर तथा विद्यालय नजिक भएका सेवामुलक संस्थाहरूको नामको सूची बनाउन लगाउने ।	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			चार्ट, ब्रोसर, पम्प्लेट • स्थानीय क्लव, आमा समूह, स्वास्थ्य चौकीले दिने सेवा वा गर्ने कार्यहरूको सूची, पर्चा, पोष्टर आदि	• स्वास्थ्य चौकी, स्थानीय युवा क्लव तथा स्थानीय अमा समुह वा महिला समुहले समाजमा गर्ने वा गरेका राम्रा कार्यहरूको खोजी गरी प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः स्वास्य चौकीले हामीलाई स्वास्थ्य सेवा दिन्छ, स्थानीय युवा क्लवले खेलकुद प्रतियोगिताको आयोजना गर्छ, मअिला समुहले गाउँमा जुवातास खेल्ने कार्य रोक्न मद्दग गर्छ आदि । • विद्यालय नजिकको कुनै एक सामाजिक संस्थामा लगेर त्यहाँ हुने कामहरू प्रतक्ष्य देखाउने । • स्थानीय संघसस्थाका प्रतिनिधीसँग भेट गराई अन्तरक्रिया गराउने र निष्कर्ष दिने ।	• स्थानीय आमा समुह र स्वास्थ्य चौकीबाट हामीले के सुविधा पाउँछौ बताउन लगाउने । • चित्रहरूमार्फत संस्थाहरू चिन्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
३	• स्थानीय सेवामुलक संघ संस्थाहरूको परिचय दिन - नाट्यश्री गुठी, तौमाख गुठी, रेडक्रस, बाल क्लव)	• स्थानीय सेवामुलक संघ संस्थाहरूको परिचय -नाट्यश्री गुठी, तौमाख गुठी, रेडक्रस, बाल क्लव)	• नाट्यश्री गुठी, तौमाख गुठी, रेडक्रस, बाल क्लव सम्बन्धी लेख, फाटो, घिडीयो, ऐतिहासिक शिलालेख, बृत्तचित्र आदि	• स्थानीय क्षेत्रमा विभिन्न सेवामुलक संघसंस्थाहरूको सूची बनाई चित्र सहित प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः रेडक्रस, विभिन्न गुठीहरू, विद्यालयमा हुने बाल क्लव आदि । • गाउँपालिका क्षेत्र भित्रका मानिसहरूले संचालन गर्दै आएका नाटेयश्वरी गुठी र तौमाख गुठी सम्बन्धी खोजी गरी परिचय र त्यसले गर्ने कार्यहरूबारे बताईदिने । जस्तैः विभिन्न चाडपर्वहरूमा सामुहिक रूपमा क्रियाकलापहरू संचालन गर्ने, विवाह, भोजभतेरमा सहयोग गर्ने । • आफ्नो विद्यालयमा भएको बालक्लवले गर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः विभिन्न दिवशहरू	• नाट्यश्री गुठी र तौमाख गुठीको छोटो परिचय दिन लगाउने । • आफ्नो गाउँपालिका भित्र भएका संस्थाहरूको नामको सूची बनाउन लगाउने । • बाल क्लवले गर्ने कार्यहरूको सूची बनाउन लगाउने । • विद्यार्थीहरूलाई बाल क्लवमा समाहित गराई उनीहरूले गर्ने कार्यहरूको अवलोकन गर्ने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				मनाउने, विद्यालय सरसफाई, बगैचा निमार्ण आदि कार्य गर्ने । • विद्यालय नजिकको कुनै एक सामाजिक संस्थामा लगेर त्यहाँ हुने कामहरू प्रतक्ष्य देखाउने । • स्थानीय गुठी वा रेडक्रस संस्थाका प्रतिनिधीसँग भेट गराई अन्तरक्रिया गराउने र निष्कर्ष दिने ।		
४	• स्थानीय समाजसेवी को परिचय र योगदान बताउन -पहिलो विद्यालय खोल्ने व्यक्ति, स्वास्थ्य चौकी बनाउने व्यक्ति, मदन भण्डारी सडक बनाउने व्यक्ति)	• पहिलो विद्यालय र स्वास्थ्य चौकी बनाउने व्यक्तिको परिचय र समाजमा योगदान	• स्थानीय पुरानो शैक्षिक संस्था तथा व्यक्ति सम्बन्धी फोटो, ब्रोसर, लेख, रचना, भिडीयो • सकरात्मक सोच, असल	• गाउँपालिका क्षेत्रमा भएको सबभन्दा पुरानो शैक्षिक संस्थाबारे खोजी गरी त्यस संस्थाको परिचय र उक्त संस्था खोल्न महत्वपूर्ण योगदान दिने स्थानीयहरूबारे जानकारी गराउने । • आफ्नो विद्यालयको स्थापनाबारे छलफल गर्ने । स्थानीय सामाजिक व्यक्तित्वले सामजमा	• स्थानीय व्यक्तिको योगदानले समाजमा भएको सकरात्मक प्रभावका बारेमा लेख्न लगाउने । • गाउँपालिकाको सबभन्दा पुरानो शैक्षिक संस्था र आफ्नो विद्यालयको छोटो परिचय दिन लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			बानी र सामाजिक सेवा जगाउने किसिमका बृत्तचित्रहरू	गरेका राम्रा कार्यहरूको उदाहरण प्रस्तुत गर्ने । • गाउँपालिका भित्रको सवभन्दा पहिलो स्वस्थ्य चौकी भएको ठाउँको खोजी गरी जानकारी गराउने र स्थानीय स्वास्थ्य चौकीमा अवलोकन भ्रमण गराई त्यहाँ पाइने सेवा सुविधा सम्बन्धी छलफल गर्ने । • मदन भण्डारी मार्गको परिचय र स्थानीय समाजसेवीको योगदानबारे चर्चा गर्ने वा स्थानीय विज्ञसँग छलफल गराउने। • विद्यार्थीहरूलाई सामाजिक कार्यहरूमा सहयोग गर्ने बानीको विकास गर्न विभिन्न प्रेरणात्मक बृत्तचित्र वा भिडीयो प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने । • असल कार्य र सकरात्मक सोचले समाजमा पार्ने	• गाउँ टोल वा गाउँपालिका भित्रको कुनै एक सामाजिक व्यक्तिको खोजी गरी परिचय दिन लगाउने । • दैनिक क्रियाकलापको अवलोकन गर्ने । • सामाजिक कार्यमा सहयोगबाट हुने फाईदाहरूकाबारेमा लेख्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				सकरात्मक प्रवाभका बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने ।		
५	• स्थानीय समाजसेवीको परिचय र योगदान बुझेर सहयोगी भावनाको विकास गर्न (स्थानीय बाटो, भौतिक पूर्वाधार बनाउने व्याक्तिः वीर बहादुर लामा, ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामी, जवान सिंह)	• स्थानीय समाजसेवी को परिचय र योगदान (स्थानीय बाटो, भौतिक पूर्वाधार बनाउने व्याक्तिः वीर बहादुर लामा, ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामी, जवान सिंह)	• वीर बहादुर लामा र ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामी सम्बन्धी लेख, फोटो, बृत्तचित्र • स्थानीय इतिहास विद वा जानकार व्यक्ति	• समाजसेवी वीर बहादुर लामाको परिचय र जीवनी खोजी गरी कक्षामा प्रस्तुत गर्ने । • समाजसेवी वीर बहादुर लामाले स्थानीय समाजको विकास र भौतिक पूर्वाधार विकासमा गरेका योगदानहरूबारे चर्चा गर्ने । जस्तैः हेटौडा, कुलेखानी, काठमाडौं जोड्ने सडक बनाउने कार्यमा येगदान, स्थानीय विद्यालय बनाउने कार्यमा योगदान आदि । • ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामी र उनले गरेका राम्रा कार्यहरूको खोजी गरी विद्यार्थीहरूमाझ प्रस्तुत गर्ने । जस्तैः राणाकालिन समयमा भिमफेदी देखि काठमाडौंसम्म गाडी बोकेर	• समाजसेवी वीर बहादुर लामाको परिचय र योगदानबारे लेख्न लगाउने । • ऐतिहासिक व्यक्ति मान बहादुर बलामीको परिचय र कार्यहरूबारे लेख्न लगाउने । • हामीले किन राम्रो काम गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा सोध्ने । • आफ्नो वस्ती नजिकको सडक वा कुनै सेवाकेन्द्र बनाउन को को मानिसहरूको योगदान रहेको छ भन्नेबारेमा अविभावकलाई सोधेर	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				पुऱ्याउने कार्यमा नाइकेको रूपमा कार्य गरेको । • स्थानीय समाजसेवी र ऐतिहासिक व्यक्तिहरूको जिवनीबाट हामीले अनुसरण गर्नुपर्ने राम्रा कार्यहरूबारे समुहगत छलफल गरी निष्कर्ष दिने ।	लेख्न लगाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • परियोजना कार्य गराउने ।	
६	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वित्तीय संस्था तथा सहकारीहरूको परिचय दिन	• इन्द्रसरोवर गाउँपालिका भित्र भएका विभिन्न वित्तीय संस्था र सहकारीहरूको सूची र परिचय	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वित्तीय संस्था र सहकारीहरूको सूची, तिनीहरूले दिने सेवा सुविधा सम्बन्धी पोष्टर, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री	• आफ्नो विद्यालय वरिपरी भएका तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका विभिन्न वित्तीय संस्था र सहकारी संस्थाहरूको खोजी गरी नामको सूची बनाएर प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: मितेरी बचत तथा ऋण सकारी संस्था लिमिटेड, श्रमजिवी महिला बचत तथा ऋण सकारी संस्था लिमिटेड, आजादेश्वर कृषि सहकारी, गतिशील साना सहकारी संस्था लिमिटेड आदि । • स्थानीय वित्तीय संस्था र सहकारी संस्था भनेको के हो र तिनीहरूबाट हामीले	• आफ्नो वस्ती वरपर तथा गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका कुनै एक वित्तीय संस्था र कुनै एक सहकारी संस्थाको परिचय दिन लगाउने । • सहकारी र वित्तीय संस्थाहरूले दिने सेवा सुविधाका बारेमा प्रस्तुति दिन लगाउने । • स्थानीय सहकारीमा गई त्यहाँ सदस्य बन्नका लागि चाहिने आधारभूत	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				पाउने सेवा सुविधाहरूको बारेमा छलफल गर्ने । • वित्तीय संस्था तथा सहकारीका विभिन्न प्रकारहरूबारे जानकारी दिने । जस्तैः कृषि सहकारी, ऋण तथा बचत सहकारी, लघुवित्त, फाइनान्स, बैंक आदि । • विद्यालय नजिकको कुनै एक वित्तीय संसथा वा सहकारीको अवलोकन भ्रमण गराई उक्त संस्थाहरूले दिने सेवा सुविधा र त्यसमा हामी कसरी समाहित हुन सक्छौं भन्ने बारेमा संस्थाका प्रतिनिधिसँग छलफल गर्ने । जस्तैः पैसा बचत गरी राख्न र त्यसबाट व्याज आर्जन गर्न सकिने, विभिन्न व्यसायहरू संचालन गर्न ऋण, सापटी लिन सकिने आदि ।	आवश्यकताहरूको बारेमा सूची बनाउने र त्यहाँबाट पाईने सेवाहरूको समेत समेटी परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
७	• सहकारीका क्रियाकलापहरूमा सहभागीता जनाउन र सहकारीको समाजमा योगदानबारे बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सहकारीहरूले दिने सेवा सुविधा र तिनीहरूबाट सेवा सुविधा लिने प्रक्रिया तथा सहकारीको समाजमा योगदान	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका वित्तीय संस्था र सहकारीको सूची, तिनीहरूले दिने सेवा सुविधा सम्बन्धी पोष्टर, ब्रोसर, श्रव्यदृष्य सामग्री	• गाउँपालिका क्षेत्रमा भएका सहकारी संस्थाहरूको खोजी गरी नामको सूची बनाएर प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: मितेरी बचत तथा ऋण सकारी संस्था लिमिटेड, श्रमजिवी महिला बचत तथा ऋण सकारी संस्था लिमिटेड, आजादेश्वर कृषि सहकारी, गतिशील साना सहकारी संस्था लिमिटेड आदि । • सहकारी संस्थाबाट हामीले पाउने सेवा सुविधाहरूको बारेमा छलफल गर्ने र उक्त सुविधाहरू लिनका लागि अपनाउनुपर्ने प्रक्रियाका बारेमा छलफल गरी निष्कर्ष दिने । जस्तै: महिला सहकारीमा सदस्य बन्नका लागि महिलाले मात्र पाउने, कृषि सहकारीमा सदस्य बन्न स्थानीय कृषक, पशुपालक हुनुपर्ने, सदस्य बन्नलाई	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका सहकारीहरूको सूची सहित वर्गीकरण गर्न लगाउने । • सहकारीमा समाहित हुनका लागि हामीले के के गर्नुपर्छ भन्नेबारेमा सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • कक्षामा नमूना सहकारी बनाई मासिक बचतको अभ्यास गराउने । • स्थानीय सहकारी कार्यालयको भ्रमणका आधारमा परियोजना कार्य गर्न लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				निस्चित रकम जम्मा गर्नुपर्ने, सदस्य बनेपछि आवश्कताका आधारमा निस्चित व्याज तिरेपछि ऋण लिन सकिने आदि । • विद्यालय नजिकको कुनै एक सहकारीको अवलोकन भ्रमण गराई उक्त संस्थाहरूले दिने सेवा सुविधा र त्यसमा हामी कसरी समाहित हुन सक्छौं भन्ने बारेमा संस्थाका प्रतिनिधिसँग छलफल गर्ने । जस्तैः पैसा बचत गरी राख्न र त्यसबाट व्याज आर्जन गर्न सकिने, विभिन्न व्यसायहरू संचालन गर्न ऋण, सापटी लिन सकिने आदि । • सहकारी संस्थाहरूमा समाहित भएपछि हामीलाई कसरी फाईदा हुन्छ र त्यसबाट समाजमा के योगदान पुग्छ भन्नेबारेमा स्थानीय विज्ञसँग		

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				अन्तरक्रिया गर्ने । जस्तैः समूहमा आवद्ध भएपछि आफ्ना उत्पादनहरू बेच्न सजिलो हुन्छ । आफ्नो रकम बचत गर्न सजिलो हुन्छ । मानिसहरूको आर्थिक बृद्धिमा सहयोग पुग्छ आदि ।		
८	• स्थानीय सामाजिक संघसंस्थाहरूमा सहभागी भएर कार्यहरू गर्न (सहकारी, स्थानीय क्लव, बाल क्लव, स्थानीय संचार क्षेत्र)	• स्थानीय क्षेत्रमा भएका समाजिक संघसंस्थाहरूले गर्ने कार्यहरू (सहकारी संस्था, महिला समुह, क्लव, रेडक्रस, स्काउट) र सामाजिक संस्थाहरूले गर्ने कार्यहरू र हाम्रो सहभागिता	• समुदायमा भएका संस्थाहरूको सूची र त्यस सम्बन्धी फोटो, ब्रोसर, लेख, रचना, भिडीयो • सकरात्मक सोच, असल बानी र सामाजिक सेवा जगाउने	• विद्यालय तथा समुदायमा भएका विभिन्न संघसंस्थाको परिचय र तिनीहरूले गर्ने कामहरूबारे जानकारी गराउने । जस्तैः सहकारी, महिला समुह, क्लव, रेडक्रस, स्काउट, स्थानीय युवा क्लव आदि । • स्थानीय सहकारी संस्थाले गर्ने कार्यहरूको बारेमा जानकारी दिने र उक्त कार्यालयमा अवलोकन गराई त्यसमा हामी विद्यार्थी कसरी सहभागी हुन सक्छौं भन्नेबारेमा छलफल गर्ने ।	• आफ्नो टोलमा महिला समुह वा आमा समुहको बारेमा सोधीखोजी त्यसले गर्ने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • विद्यालयमा रेडक्रस र स्काउटले गर्ने कार्यहरूबारे बुझेर लेख्न लगाउने । • सामाजिक कार्यमा सहयोगबाट हुने फाईदाहरूका बारेमा लेख्न लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			किसिमका बृत्तचित्रहरू	• स्थानीय संचार क्षेत्रको परिचय, महत्व र फाईदा सम्बन्धी अन्तरक्रिया गरी निष्कर्ष दिने । • विद्यार्थीहरूलाई सामाजिक कार्यहरूमा सहयोग गर्ने बानीको विकास गर्न विभिन्न प्रेरणात्मक बृत्तचित्र वा भिडीयो प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालयमा हुने विभिन्न कार्यक्रमहरूमा स्वयंसेवकको रूपमा परिचालन गर्ने । • कक्षामा नमूना सहकारी र नमूना बाल क्लव गठन गरी तिनीहरूले गर्ने कार्यबारे समुहगत रूपमा परियोजना कार्य गराउने ।	• विद्यालयमा हुने कार्यहरूमा सहभागीताको अवलोकन गर्ने । • स्थानीय क्षेत्रमा संचारको महत्व सम्बन्धी लेखेर कक्षामा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • समुहगत परियोजनाको प्रस्तुति दिन लगाउने ।	

क्षेत्र ९ : सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
१	• स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने प्रकोप विप्दको नाम बताउन	• स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने विभिन्न प्रकोप र विपद्हरूको नाम जस्तै: आगलागी, सडक दुर्घटना, वाढी, पहिरो, भूकम्प लगायतको नाम	• प्रकोप, विपद तथा दुर्घटना सम्बन्धी फोटो, चित्रहरू • श्रव्य दृष्य सामग्री	• विभिन्न पत्रपत्रिकाहरू तथा पोष्टरहरूमा प्रकाशित भएका आगलागी, सडक दुर्घटना, बाढी, पहिरो, भूकम्प गएका चित्रहरू प्रर्दशन गर्ने र चिनाउने । • विद्यार्थीहरूलाई विद्यालय नजिकैको पहिरो वा नदी कटान वा डुबान क्षेत्रको अवलोकन गराउने । • प्रकोप सम्बन्धी भिडियो देखाउने ।	• फोटोहरू देखाइ प्रकोपका नामहरू भन्न लगाउने । • विपद्का नाम सम्बन्धित फोटोहरू सित जोडा मिलाउन लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	१०
२	• प्राकृतिक प्रकोप र मानवीय कारणले आउनसक्ने विपत्तीहरू -आगलागी, सडक दुर्घटना) पहिचान गर्न	• स्थानीय क्षेत्रमा प्राकृतिक तथा मानवीय कारणबाट आउन सक्ने विपत्तिहरूको परिचय जस्तै: आगलागी, सडक दुर्घटना, वाढी, पहिरो, भूकम्प लगायतको असरहरू	• प्रकोप, विपद तथा दुर्घटना सम्बन्धी फोटो, चित्रहरू • प्रकोप विपद्सँग श्रव्य दृक्ष्य सामग्री	• स्थानीय खोला तथा सडकहरूको भ्रमण गराइ त्यहाँ देखिएका प्रकोपहरूको सूची बनाउन लगाइ प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: खोला किनारमा बाढी, पहिरो, सडक छेउमा पहिरो, वनका आगलागी, भूकम्पले भत्काएका संरचना, सडक भत्केको आदि ।	• आफ्नो घर टोलको वरिपरी भएका प्रकोपहरूको सूची बनाउन लगाउने । • फोटो मार्फत प्रकोपहरूको पहिचान गर्न लगाउने र त्यसका असरहरूबारे सोध्ने । • पहिरो जान सक्ने कारणबारे प्रश्नोत्तर गर्ने ।	१०

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• विभिन्न प्रकारका प्रकोपजन्य फोटोहरू देखाइ त्यसको असर र कारणबारे बताईदिने । • प्रकोप सम्बन्धी भिडियो र त्यसबाट सुरक्षित रहने उपायहरू सिकाउने ।	• बहुवैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
३	• स्थानीय क्षेत्रमा सडक दुर्घटना (कारण, असर र बच्ने उपायहरू)	• स्थानीय क्षेत्रमा सडक दुर्घटनाको कारण, असर पहिचान र सावधानीका उपायहरू	• सडक, सवारी दुर्घटना र न्यूनीकरण सम्बन्धी फोटो, चित्रहरू, श्रव्यदृष्य सामग्रीहरू	• सवारी दुर्घटनाको परिचय दिइ सवारी दुर्घटनाले स्थानीय क्षेत्रमा हुनसक्ने क्षतिको बारेमा समूहगत छलफल गरी निष्कर्ष प्रस्तुत गराउने । • सवारी दुर्घटना कम गर्नका लागि अपनाउन सकिने उपायहरूका बारेमा भिडियो प्रस्तुत गर्ने र सूची बनाइ प्रस्तुत गर्ने । • विद्यार्थीहरूलाई व्यस्त सडक वा शहरबजारमा बाटो काट्दा अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे सिकाउने ।	• स्थानीयस्तरमा सवारी दुर्घटनाका असरहरू के के हुन सक्छन् सोध्ने । • सडक दुर्घटना कम गर्न अपनाउनुपर्ने उपायहरूबारे अभिनय गर्न लगाउने । • बाटोमा हिँड्दा, खेल्दा दैनिक क्रियाकलापहरू अवलोकन गर्ने ।	१०
४	• स्थानीय क्षेत्रमा बाढी, पहिरो, आगलागीको कारण र असर	• स्थानीय क्षेत्रमा भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा आगलागी हुनसक्ने	• बाढी, पहिरो, आगलागी सम्बन्धी	• भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा आगलागी संभावित स्थानीय स्थानहरूको	• भूक्षय, पहिरो, वाढी तथा आगलागीका	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
	बताउन र सावधानीका उपायहरू अवलम्बन गर्न	क्षेत्रहरूको पहिचान, सूची र सावधानीका लागी अपनाउनुपर्ने उपायहरू	फोटो, चित्रहरू • प्रकोपबाट हुन सक्ने क्षति क्षति, असर न्यूनीकरण र सावधानी सम्बन्धी श्रव्य दृष्य सामग्री	प्रत्यक्ष भ्रमण गराइ त्यसबारे परिचय दिने । • स्थानीय क्षेत्रमा भएका प्राकृतिक प्रकोपहरूको सूची बनाइ त्यसले पारेको असरबारे छलफल तथा पत्रपत्रिका लगायतका सूचनाको स्रोतहरूबारे प्रस्तुति दिने । • बाढी, पहिरो, आगलागी, भूकम्प सम्बन्धी भिडियो प्रस्तुत गर्ने र सावधानीका उपायहरूको अभ्यास गराउने । • प्रकोप विपद्को बेला सुरक्षित स्थानको खोजी गरी सावधानी अपनाउने अभ्यास गराउने ।	बारेमा छोटो वर्णन गर्न लगाउने • प्रकोपका कारण निम्तिने असरहरूको सूची बनाइ असर कम गर्नका लागि अपनाउनुपर्ने उपायहरूको बारेमा प्रस्तुत गर्न लगाउने । • स्थानीय क्षेत्र भ्रमणको परियोजना कार्य गराई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	
५	• सडक सुरक्षा बुझेर ट्राफिक संकेतहरू चिन्न र पालना गर्न	• सडक सुरक्षा र ट्राफिक संकेतहरूबारे जानकारी (रोक, जाऊ, दाँया, बाँया, जेब्राक्रस, रातो बत्ती, हरियो बत्ती आदि)	• ट्राफिक संकेतहरू सम्बन्धी फोटो, भिडीयो, पोष्टर	• विद्यार्थीहरूलाई ट्राफिक नियम र संकेतहरू सम्बन्धी चित्र सहित बताउने । जस्तैः (रोक, जाऊ, दाँया, बाँया, जेब्राक्रस, रातो बत्ती, हरियो बत्ती आदि)	• ट्राफिक संकेतहरू देखाएर चिन्न लगाउने । • विभिन्न ट्राफिक संकेतहरू बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				• सडक सुरक्षा सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • सडक सुरक्षा सम्बन्धी सडक नाटक प्रस्तुत गर्ने, स्थानीय ट्राफिक प्रहरीसँग अन्तरक्रिया गर्ने ।	• गाडी आवतजावत धेरै हुने ठाउँमा बाटो काटेको अभिनय गर्न लगाउने । • बहुबैकल्पिक प्रश्नहरू गर्ने ।	
६	• स्थानीय क्षेत्रमा हुन सक्ने महामारी र विभिन्न विपद्हरू आगो, तातोपानी, तातो खानेकुरा, एसिड लगायतबाट हुने जलन र रोकथाम सम्बन्धी बताउन र सावधानी अपनाउन	गाउँपालिका क्षेत्रमा हुन सक्ने विभिन्न माहामारीको परिचय र विपद्हरूमा सावधानी अपनाउनका लागि गर्नुपर्ने उपायहरू, रोकथाम तथा क्षति न्यूनीकरणका उपायहरू	• जैविक भाईरस, माहामारी सम्बन्धी श्रव्य दृष्य सामग्री, पोष्टर, पम्प्लेट आदि • बाढी, पहिरो, आगलागी, भूकम्पको असर न्यूनीकरण सम्बन्धी फोटो, चित्रहरू	• स्थानीय क्षेत्रमा फैलन सक्ने विभिन्न किसिमका महामारीहरूसँग सम्बन्धित भिडीयो, बृत्तचित्र प्रस्तुत गर्ने । जस्तै: हैजा, पखाला, कोभिड १९,स्वाइन फ्लु, वर्ड फ्लु आदि । • यस्ता महामारीबाट बच्न अपनाउनुपर्ने सावधानीका बारेमा स्थानीय विज्ञसँग छलफल गर्ने । • आगो, तातोपानी, तातो खानेकुरा, एसिड लगायतबाट हुने जलन र रोकथाम सम्बन्धी छलफल गर्ने । यदि कसैलाई पोलेको खण्डमा गर्नुपर्ने आधारभूत प्राथमिक	• माहामारीको परिचय दिन लगाउने । • कोभिड १९ को असर कमगर्न हामीले अपनाउनुपर्ने सतकर्ताहरूको सूची बनाउन लगाउने । • जलन भएमा उपचारका लागि गर्नुपर्ने आधारभूत कुराहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • आगलागी, घर आगलानी, डुबानबाट आईपर्न सक्ने खतराहरूलाई कम गर्न हामीले गर्न	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				उपचारहरूकाबारेमा भिडीयो प्रस्तुत गरी छलफल गर्ने । • जलनबाट जोगिन अपनाउनुपर्ने उपायहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय स्तरमा पहिरो, बाढी भूकम्प लगायतका विपद्हरू भोगेका मानिसहरूसँग अन्तरक्रिया गर्ने र अनुभव सुन्ने । जस्तैः आगलागी, घर आगलागी, डुबान हुनको मुख्य कारण, रोकथाम तथा क्षति न्यूनीकरण गर्ने उपायहरू । • स्थानीय विज्ञहरूसँग प्रकोप/विपद् सम्बन्धी छलफल गरी त्यसको असर न्यूनीकरणका लागि स्थानीयस्तरमा गर्न सकिने क्रियाकलापहरूको सूची प्रस्तुत गर्ने । • नजिकैको प्रकोपजन्य क्षेत्रको अवलोकन भ्रमण	सक्ने कार्यहरूको सूची बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • बि.सं. २०७२ सालको भूकम्पबारे अभिभावकलाई सोधेर छोटकरीमा लेखी प्रस्तुत गर्न लगाउने । • विपद्बाट बच्नका लागि अपनाइने उपायहरूको अभिनय गर्न लगाउने ।	

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				गराइ त्यहाँ देखिएका समस्याहरूबारे छलफल गर्ने ।		
७	• सडक सुरक्षाका लागि ट्राफिक चिन्हहरूको उपयोग गर्न र महत्व बताउन	• सडक सुरक्षाका लागि ट्राफिक चिन्हहरूको उपयोग र महत्व सम्बन्धी जानकारी	• ट्राफिक संकेतहरू सम्बन्धी फोटो, भिडीयो, पोष्टर	• विद्यार्थीहरूलाई सडक र सवारी सुरक्षाका लागि हामीले अपनाउनुपर्ने कार्यहरू र सवारी चालकले अपनाउनुपर्ने कार्यहरूको बारेमा जानकारी गराउने । जस्तैः मादक पदार्थ सेवा गरेर सवारी नचलाउने, सवारी चलाउनु अगाडी राम्ररी चेकजाँच गरेर मात्र चलाउने, धेरै द्रुत गतिमा सवारी नचलाउने, सडकमा जथाभावी नखेल्ने, गाडीमा नझुन्डिने आदि । • विद्यार्थीहरूलाई ट्राफिक नियम र संकेतहरू सम्बन्धी चित्र सहित बताउने । जस्तैः (रोक, जाऊ, दाँया, बाँया, जेब्राक्रस, रातो बत्ती, हरियो बत्ती आदि) • सडक सुरक्षा सम्बन्धी सडक नाटक प्रस्तुत गर्ने, स्थानीय	• विभिन्न ट्राफिक संकेतहरू बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने। • सडक र सवारी सुरक्षाका लागि हामीले गर्न सकिने कार्यहरूको सूची बनाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । • गाडी आवतजावत धेरै हुने ठाउँमा बाटो काटेको अभिनय गर्न लगाउने । • सडक र सवारी सुरक्षाका लागि सवारी चालकले अपनाउनुपर्ने सावधानीबारे लेख्न लगाउने ।	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
				ट्राफिक प्रहरीसँग अन्तरक्रिया गर्ने । • सडक सुरक्षा सम्बन्धी भिडीयो प्रस्तुत गर्ने ।		
८	• स्थानीय क्षेत्रमा महामारी, प्रकोप तथा विपद् व्यवस्थापनको योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा सहयोग गर्न	• गाउँपालिका क्षेत्रमा आइपर्न सक्ने रोगको माहामारी, हुन सक्ने विभिन्न प्रकोप विपद्हरूको असर पहिचान, असर न्यूनीकरण र सावधानीका लागि समुदायमा प्रकोप, विपद योजना निर्माण र कार्यान्वयनमा गाउँपालिकाको भूमिका	• माहामारी, प्रकोपबाट हुन सक्ने क्षति क्षति, असर न्यूनीकरण र सावधानी सम्बन्धी श्रव्य दृष्य सामग्री • विपद् व्यवस्थापन योजना निर्माण सम्बन्धी लेख, किताव, बृत्तचित्र आदि • गाउँपालिका विपद् व्यवस्थापन	• विभिन्न समयमा स्थानीय रूपमा देखा पर्नसक्ने विभिन्न, महामारी र त्यसलागि लागि अपनाउनु पर्ने सावधानीहरूका बारेमा अन्तरक्रिया गर्ने, त्यससँग सम्बन्धित भिडीयो प्रस्तुत गर्ने । • स्थानीय विज्ञको सहयोगमा यस्ता माहामारीको असर न्यूनीकरणका लागि विदालयमा गर्नुपर्ने पूर्व तयारी योजना बनाई सबेले देख्ने ठाउँमा टाँस्न लगाउने । • प्राकृतिक प्रकोपबाट उत्पन्न हुनसक्ने विपद्हरूको बारेमा छलफल गरी त्यसबाट सुरक्षित रहन हामीले अपनाउनु पर्ने उपायहरूका	• स्थानीय क्षेत्रमा विपद् व्यवस्थापन र सुरक्षा सम्बन्धी गाउँपालिकाले के गरिरहेको छ वा योजना के छ भन्ने बारेमा आफ्नो वस्ती भएका वडाका प्रतिनिधि वा गाउँपालिकाका प्रतिनिधिसँग छलफल गरी बुँदागत रूपमा लेखेर प्रस्तुत गर्न लगाउने । • समुहगत रूपमा विद्यालयको विपद् योजना सामग्री बनाइ प्रस्तुत गर्न लगाउने । • भूकम्पको बेला हामीले सुरक्षित रहन	८

कक्षा	विशिष्ट उद्देश्य/सिकाइ उपलब्धी	विषयवस्तुको विस्तृतीकरण	शैक्षिक सामग्री	सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया	मूल्याङ्कन प्रक्रिया	पाठ्य घण्टा
			योजना पूस्तिका	बारेमा भिडियो वा पोष्टरहरू प्रदर्शन गर्ने, विज्ञसँग छलफल गर्ने, परामर्श लिने । विज्ञको सुझावका आधारमा क्षति न्यूनीकरणका लागि तत्काल गर्नुपर्ने कार्यहरूको सूची तयार पारी सबैले देख्ने ठाउँमा टाँस्ने । जस्तै: विद्यालयमा हुँदा भूकम्प आएमा के गर्ने, हावाहुरी आउमा के गर्ने आदि । • प्रकोपको पूर्व तयारीका लागि गाउँपालिकाले के गरिरहेको छ र त्यस कार्यमा हामीले कसरी सहयोग गर्न सक्छौं भन्नेबारेमा गाउँपालिकाका प्रतिनिधीसँग अन्तरक्रिया गराउने । • प्रकोप व्यवस्थापनको अल्पकालीन र दीर्घकालीन योजनाबारे छलफल गरी योजना निर्माण र त्यसको अभ्यास र प्रचारप्रसार गर्ने ।	गर्न सकिने कार्यहरूको बारेमा प्रस्तुती दिन लगाउने । • समुहगत रूपमा जनचेतनामुलक सामग्रीहरू समुदायमा प्रस्तुत र अभिनय गर्न लगाउने ।	

८. पाठ्यघण्टा र अंक विभाजन तालिका

कक्षा १-३

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	कक्षा १		कक्षा २		कक्षा ३	
		पाठ्यघण्टा	अङ्कभार	पाठ्यघण्टा	अङ्कभार	पाठ्यघण्टा	अङ्कभार
१.	इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय	१८	१२	१८	१२	१८	१२
२.	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण	२७	१६	२७	१६	२७	१६
३.	स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व	१०	७	१०	७	१०	७
४.	स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा	४०	२०	४०	२०	४०	२०
५.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय, प्रविधि र उद्यमशिलता	१९	१२	१९	१२	१९	१२
६.	स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन	१०	७	१०	७	१०	७
७.	सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास	१६	१२	१६	१२	१६	१२
८.	स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति	१०	७	१०	७	१०	७
९.	सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण	१०	७	१०	७	१०	७
	जम्मा	**१६०**	**१००**	**१६०**	**१००**	**१६०**	**१००**

कक्षा ४-८

क्र.स.	क्षेत्र/एकाइ	कक्षा ४		कक्षा ५		कक्षा ६		कक्षा ७		कक्षा ८	
		पा.घ.	अ.भा.	पा.घ.	अ.भा.	पा.घ.	अ.भा.	पा.घ.	अ.भा.	पा.घ.	अ.भा.
१.	इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय	१५	१२	१५	१२	१५	१२	१५	१२	१५	१२
२.	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण	२४	१६	२४	१६	२४	१६	२४	१६	२४	१६
३.	स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७
४.	स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा	२७	२०	२७	२०	२७	२०	२७	२०	२७	२०
५.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय, प्रविधि र उद्यमशिलता	१६	१२	१६	१२	१६	१२	१६	१२	१६	१२
६.	स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७
७.	सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास	१४	१२	१४	१२	१४	१२	१४	१२	१४	१२
८.	स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७
९.	सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण	८	७	८	७	८	७	८	७	८	७
	जम्मा	**१२८**	**१००**	**१२८**	**१००**	**१२८**	**१००**	**१२८**	**१००**	**१२८**	**१००**

पा.घ. = पाठ्यघण्टा, अ.भा. = अङ्कभार

९. सिकाइ सहजीकरण प्रक्रिया

यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयनका क्रममा विद्यार्थीको सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी केन्द्रित विधिलाई प्राथमिकता दिएर सिकाइ अगाडि बढाइनेछ । यस पाठ्यक्रमलाई विद्यालयमा विद्यार्थीहरूबीच प्रभावकारी शिक्षण गर्नका लागि पाठ्यक्रम, पाठ्यपुस्तक, शिक्षक निर्देशिका, सन्दर्भ सामग्री, वेवमा आधारित सामग्री र स्थानीय विज्ञसँगको अन्तरक्रिया लगायतका शैक्षणिक सामग्रीहरूको अधिकतम प्रयोग गरिनेछ । सिकाइ सहजीकरण गर्न विभिन्न प्रचलित विधिहरू अपनाउन सकिने छ ।

कुनै पनि सिकाई दिगो हुनका लागि सिकारूहरूले/विद्यार्थीहरूले प्रतक्ष्य अनुभव गरेका कुराहरूले महत्वपूर्ण प्रभाव पारेको हुन्छ । त्यसका लागि सहजकर्ताले जहिले पनि विद्यार्थीहरूको रूची, उनीहरूको अवस्थालाई बुझेर विद्यार्थी केन्द्रीत सहजीकरण गर्नुपर्दछ । जसबाट विद्यार्थीहरूको संज्ञानात्मक (Congnitive), भावनात्मक (Affective) तथा मनोक्रियात्मक (Psychomotor) सिकाईमा प्रतक्ष्य फाईदा पुग्छ । विद्यार्थी केन्द्रीत सहजीकरण गर्दा सहजकर्ताले मुख्य गरी निम्न तीनवटा तहलाई ध्यानमा राखी कक्षा संचालन गर्नुपर्दछ ।

क) पूर्व तयारी : विद्यार्थीहरूमा उत्प्रेरणा जगाउने

ख) उपयुक्त सहजीकरण बिधि : विद्यार्थी केन्द्रीत अन्तरक्रियात्मक शिक्षण विधिहरूको प्रयोग गर्ने

ग) अभिलेखीकरण तथा सिकाई उपलब्धि/सक्षमता मापन : विषय वस्तुको अभिलेखीकरण र त्यसको प्रस्तुति गर्ने

पूर्व तयारी : स्थानीय विषयको सहजीकरण गर्दा सहजकर्ता/शिक्षकले कक्षाकोठामा पस्नु अगाडी र कक्षामा पसिसकेपछि विषयवस्तुको सहजीकरण गर्नुभन्दा अगाडी विभिन्न चरणका तयारीहरू गर्नुपर्दछ, जस्लाई पूर्व तयारी भनिन्छ । कक्षामा जानु अगाडी विषयस्तुसँग सम्बन्धित कुराहरूको खोजी गरी त्यसको पाठ योजना सहितको तयारी प्रथम चरणको तयारी हो, जसमा सिकाई उपलब्धी, सक्षमता समावेश गरी सहजीकरणका विधिहरू समेतको तयारी गर्नुपर्दछ । यदि कोही अन्य सहजकर्ता, विषयवस्तु बिज्ञलाई बोलाउने हो भने उक्त व्यक्तिलाई पनि विषयवस्तुबारे अग्रीम जानकारी गराउनु पर्दछ । यदि अवलोकन भ्रमण वा बाहिरी वातावरणमा लगेर सिकाउन लागिएको छ भने त्यस ठाउँको बारेमा अग्रीम जानकारी लिई त्यस अनुरूपको तयारी गनुपर्दछ ।

सहजकर्ता कक्षाकोठामा विषयवस्तुको तयारी सहित प्रवेश गरिसकेपछी कक्षामा विद्यार्थीहरूको बसाईको अवस्थामा ध्यान दिनुपर्दछ । विषयवस्तुको माग र सहजीकरण बिधिलाई सहयोग पुग्नेगरी यु (U) आकार, राउन्ड टेवल (Round Table) आकार, स्क्यायर (Square) आकार, लहरमा (Line) राख्ने जस्ता विभिन्न तरिकामा कक्षाकोठाको बसाईको व्यवस्था मिलाउनुपर्दछ । विद्यार्थीहरूको इच्छा बुझ्ने, विभिन्न खेलहरू खेलहरू मार्फत उत्प्रेरणा जगाउने कार्य गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूमा उत्प्रेरणा दुई तरिकाबाट जगाउन सकिन्छ । जसमा बाहिरी कुराहरूको सहयोगमा उत्प्रेरणा जगाउने (Extrinsic Motivation) जस्तैः विषयवस्तुसँग सम्बन्धित प्रश्नहरू गरी पुरस्कारको व्यवस्था गरेर तथा आफैंभित्रबाट उत्प्रेरणा जगाउने (Intrinsic motivation), जस्तैः विद्यार्थीहरूलाई केही रमाइला अनुभवहरू सुनाई उनीहरूमा पनि विषयवस्तु सम्बन्धी जान्ने इच्छाशक्ति बढाउन अभिप्रेरित गर्ने । विद्यार्थीहरूमा उत्प्रेरणासँगै अघिल्लो दिनको विषयवस्तु वा क्रियाकलापको अनुभव, समीक्षा विद्यार्थीहरूबाटै गर्ने/गराउने र आजको विषयवस्तुलाई जोडेर विषयवस्तुमा प्रवेश गर्ने गर्नुपर्दछ ।

उपयुक्त सहजीकरण बिधि : शिक्षक वा सहजकर्ताले तयारीका चरणहरू पूरा गरी विषयवस्तुमा प्रवेश गरेपछि उद्देश्य अनुसार सक्षमता हासिल हुने गरी विद्यार्थी केन्द्रीत विधिहरू उपयोग गरी सहजीकरण गर्नुपर्दछ । हाल प्रचलनमा रहेका प्रश्नोत्तर विधि, प्रदर्शन विधि, समस्या समाधान विधि, अवलोकन, छलफल, अभिनय, कथावाचन, क्षेत्र भ्रमण, परियोजना, द्रुत लेखन, जिग्सअ, मष्तिस्क मन्थन आदी विधिहरू अपनाउन सकिन्छ । पाठ्यक्रमको उद्देश्य अनुसार एकैपटकमा पनि एक भन्दा धेरै बिधिहरूको प्रयोग गर्न सकिन्छ तर सबै बिधिहरूमा विद्यार्थी केन्द्रीत, सक्रिय सहभागीता, समाजिक सहभागीता, उपयुक्त क्रियाकलाप र रणनितीको प्रयोग हुनुपर्दछ । केहि विधिहरूको छोटो जानकारी तल प्रस्तुत गरिएको छः

सिकाइ सहजीकरण गर्न देहायका विधिहरू अपनाउन सकिने छ :

१) **प्रश्नोत्तर विधि :** विषयवस्तुको परिधिमा रहेर शिक्षक विद्यार्थी तथा विद्यार्थी विद्यार्थीबीच प्रश्नोत्तर विधिको उपयोग गरेर सिकाउने/सिकाइन्छ ।

२) **प्रदर्शन विधि :** विषयवस्तुको केन्द्रमा रहेर विद्यार्थीलाई ज्ञान, सिप र धारणा बसाउन सहयोग गर्ने वा पुग्ने गरी प्रदर्शन विधिको प्रयोगबाट सिकाइ गतिविधि अगाडि बढाउने/बढाइन्छ ।

३) **समस्या समाधान विधि :** विषयवस्तुको केन्द्रमा रहेर समस्या दिने र उक्त समस्याको समाधान गर्न सिकाउने गतिविधि यसमा अवलम्बन गरिन्छ ।

४) **अवलोकन विधि :** विषयवस्तुको प्रकृतिका आधारमा अवलोकन गर्न सकिने र मिल्ने भए अवलोकनका माध्यमबाट सिकाउने गरिन्छ ।

५) **छलफल विधि :** समूहमा वा व्यक्तिका बीच परस्पर छलफल गर्न लगाइ सिकाइ क्रियाकलाप सम्पन्न गर्न प्रेरित गर्ने विधि नै छलफल विधि भएकोले वास्तविक तथ्य सङ्कलन गर्न छलफल विधिको उपयोग गरेर सिकाइन्छ ।

६) **अभिनय विधि :** चरित्र चित्रण तथा व्यक्तित्वसँग सम्बन्धित सामग्री भए अभिनय विधिबाट सिकाउन सकिन्छ ।

७) **खोज विधि :** सिकाइ क्रियाकलापलाई प्रभावकारी र दिगो बनाउन उपयोग हुने अर्को प्रमुख विधिको रूपमा खोज विधिलाई लिइन्छ । खोज विधिमा सामग्रीको खोजलाई उच्च प्राथमिकता दिइन्छ ।

८) **परियोजना कार्य विधि :** परियोजना कार्य विधिको प्रयोगले कुनै पनि कार्य समूहमा वा एकल कुनै तरिकाबाट कसरी सहजै सम्पन्न गर्न सकिन्छ भन्ने कुरालाई उच्च प्राथमिकता दिएर गरिन्छ र विद्यार्थीहरूलाई गर्न लगाइन्छ । काम, समय र व्यक्तिको सङ्ख्यालाई परियोजनामा विशेष महत्त्व दिइन्छ । विषयवस्तुको प्रकृति विद्यार्थीको उमेर समूह, सिकाइ स्तर, स्थानीय परिवेशजस्ता पक्षमा यस विधिमा विशेष ख्याल गरिन्छ ।

९) **वाचन/कथाकथन विधि :** कुनै पनि विषयवस्तुलाई कथात्मक शैलीमा प्रस्तुत गर्न सिकाउने कला वा विधि नै कथाकथन विधि हो । यसलाई वाचन विधि पनि भनिन्छ । घटनाहरूको तारतम्यता वा कलात्मक प्रस्तुति गराउन वा गर्न लगाउन यो विधि अनिवार्य मानिन्छ ।

१०) **घटना अध्ययन विधि :** घटना अध्ययनमा समाजका सामाजिक विषयसँग सम्बद्ध घटनाहरू पर्दछन् । यसमा विविध विषयवस्तुहरू पर्न सक्छन् । होची अर्घेली वा घटना दुर्घटनाका विषय पनि हुन सक्छन् । जुनसुकै प्रकृतिका विषय भए पनि तिनको अध्ययन गरी चित्त बुझ्दो निष्कर्षमा पुग्ने गरी घटनाहरूको अध्ययन र निचोड गर्न प्रेरित गर्ने र सोही आधारमा घटनाको व्यवस्थापन गर्न सिकाउनु नै घटना अध्ययन विधि हो ।

११) क्षेत्र भ्रमण : क्षेत्र भ्रमण (Field Trip) अन्तर्गत विद्यार्थीहरूले आफ्नो पाठ्यवस्तुसँग सम्बन्धित रहेर कुनै निश्चित क्षेत्रको भ्रमण गरी प्रत्यक्ष रूपमा विषयको अनुसन्धनात्मक अध्ययन गर्दछन् । क्षेत्र भ्रमणले शिक्षक तथा विद्यार्थी दुवैलाई नियमित रूपमा कक्षाकोठामा हुने पठनपाठनबाट बाहिर जाने मौका प्रदान गर्ने हुँदा छुट्टै अनुभव र आनन्द दिन्छ । यसका निम्नानुसारका ३ मुख्य चरणहरू हुन्छन्:

पहिलो चरण : यस चरणमा भ्रमणको तयारी हुन्छ जसअन्तर्गत शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई विषयवस्तु तथा गन्तव्यको परिचय गराई आवश्यक तयारी गर्छन्/गर्न लगाउँछन् ।

दोस्रो चरण : यस चरणमा शिक्षकको नेतृत्वमा विद्यार्थीहरू निर्दिष्ट गन्तव्य (क्षेत्र) मा पुग्दछन् र अवलोकन तथा अन्तक्रिया गर्दछन् ।

तेस्रो चरण : भ्रमण सकिएपछि आउने यस चरणमा सहभागीले भ्रमणबाट प्राप्त तथ्यतथ्याङ्कका विषयमा छलफल गरी निश्कर्ष निकाल्छन् । यसका अतिरिक्त शिक्षकले विद्यार्थीहरूलाई विभिन्न प्रश्न सोधी उत्तर खोज्ने र छलफल गर्ने पनि गर्दछन् । अध्ययन विश्लेषणका क्रममा माथि उल्लेख गरिएका विधिहरूभन्दा बाहेक अन्य विधिहरूको पनि चर्चा गरिएको पाइन्छ । यस्ता विधिहरूले पनि सिकाइको गतिमा विस्तार र विकास गर्न योगदान गर्दछन् ।

केही फरक चिन्तनपरक विधिहरू पनि वर्तमान अवस्थामा व्यवहार र प्रयोगमा आएका छन् । केही त्यस्ता विधिहरू निम्न छन् :

समालोचनात्मक चिन्तनपरक विधिहरू : गुण-दोषका आधारमा तथ्यहरू केलाउँदै सिकाउन प्रेरित गर्ने विधिलाई नवीनतम् विधिका रूपमा समालोचनात्मक विधि भनिन्छ । यो विधि सिकाइमा पछिल्लो समय प्रयोगमा आएको नौलो विधि हो । यसभित्र पनि विभिन्न विधिहरू पर्दछन् ।

क) मस्तिष्क मन्थन (Brain Storming) : विद्यार्थीलाई सबै किसिमले सबै कुरा सोच्न प्रेरित गर्ने विधि मस्तिष्क मन्थन विधि हो । यो कुनै पनि आग्रह पूर्वाग्रह नराखी कार्यसम्पादन गर्ने विधि हो । यसका चरणहरू निम्न छन् : प्रथम चरण : सम्पूर्ण कक्षालाई मस्तिष्क मन्थनका विषयमा जानकारी गराउने । दोस्रो चरण : समस्या वा पाठ बुझिने गरी बताउने । तेस्रो चरण : निश्चित समय तोकेर विद्यार्थीलाई समस्या समाधान गर्न लगाउने । चौथो चरण : समस्या समाधानका उपाय बताउन विद्यार्थीलाई प्रेरित गर्ने, विचारलाई सम्मान गर्न भन्ने, थप कुरा राख्न भन्ने । पाँचौ चरण : उनीहरूले भनेका कुरा

टिप्ने । छैटौँ चरण : अन्तमा विद्यार्थीलाई एक्लाएक्लै वा समूहमा विचार मन्थन गर्न लगाउने ।

ख) सङ्गठित सिंहावलोकन (Structure Overview) : छोटो समयमा सिकारूमा उत्सुकता जगाउन गरिने वा दिइने व्याख्यान नै सङ्गठित सिंहावलोकन हो । यसका चरणहरू निम्नलिखित छन् :

पहिलो चरण : पाठका विषयमा चाख लाग्दा र सिकारूपरक विषयवस्तु बुझेर उनीहरूलाई भन्न लगाउने । पाठको अवधारणा र खास शब्दका विषयमा विवरण तयार गर्ने ।

दोस्रो चरण : सिकारूको ध्यान तान्ने खालका नक्सा, चित्र, तालिका आदि कक्षामा लिएर जाने ।

तेस्रो चरण : छोटो समय (पाँच मिनेट) मा प्रस्तुत गर्न सकिने मुख्य बुँदा भएको प्रस्तुति तयार गर्ने ।

चौथो चरण विद्यार्थीलाई व्यस्त र अन्तरक्रियात्मक बनाउनुका साथै प्रश्नोत्तर गर्ने र टिप्पणी गर्दै हौसला दिने । **पाँचौ चरण :** केही सान्दर्भिक विषय पछि बताउँला भन्दै प्रस्तुति अन्त्य गर्ने जसले उनीहरूमा उत्सुकता जगाउन सकोस् ।

ग) जिग्सअ (Jigsaw) जिग्सअ विधिलाई सहयोगात्मक विधि पनि भनिन्छ । एक आपसमा सहयोग गरेर सिकिने र सिक्न सकिने कुरालाई आधुनिक नवीन चिन्तनका रूपमा स्वीकार गरिएको छ । यसमा विज्ञ समूह र मातृसमूह रहन्छ । विज्ञ समूह मातृ समूह र मातृ समूह विज्ञ समूह भएर आफ्ना सिकाइ अनुभव आदानप्रदान गर्ने हुँदा यो विधि सिकाइका दृष्टिले उत्तम मानिन्छ । यस विधिका प्रक्रियागत चरण यसप्रकार छन् :

पहिलो चरण : विज्ञ समूहका लागि शिक्षकले प्रश्न निर्माण गरिन्छ । यो तयारी गर्दा हरेक समूहका लागि प्रश्न सेट तयार गरिन्छ र प्रश्न बनाउँदा तोकिएको पाठ्यांशबाट बनाइन्छ ।

दोस्रो चरण : शिक्षकले ४/५ जनाको समूह बनाई विद्यार्थीलाई मातृ समूहमा बस्न लगाउने । एक आपसमा घुलमिल हुने र सौहार्द्रपूर्ण व्यवहार प्रदर्शन गर्ने परिवेश तयार गर्ने ।

तेस्रो चरण : शिक्षकले मातृ समूहका विद्यार्थीलाई विज्ञ समूहमा मिलेर काम गर्न लगाउने । मातृसमूहका कम्तिमा एक एक जनालाई विज्ञ समूहमा नेताको छनोट गर्ने ।

चौथो चरण : शिक्षकले प्रत्येक समूहलाई आफ्नो समूहमा परेको प्रश्नको उत्तर खोज्न लगाउने । विज्ञ समूहमा रहेर प्राप्त गरेको सूचना मातृ समूहमा गएर कसरी प्रस्तुत गर्ने भन्ने तयारी गर्ने । समस्या भए शिक्षकले सहयोग गर्ने ।

पाँचौँ चरण : विज्ञ समूहमा रहेर आर्जन गरेको ज्ञान मातृ समूहमा फर्केर प्रयोग गर्ने । निश्चित समयभित्र छलफल गरी टुङ्गोमा पुग्ने र आफ्नो विज्ञता प्रस्तुत गर्ने मौका दिइने । यसमा छलफल र प्रश्नोत्तरले विशेष प्राथमिकता पाउने ।

घ) **सोच जोडीमा छलफल आदान प्रदान (Think, Pair, Share)** समान सोच भएका जोडीहरू बनाउन र तिनका माध्यमबाट सिकाइमा लगाव बढाइ पाठप्रति उत्सुकता जगाउन यो विधि उपयोगी मानिन्छ । सिर्जनशील छलफल गर्न र चिन्तन विकास गर्न यो विधि अवलम्बन गरिन्छ । यसका चरणहरू निम्नलिखित छन् :

पहिलो चरण : शिक्षकले दिएका प्रश्नका विषयमा तोकिएको समयभित्र सोच विचार गर्ने ।

दोस्रो चरण : आफ्नो जोडीसँग छलफल गरेर साझा विचार बनाउने ।

तेस्रो चरण : सबै जोडीले आफ्ना विचार सबैसँग प्रस्तुत गर्ने । प्रस्तुत भएका विचार टिपोट गर्ने ।

ङ) **सङ्क्षिप्त/द्रुत लेखन (Quick Write) :** छलफल गरिएका र गरिने क्रममा आएका स्वतस्फूर्त रचनात्मक र सिर्जनात्मक असल विचारलाई तत्कालै टिपोट गर्न र त्यसलाई लिपिबद्ध गर्न यो विधि उपयोगी मानिन्छ । अनौपचारिक पक्ष भित्रका महत्तवपूर्ण कुरालाई समेट्न यो विधि सर्वोपयोगी मानिन्छ । ५-१० मिनेटभित्र सम्पन्न गरिसक्नुपर्ने क्रियाकलापका लागि यस विधिलाई उपयोग गरिन्छ । यसका चरणहरू निम्नलिखित छन् :

पहिलो चरण : आफूले दिन लागेको विषयमा विद्यार्थीहरूलाई छोटो विचार लेख भनेर बताउने र निर्दिष्ट समय सीमाभित्र निरन्तर लेख्न भन्ने ।

दोस्रो चरण : विद्यार्थीलाई लेख्नका लागि निर्दिष्ट विषय दिने ।

तेस्रो चरण : समय यकिन गरिदिने । यसले लेखनमा द्रुतता दिलाउन सहयोग गर्ने र समयमा काम फत्ते हुने हुन्छ । **चौथो चरण** विद्यार्थीले तयार गरेको लेख प्रस्तुत गर्न लगाउने । यसरी प्रस्तुत भएका लेखमा आवश्यकता अनुसार परिमार्जन गरेर प्रकाशन योग्य बनाउन सकिने ।

च) मान्यता (Value line) मान्यतालाई सहयोगात्मक सिकाइ क्रियाकलापका रूपमा अर्थ्याइन्छ । अरूका फरक वा भिन्न विचार आउन सक्ने विषयमा विद्यार्थीलाई आफना विचार राख्न लगाउन उपयोग गरिन्छ । विचार वा भनाइमा हुने सहमति वा असहमतिका बीचको विभेद कारणसहित प्रस्तुत गर्नु वा अरूका तथ्यपरक विचारको सम्मान गर्नु यसको प्रमुख पक्ष हो । यस किसिमको रचनात्मक र सिर्जनात्मक गुण विद्यार्थीमा हुनुपर्दछ । यस किसिमको अभ्यासले कुनै विषयमा ध्यान दिने, त्यसमा आफ्नो राय दिने, अरूका धारणा सुन्ने, तथ्य र तर्क पर्गेल्ने कारणसहित स्वीकार वा अस्वीकार गर्ने जस्ता पक्ष यसमा प्रमुख रहन्छन् । यसका चरणहरू निम्नलिखति छन् :

पहिलो चरण : शिक्षकले कक्षालाई विपक्ष वा पक्षमा खडा हुने खालका प्रश्न सोध्ने । उत्तरका रूपमा प्राप्त तथ्य समर्थन वा विरोधका रूपमा प्रस्तुत हुने/हुनुपर्ने ।

दोस्रो चरण : हरेक विद्यार्थीले आफ्नो तथ्य र तर्क स्वतन्त्र भएर टिपोट गर्ने वा लेख्ने ।

तेस्रो चरण : शिक्षक र विद्यार्थी विपरित दिशामा रहने र छलफल गर्न लागिएको विषय पनि विल्कुल उल्टो धारणा आउने प्रकृतिको रहेको/रहने/हुनुपर्ने ।

चौथो चरण : विद्यार्थीलाई आफ्नो राय वा मत मिल्ने समूहतिर लाग्न निर्देश गर्ने । यसले स्पष्ट रूपमा समूह बनाउने ।

पाँचौ चरण : आफ्नो समूहका विद्यार्थीलाई छलफल गर्न लगाई मत फरक भए अर्को समूहमा पठाउने गर्नुपर्छ ।

छैटौँ चरण : दुवै समूहका विद्यार्थीले तर्क र तथ्यका आधारमा छलफल जारी राख्ने ।

सातौँ चरण : प्रत्येक समूहका प्रतिनिधि एक/एक जनालाई आफ्ना विचार प्रस्तुत गर्न लगाउने । तथ्य र तर्कमा आधारित रहेर गरिएको विचारलाई मान्यता दिने । विद्यार्थीको सिकाइलाई प्रभावकारी बनाउन विद्यार्थी केन्द्रित विधिलाई प्राथमिकता दिएर सिकाइ अगाडि बढाउनुपर्छ । माथि उल्लेख गरिएका केही नयाँ विधिहरू हुन् वा पुराना विधि नै किन नहुन्, सबैमा विद्यार्थीको सक्रिय भूमिकाले महत्त्व पाउनुपर्छ । माथि उल्लेख गरिएका विधिहरू नमुना हुन् । पाठ्यक्रमको आवश्यकता अनुसार अन्य विधिहरू पनि उपयोगमा ल्याउन सकिन्छ ।

अभिलेखीकरण तथा सिकाई उपलब्धि/सक्षमता मापन : विद्यार्थीहरूलाई आफूले सिकेका कुराहरूको अभिलेखीकरण गर्न लगाउनु पनि सहजीकरण प्रक्रियाको एक महत्वपूर्ण अंग हो । यहाँ अभिलेखीकरण गर्नु भन्नुको अर्थ विद्यार्थीहरूले सिकेका कुराहरूलाई हुबहु कपीमा लेख्ने भन्न खोजिएको होइन् । विद्यार्थीहरूले आफूले सिकेका कुराहरूको अभिलेखीकरण गर्ने क्रममा विषयवस्तुमा आधारित कथा, कविता, निवन्ध आदी लेख्ने, चित्र बनाउने, विभिन्न फोटोहरू टाँस्ने वा वास्तविक वस्तुहरू नै टाँस्ने, जस्तैः कुहिने र नकुहिने वस्तु छुट्याउने विषय छ भने कागजको टुक्रा र प्लाष्टिक टाँस्ने, कुनै विरूवाको जिवनचक्र वा खेती सम्बन्धी छ भने त्यसको विउ, पातहरू टाँस्न सकिन्छ । कुनै विषय वस्तुमा क्षेत्र भ्रमण, अवलोकन आदी गराईएको छ भने त्यसको सामूहिक परियोजना कार्य गराई प्रस्तुत गर्न लगाउनुपर्छ । कुनै विषयवस्तुहरूमा विद्यार्थीहरूलाई सीपसँग सम्बन्धित सामग्रीहरू बनाउन लाई प्रस्तुत गर्न लगाउने । जस्तैः बाँसका सामग्री बनाउन लगाउने । विद्यार्थीहरूलाई विषयवस्तुको सहजीकरणका क्रममा यस्ता विभिन्न कार्यहरू गराउँदा उनीहरूसँग सिकेका कुराहरूको अभिलेख रहिरन्छ र भविष्यमा पूनरावलोकन गर्न समेत सहज हुन्छ । यसरी विद्यार्थीहरूले गरेको अभिलेखको प्रस्तुति गर्न लगाई उनीहरूलाई सकरात्मक पृष्ठपोषण (Positive feedback) सहित हौसला प्रदान (Appreciation) गर्नुपर्दछ । विद्यार्थीहरूको अभिलेखीकरण, प्रस्तुति, अभिनय जस्ता कार्यहरूबाट सहजकर्ताले सहजीकरण गरेका विषयवस्तुहरूको सिकाई उपलब्धी, सक्षमता, सिप कति हाँसिल भयो भन्ने कुराको मापन समेत गर्न सक्छन् । सिकाई सहजीकरणका क्रममा विद्यार्थीहरूको दैनिक कार्य, अनुभव, सीप तथा व्यवहारिक परिवर्तनको समेत अवलोकन गर्दै सहजकर्ताले समेत प्रत्येक विद्यार्थीहरूको दैनिक अभिलेख राख्ने कार्य सम्पन्न गरेपछि मात्र सहजीकरणको प्रक्रिया पूरा भएको मानिन्छ । विद्यार्थी तथा सहजकर्ता दुवैले राख्ने अभिलेखबाट विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया सम्पन्न गर्न समेत सजिलो हुन्छ ।

१०. विद्यार्थी मूल्याङ्कन प्रक्रिया

यस स्थानीय विषयको पठनपाठनपछि विद्यार्थी मूल्याङ्कनका निम्न तरिकाहरू अवलम्बन गरिने छ ।

१. आधारभूत तहमा निर्माणात्मक/सुधारात्मक मूल्याङ्कन पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीको सिकाइलाई सुनिश्चित गरीने भएकोले यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन र विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि यस पद्धतिलाई अनुशरण गरिने छ ।

२. स्थानीय विषयको पठनपाठनद्वारा विद्यार्थीहरूले गरेर, अवलोकन गरेर सिक्ने भएकोले नियमित विद्यार्थी अवलोकन गरेर, पृष्ठपोषण प्रदान गरी प्राप्त प्रतिवेदनको आधारमा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

३. प्रत्येक विद्यार्थीको कार्य सञ्चयिका (Portfolio) फाईल रहनेछ र त्यसभित्र विद्यार्थीको कक्षा कार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धि परीक्षा, व्यवहारिक परिवर्तन, अवलोकन, हाजिरी, सामूहिक कार्यमा सक्रियताका अभिलेख रहनेछ र त्यस आधारमा मूल्याङ्कन गरिने छ ।

४. कक्षा १-३ को विद्यार्थी मूल्याङ्कनका लागि निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति (Continuous Assessment System-CAS) अपनाउनुपर्दछ । जसमा सैद्धान्तिक तथा प्रयोगात्मक क्रियाकलापहरू समावेश गर्नुपर्दछ । यसैका आधारमा कक्षोन्नति गरिने छ । यसका लागि निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धतिको अनुसूची ४ र ५ फारम प्रयोगमा ल्याउनुपर्नेछ ।

५. कक्षा ४-७ मा ५०% निरन्तर मूल्याङ्कन पद्धति (निर्माणात्मक पद्धति) (CAS) र ५०% निर्णयात्मक (बार्षिक परीक्षा) बाट विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिने छ । बिद्यार्थीलाई कक्षोन्नति निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुबै पद्धतिका आधारमा गरिने छ । तर कक्षा ४-८ को लिखित मूल्याङ्कन अक्षराङ्कन मूल्याङ्कन पद्धतीमा गरिनेछ ।

६. निर्माणात्मक मूल्याङ्कनमा औसत उपलब्धि हासिल गरेका तर निर्णयात्मक मूल्याङ्कनमा अनुत्तीर्ण भएका विद्यार्थीहरूका हकमा थप सहायताका साथ पुन मूल्याङ्कन गरी सिकाई उपलब्धी स्तर बृद्धि पश्चात सम्बन्धित अभिभावक, कक्षा वा विषय शिक्षक, र प्र. अ. को निर्णयबाट कक्षोन्नति गर्न सकिनेछ । विशेष आवश्यकता भएका विद्यार्थीका लागि परीक्षाको समय थप गर्न सकिने छ । विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्दा शिक्षकले अपाङ्गता भएका र विशेष सिकाइ आवश्यकता भएका विद्यार्थीहरूका लागि उपयुक्त हुने मूल्याङ्कन प्रक्रिया अपनाउनुपर्ने छ ।

७. आधारभूत तहको अन्त्य (कक्षा ८) मा ५०% निर्णयात्मक (बार्षिक परीक्षा) र ५०% निर्माणात्मक/प्रयोगात्मक/आन्तरिक त्रैमासिक परीक्षा पद्धतिबाट विद्यार्थीको मूल्याङ्कन गरिने छ । निर्माणात्मक र निर्णयात्मक दुबै पद्धतिका आधारमा विद्यार्थीलाई कक्षोन्नति गरिने छ । लिखित मूल्याङ्कनको उत्तीर्णाङ्क ४० % हुनेछ र अक्षराङ्कन मूल्याङ्कन पद्धतीमा गरिनेछ ।

९. विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा ज्ञान तथा बोध तहका (Knowledge Level) अति छोटा प्रश्नहरू, सामान्य बुझाईका आधारमा उत्तर दिने छोटा प्रश्नहरू समेट्नु पर्दछ। त्यसैगरी विष्लेषण गर्ने, अनुसन्धान गर्ने, विभिन्न सामानका नमुनाहरू बनाई प्रस्तुत गर्ने, किुनै कामहरू आफै गर्न सक्ने र विषयवस्तुसँग सम्बन्धित रही अभिनय गरेर देखाउने आदि सीप तहका (Skill Level) प्रश्नहरू समेट्नु पर्दछ। यसका साथै व्यवहारकौशल सीप/व्यवहारिक परिवर्तन (Soft Skill/Attitude) सँग सम्बन्धित किसिमका प्रश्नहरू समाबेस गर्नुपर्ने छ।

१०. प्रयोगात्मक तथा परियोजनामुलक क्रियाकलापको मूल्याङ्कन गर्दा अध्ययन भ्रमणको प्रतिवेदन, विभिन्न नमुनाहरू बनाई प्रस्तुत गर्ने, विषयवस्तुसँग सम्बन्धित रही अभिनय गरेर देखाउने आदि क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ । यसभित्र विषयवस्तुको ज्ञान, बोध, सिपको क्षमता, बुझाइको प्रस्तुतीकरण, व्यवहार परिवर्तन जस्ता पक्षहरू समेट्नुपर्ने छ।

११. प्रयोगात्मक तथा परियोजनामुलक परीक्षा सञ्चालन गर्दा स्थानीय वातावरण, प्रदूषण, फोहोर व्यवस्थापन, रहनसहन, रीतिरिवाज, प्रकोप/विपद्, सामाजिक मूल्यमान्यता तथा स्थानीय पेसा व्यवसायलाई समेट्ने किसिमका क्रियाकलापहरू गराउनुपर्ने छ।

१२. कक्षा १ देखि ८ सम्मको निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गर्नका लागि रूब्रिक्सको विकास गरिने छ। रूब्रिक्सलाई विद्यार्थी मूल्याङ्कनको अभिन्न अङ्ग बनाइने छ।

१३. विद्यार्थी मूल्याङ्कन सम्बन्धी अन्य विधि र प्रक्रिया राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूपमा उल्लेख गरेको प्रावधान प्रतिकूल नहुने गरी हुनेछ।

११. पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन प्रक्रिया

स्थानीय विषयको यस पाठ्यक्रमको कार्यान्वयन गर्न प्रधानाध्यापक र विषय शिक्षकको भूमिका महत्वपूर्ण हुनेछ। विद्यार्थीहरूलाई स्थानीय वातावरणको अवलोकन गराइने छ। परियोजना कार्य र प्रतिवेदनको माध्यम अबलम्बन गरिने छ । समूदायका बुद्धिजीवी, शिक्षाप्रेमी, समाजसेवी एवम् सम्बन्धित विषय, क्षेत्रमा जानकार व्यक्तिहरू स्रोतव्यक्तिको रूपमा उपयोग गरिनेछ। विद्यालयहरूले यस पाठ्यक्रम कार्यान्वयनका क्रममा आवश्यकता र औचित्यता अनुसार स्थानीय भाषा, नेपाली भाषा वा अंग्रेजी माध्यम समेत अवलम्बन

गर्न सक्नेछन् । विषय क्षेत्रमा आबद्ध गाउँपालिका एवम् जिल्लाका विवरणहरू सङ्कलन गरी पठनपाठनमा प्रयोग गरिनेछ । विषयवस्तुमा समावेश प्रमुख क्षेत्र/स्थलमा अवलोकन भ्रमण गराइनेछ । विद्यार्थीहरूको समूहकार्य, अन्तरक्रियालाई जोड दिइनेछ । पाठ्यक्रममा आधारित भई पाठ्यसामग्रीको विकास गर्नुका साथै शिक्षकहरूलाई विषयवस्तु तथा सहजीकरण प्रक्रिया सम्बन्धी अभिमुखीकरण, तालिम आदिको व्यवस्था गरिने छ ।

१२. समय निर्धारण

आधारभूत तह कक्षा १-३ मा स्थानीय विषयको साप्ताहिक पाठ्यभार ५ घण्टा हुनेछ जसमा वार्षिक १६० घण्टा पठनपाठन गर्नुपर्नेछ । त्यसैगरी आधारभूत तह कक्षा ४-८ मा स्थानीय विषयको साप्ताहिक ४ घण्टा कायम गरी वार्षिक १२८ पाठ्यघण्टा दिइएको छ । प्रत्येक शैक्षिक सत्र बैशाखदेखि सुरू भएर चैत्र मसान्तसम्म कायम रहने छ । प्रचलित शिक्षा ऐन, नियमावली र कार्यबिधि बमोजिम प्रत्येक शैक्षिक सत्रमा २२० दिन विद्यालय खुल्नेछ र २०० दिन पठनपाठन हुनेछ । प्रत्येक घण्टी वा घण्टा १ घण्टाको हुनेछ । पाठ्यांश अनुसार विद्यार्थीहरूलाई अध्ययन/अवलोकन भ्रमण/प्रयोगात्मक क्रियाकलापलाई पनि अध्ययन अवधिमा मिलान गरिने छ ।

१३. पाठ्यक्रम परिमार्जन

मानिसका सामाजिक इच्छा, आकाङ्क्षा र आवश्यकताहरूको परिवर्तनसँगै आवश्यकता अनुसार यो पाठ्यक्रमलाई परिमार्जन र परिष्कृत गर्दै लगिनेछ । यस क्षेत्रका प्राकृतिक, सामाजिक, साँस्कृतिक, भाषिक र वातावरणीय पक्षहरूको सकारात्मक सन्दर्भहरूको खोज, अनुसन्धान र अध्ययन गरिनेछ र प्राप्त निष्कर्षलाई यस पाठ्यक्रममा समावेश गर्दै लगिने छ । परिवर्तित सन्दर्भलाई यस पाठ्यक्रमले निरन्तर सम्बोधन गर्दै अगाडि बढ्नेछ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १

बिधा/क्षेत्र, क्रम अनुसार कक्षागत अनुमानित पाठ संख्या तालिका

क. सं.	बिधा/क्षेत्र	कक्षा अनुसार अनुमानित पाठ संख्या							
		कक्षा १	कक्षा २	कक्षा ३	कक्षा ४	कक्षा ५	कक्षा ६	कक्षा ७	कक्षा ८
१.	इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय	२	२	२	२	२	२	२	२
२.	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण	३	३	३	३	३	४	४	४
३.	स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व	१	१	१	१	१	१	१	१
४.	स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा	४	४	४	४	४	३	३	३
५.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय, प्रविधि र उद्यमशिलता	२	२	२	२	२	३	३	३
६.	स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन	१	१	१	१	१	२	२	२
७.	सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास	२	२	२	२	२	२	२	२
८.	स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति	१	१	१	१	१	१	१	१
९.	सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण	१	१	१	१	१	१	१	१
जम्मा		**१७**	**१७**	**१७**	**१७**	**१७**	**१९**	**१९**	**१९**

अनुसूची २

विद्यार्थी मूल्याङ्कन योजना

(क) निरन्तर मूल्याङ्कन प्रक्रिया

कक्षा १–३ मा निश्चित समयावधिमा विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गर्ने नभई निरन्तर, नियमित तथा कक्षा क्रियाकलापको अङ्गका रूपमा प्रयोग गर्नु पर्दछ। कक्षाकोठामा सिकाइ क्रियाकलापको योजना तथा सञ्चालन निर्धारित सिकाइ उपलब्धि तथा तिनको विस्तृतीकरणका आधारमा ती सिकाइ उपलब्धि प्राप्त गर्न सक्ने किसिमले गर्नुपर्दछ । विद्यार्थी मूल्याङ्कनमा पनि ती सिकाइ उपलब्धि विद्यार्थीले के कति हासिल गर्न सके भन्ने लेखाजोखा गर्न सकिने प्रक्रिया र साधन प्रयोग गर्नुपर्छ । यस्तो मूल्याङ्कन सिकाइ क्रियाकलापकै अभिन्न अङ्गका रूपमा नियमित रूपमा सञ्चालन गरी विद्यार्थीको सिकाइ सुधारका लागि निरन्तर पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ।

कक्षा ४-८ मा भने ५०% निरन्तर मूल्याङ्कन/निर्माणत्मक/आन्तरिक परीक्षा संचालन गर्नुपर्दछ भने बाँकी ५०% को लिखित/अन्तिम परीक्षा संचालन गर्नुपर्दछ। कक्षा १-८ का प्रत्येक विद्यार्थीको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरी राखिनुपर्छ। कार्यसञ्चयिका फायललाई विद्यार्थीको कक्षाकार्य, परियोजना कार्य, उपलब्धि परीक्षा, विद्यार्थीमा आएको व्यावहारिक परिवर्तनको अवलोकन, हाजिरी आदिका माध्यमले अद्यावधिक गर्नुपर्छ । विद्यालयमा पठनपाठन भएका विषयवस्तु र विद्यार्थीको उपलब्धिका बारेमा प्रत्येक महिना वा निश्चित विषयवस्तु वा विषयक्षेत्रको अध्ययन पूरा गरेपछि अभिभावकलाई जानकारी पठाउने व्यवस्था गरी कार्यसञ्चयिकामा त्यसको अभिलेख राख्नुपर्छ । यस तहमा गृहकार्यलाई अनिवार्य नगरी कक्षाकार्यमै बढी जोड दिनु उपयुक्त हुने भए पनि आवश्यक भए केही गृहकार्य पनि दिन सकिने छ। यसरी विद्यार्थीलाई गृहकार्य दिनु परेमा दैनिक र एकै दिनमा विभिन्न विषयक्षेत्रमा गृहकार्य दिनु भने उपयुक्त हुँदैन ।

कक्षा १–८ मा विद्यार्थी निरन्तर/आन्तरिक मूल्याङ्कनको प्रक्रिया सामान्यतया निम्नअनुसार हुनेछ :

१. मूल्याङ्कनलाई सिकाइ क्रियाकलापको अभिन्न अङ्गका रूपमा कक्षा क्रियाकलापसँगै एकीकृत गरी सिकाइ सुधारमा निरन्तर प्रयोग गर्नुपर्छ।

२. सिकाइ उपलब्धि र तिनको विस्तृतीकरण तयार गरी सोहीअनुसार सम्भाव्य मूल्याङ्कन विधि, प्रक्रिया र साधनको तयारी गर्नुपर्छ।

३. दैनिक कक्षा क्रियाकलापसँगै विद्यार्थीको सिकाइको लेखाजोखा गरी सिकाइमा पछि परेका विद्यार्थीलाई सुधारात्मक सिकाइ प्रक्रियाद्वारा निर्धारित न्यूनतम सिकाइ सुनिश्चित गर्नुका साथै सबै विद्यार्थीलाई थप तथा माथिल्लो स्तरको सिकाइका लागि अवसर प्रदान गर्नुपर्छ ।

४. विद्यार्थीको सिकाइ स्तरको मूल्याङ्कन गर्दा मूलतः विद्यार्थीले विभिन्न सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित सिकाइ उपलब्धि हासिल गरे वा नगरेको परीक्षण गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको मूल्याङ्कनमा यथासक्य वास्तविक कार्य (Authentic task) समावेश गर्नुपर्दछ ।

५. विद्यार्थीको सिकाइको मूल्याङ्कनमा विषयगत सिकाइ क्षेत्रमा अपेक्षित ज्ञान, बुझाइ, प्रयोग तथा आवश्यकतानुसार विश्लेषण, मूल्याङ्कन र सिर्जनालगायतका उच्च क्षमता परीक्षण गर्नका लगि उपयुक्त साधन तथा प्रक्रिया प्रयोग गर्नुपर्छ ।

६. मूल्याङ्कनका क्रममा आवश्यक व्यवहारकुशल सिप प्राप्तिमा विद्यार्थीले हासिल गरेका सक्षमताको पनि लेखाजोखा गरी आवश्यकतानुसार सिकाइ क्रियाकलापमा सुधार गर्नुपर्छ ।

७. मूल्याङ्कन पश्चात कुनै विद्यार्थीले अपेक्षित नतिजा प्राप्त गर्न नसकेमा सुधारात्मक शिक्षण सिकाइको प्रक्रियाअनुरूप विद्यार्थीको सिकाइ सुधार गरी अपेक्षित सिकाइ सुनिश्चित गर्नुपर्छ । पटकपटकको सुधारात्मक शिक्षण सिकाइ प्रक्रियाबाट पनि न्यूनतम सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसक्ने विद्यार्थीका लागि उपचारात्मक शिक्षणको प्रबन्ध गर्नुपर्छ ।

८. मूल्याङ्कनको नतिजालाई विषयक्षेत्र तथा सिकाइ उपलब्धिअनुसार अभिलेखीकरण गर्नुपर्छ । विद्यार्थीको व्यक्तिगत फायल खडा गरी मूल्याङ्कनको नतिजाका साथै अन्य सान्दर्भिक विवरण सहितको कार्यसञ्चयिका (Portfolio) व्यवस्थित गरेर राख्नु पर्छ ।

९. मूल्याङ्कन नतिजाको अभिलेखलाई विद्यार्थीको सिकाइ अवस्था पहिचान गर्न, भावि सिकाइको योजना निर्माण गर्न र सिकाइ उपलब्धिको प्रगतिको अभिलेखका रूपमा विद्यालय, शिक्षक, विद्यार्थी तथा अभिभावकले आवश्यकतानुसार प्रयोग गर्नुपर्छ ।

१०. विद्यार्थीलाई स्वमूल्याङ्कन तथा प्रतिविम्बन गर्न र सिकाइ सुधारको आवश्यकता तथा उपाय पहिचान गर्न शिक्षक तथा अभिभावकले प्रेरित गर्नुपर्छ ।

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कनका सम्भाव्य तरिका तथा साधनहरू

क्र.स.	मूल्याङ्कन आधार/सूचक	मूल्याङ्कनका सम्भावित साधन
१.	कक्षामा उपस्थिति तथा व्यवहारिक परिवर्तन	अवलोकन, दैनिक क्रियाकलाप, अविभावक प्रतिक्रया, रूजु सूची, हाजिरी फारम, रूब्रिक्स
२.	समूह निर्माण तथा समूहमा सहभागीता	अवलोकन, रूजु सूची, फारम, दैनिक क्रियाकलाप, रूब्रिक्स
३.	क्रियाकलापको योजना निर्माण	अवलोकन फारम, रूजु सूची, रूब्रिक्स, लेखन तरिका
४.	क्रियाकलापको नमूना निर्माण/क्रियाकलाप सम्पन्न	प्रस्तुति अवलोकन फारम, रूजू सूची, रूब्रिक्स र श्रेणी मापन, मौखिक प्रश्न, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री,
५.	उत्तर लेखन/प्रतिवेदन तयारी/नमुनाको चित्र	प्रश्न, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री, प्रस्तुति अवलोकन फारम, लेखन शैली
६.	रचनात्मक कार्य/प्रस्तुति/अभिनय/प्रश्नको मौखिक उत्तर	प्रश्न, घटना, सन्दर्भ, पठन सामग्री, श्रव्य तथा दृष्य सामग्री, मौखिक प्रश्न, प्रस्तुति अवलोकन फारम आदि ।
७.	स्वमूल्याङ्कन/अविभावकको प्रतिक्रिया	रूजू सूची, श्रेणी मापन, फारम

विद्यार्थी उपलब्धी स्तरको व्याख्या

उपलब्धी स्तर	स्तर मापन	उपलब्धी स्तरको सामान्य व्याख्या
कमजोर (Below Basic)	१	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गर्न नसकेको, सबैजसो सिकाइ उपलब्धिका लागि सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
सामान्य (Basic)	२	मुख्य सिकाइ उपलब्धि आंशिक रूपमा हासिल गरेको तर सुधारात्मक सिकाइ आवश्यक भएको
राम्रो (Proficient)	३	मुख्य सिकाइ उपलब्धि हासिल गरेको
उच्च (Advanced)	४	माथिल्लो स्तरको उपलब्धि हासिल गरेको

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख र स्तर निर्धारण

क्र.स.	मूल्याङ्कन आधार/सूचक	उच्च	राम्रो	सामान्य	कमजोर
१.	कक्षामा उपस्थिति तथा व्यवहारिक परिवर्तन	४	३	२	१
२.	समूह निर्माण तथा समूहमा सहभागीता	४	३	२	१
३.	क्रियाकलापको योजना निर्माण	४	३	२	१
४.	क्रियाकलापको नमूना निर्माण/क्रियाकलाप सम्पन्न	४	३	२	१
५.	उत्तर लेखन/प्रतिवेदन तयारी/नमुनाको चित्र	४	३	२	१
६.	रचनात्मक कार्य/प्रस्तुति/अभिनय/प्रश्नको मौखिक उत्तर	४	३	२	१
७.	स्वमूल्याङ्कन/अविभावकको प्रतिक्रिया	४	३	२	१
	जम्मा	**२८**	**२१**	**१४**	**७**

नोटः स्तर निर्धारण गर्नका लागि पाठको निधार्रित सिकाई उपलब्धीमा आधारित भई विद्यार्थीले सिकाई उपलब्धी हासिल गरेको नगरेको मूल्याङ्कन गर्न माथीका सूचकहरूको प्रयोग गर्नुपर्दछ ।

उपलब्धी स्तर प्रतिशत निकाल्ने तरिकाः

$$\text{उपलब्धी प्रतिशत सूत्र} = \frac{\text{विद्यार्थीले पाएको जम्मा उपलब्धिस्तर संख्या X १००}}{\text{जम्मा पढाई भएको पाठ संख्या X जम्मा उच्च स्तर (२८)}}$$

उदाहरणको लागि, कक्षामा पहिलो त्रैमासिक सम्ममा पढाई भएको पाठ संख्या = ६

कुनै विद्यार्थीले उक्त विषयमा सबै पाठमा गरी प्राप्त गरेको जम्मा स्तर मापन संख्या = ११०

$$\text{सुत्र अनुसार, उपलब्धी स्तर प्रतिशत} = \frac{११० \text{ X } १००}{६ \text{ X } २८}$$

= ६५.४७ प्रतिशत

प्रतिशतका आधारमा श्रेणी निर्धारण गर्ने तरिका

पाठगत आधारमा मापन गरिसकेछि हरेक त्रैमासिकमा उपलब्धी स्तर प्रतिशतका आधारमा विद्यार्थीहरूलाई निम्न लिखित तरिकाले अक्षराङ्कन पद्धतिमा छुट्याउनु पर्दछ ।

क्र.स.	उपलब्ध प्रतिशत	उपलब्धी स्तर	उपलब्धी स्तरको व्याख्या
१.	९०-१००	A+	उत्कृष्ट
२.	७५-९०	A	उच्च
३.	६०-७५	B	राम्रो
४.	४०-६०	C	सामान्य
५.	२०-४०	D	कमजोर
६.	२० भन्दा तल	E	ज्यादै कमजोर

* ५०% निरन्तर मूल्याङ्कन/आन्तरिक परीक्षाबाट लिईन्छ भने बाँकी ५०% आवधिक/अन्तिम परीक्षाबाट लिईन्छ ।

(ख) निर्णयात्मक (आवधिक) परीक्षा

कक्षा : ४-५ पूर्णाङ्क : ५०

समय : १ घण्टा ३० मिनेट उत्तीर्णाङ्कः अक्षराङ्कनमा मूल्याङ्कन गरिने

औशत प्रश्न तालिका (तहगत रूपमा)

ज्ञान/बोध तह (Knowledge/ Understanding Level)	सीप/उच्च तह (Hard Skill Level/ Higher Abilities)	व्यवहारिक परिवर्तन/उच्च तह (Soft Skill/Attitude/Higher Abilities)
५० %	३०%	२० %

कक्षा : ६-८

पूर्णाङ्क : ५०

समय : १ घण्टा ३० मिनेट उत्तीर्णाङ्कः अक्षराङ्कनमा मूल्याङ्कन गरिने

औशत प्रश्न तालिका (तहगत रूपमा)

ज्ञान/बोध तह (Knowledge/Understanding Level)	सीप/उच्च तह (Hard Skill Level/Higher Abilities)	व्यवहारिक परिवर्तन/उच्च तह (Soft Skill/Attitude/Higher Abilities)
४० %	३०%	३०%

(ग) परीक्षा प्रक्रिया

- विद्यार्थीहरूको मूल्याङ्कन गर्दा निर्माणात्मक (Formative) पद्धति तथा निर्णयात्मक (Summative) पद्धति, सैद्धान्तिक र प्रयोगात्मक (Theoritical and Practical) दुबै अपनाउनु पर्दछ ।
- ज्ञान तथा बोध तह (Knowledge/Understanding Level) मा अति छोटा प्रश्नहरू पर्दछन् । जस अन्तर्गत वस्तुगत बहुबैल्पिक उत्तर, खाली ठाउँ भर्ने, जोडा मिलाउने, ठीक बेठीक छुट्याउने, चित्र हेरेर चिन्ने आदि पर्दछन् । त्यसैगरी छोटो उत्तर लेख्ने/भन्ने एक वाक्य देखि चार वाक्यसम्मको उत्तर दिनुपर्ने किसिमका प्रश्नहरू पर्दछन् ।
- सीप तथा उच्च तह (Hard Skill/Higher Abilities) अन्तर्गत लामो उत्तर दिनुपर्ने किसिमका प्रश्नहरू पर्दछन् । जसमा विद्यार्थीको ब्याख्या गर्ने, विश्लेषण गर्ने, नमूनाहरू बनाउने, गरेर देखाउने, व्यवहारिक ज्ञानको क्षमता आदि पर्दछन् ।
- व्यवहार कौसल सीप/व्यवहारिक परिवर्तन तथा उच्च तह (Soft Skill/Attitude/Higher Abilities) अन्तर्गत सकरात्मक परिवर्तन, विद्यार्थीहरूको दैनिक आनीबानी, समाजिक कार्यहरूमा सहभागीता, सम्मान आदि जस्ता कुराहरूको मूल्याङ्कन गरिन्छ ।
- मूल्याङ्कनमा संज्ञानात्मक (Congnitive), भावनात्मक (Affective) तथा मनोक्रियात्मक (Psychomotor) क्षेत्रलाई समेत समेटेको हुनुपर्दछ ।
- प्रयोगात्मक क्रियाकलापमा अध्ययन भ्रमणको प्रतिवेदन, विभिन्न नमूनाहरू बनाइ प्रस्तुत गर्ने, विषयवस्तुसँग सम्बन्धित रही अभिनय गरेर देखाउने आदि क्रियाकलापहरू सञ्चालन गर्नु पर्नेछ । यस भित्र विषयवस्तुको ज्ञान, बोध, सीपको क्षमता, बुझाइको प्रस्तुतिकरण, व्यवहारिक परिवर्तन जस्ता कुराहरू पर्दछन् ।
- प्रयोगात्मक परीक्षा संचालन गर्दा स्थानीय वातावरण, जैविक विविधता, प्रदूषण, फोहोर व्यवस्थापन, रहनसहन, रीतिरिवाज, प्रकोप/बिपद्का उदाहरणहरू, सामाजिक मूल्यमान्यता तथा स्थानीय पेसा व्यवसायलाई समेट्ने किसिमका क्रियाकलापहरू गराउनु पर्दछ ।

अनुसूची ३

बिधा/क्षेत्र, क्रम अनुसार कक्षागत अनुमानित प्रश्न संख्या योजना तालिका

कक्षा ४-५

क.स.	बिधा/क्षेत्र	अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न			छोटो उत्तर आउने प्रश्न			लामो उत्तर आउने प्रश्न			जम्मा प्रश्न संख्या	पूर्णाङ्क
		प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक		
१.	इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय	२	१	२	१	२	२	-	-	-	३	४
२.	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण	२	१	२	२	२	४	१	३	३	५	९
३.	स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व	२	१	२	१	२	२	-	-	-	३	४
४.	स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा	३	१	३	१	२	२	१	३	३	५	८
५.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय, प्रविधि र उद्यमशिलता	२	१	२	१	२	२	१	३	३	४	७
६.	स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन	२	१	२	१	२	२	-	-	-	३	४
७.	सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास	२	१	२	१	२	२	-	-	-	३	४
८.	स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति	१	१	१	१	२	२	१	३	३	३	६

क.स.	बिधा/क्षेत्र	अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न			छोटो उत्तर आउने प्रश्न			लामो उत्तर आउने प्रश्न			जम्मा प्रश्न संख्या	पूर्णाङ्क
		प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक		
९.	सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण	१	१	१	-	-	-	१	३	३	२	४
जम्मा		**१७**	**१**	**१७**	**९**	**२**	**१८**	**५**	**३**	**१५**	**३१**	**५०**

नोटः

१. प्रश्न बनाउँदा तीनै तहका (ज्ञान, बोध, उच्च/ज्ञान, शिप, व्यवहारिक परिवर्तन/संज्ञात्मक, भावनात्मक, मनोक्रियात्मक) प्रश्नहरू समावेश गर्नुपर्छ ।

२. ज्ञान तहमा १ अंकभार हुने, बोध तहमा २ अंकभार हुने र उच्च तहमा ३ अंकभार हुनेगरी प्रश्न निर्माण गर्नुपर्दछ ।

कक्षा ६-८

क.स.	बिधा/क्षेत्र	अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न			छोटो उत्तर आउने प्रश्न			लामो उत्तर आउने प्रश्न			जम्मा प्रश्न संख्या	पूर्णाङ्क
		प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक		
१.	इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको परिचय	१	१	१	१	२	२	१	४	४	३	७
२.	स्थानीय प्राकृतिक स्रोत र वातावरण संरक्षण	२	१	२	१	२	२	१	४	४	४	८
३.	स्थानीय जातजाति, भाषा, भेषभूषा, संस्कार र चाडपर्व	१	१	१	१	२	२	-	-	-	२	३

क.स.	बिधा/क्षेत्र	अति छोटो उत्तर आउने प्रश्न			छोटो उत्तर आउने प्रश्न			लामो उत्तर आउने प्रश्न			जम्मा प्रश्न संख्या	पूर्णाङ्क
		प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक	प्रश्न संख्या	अंकभार	जम्मा अंक		
४.	स्थानीय धार्मिक, ऐतिहासिक, पर्यटकीय स्थल, मेलाजात्रा र स्थानीय बाजागाजा	२	१	२	१	२	२	१	४	४	४	८
५.	स्थानीय पेशा, व्यवसाय, प्रविधि र उद्यमशिलता	२	१	२	१	२	२	१	४	४	४	८
६.	स्थानीय खेलकुद, योग व्यायाम र भोजन	१	१	१	१	२	२	-	-	-	२	३
७.	सकरात्मक व्यवहार र सामाजिक विकास	१	१	१	१	२	२	-	-	-	२	३
८.	स्थानीय सेवामुलक संघसंस्था र समाजसेवी व्यक्ति	१	१	१	१	२	२	१	४	४	३	७
९.	सडक सुरक्षा र प्रकोप न्यूनीकरण	१	१	१	१	२	२	-	-	-	२	३
जम्मा		**१२**	**१**	**१२**	**९**	**२**	**१८**	**५**	**४**	**२०**	**२६**	**५०**

नोटः

१. प्रश्न बनाउँदा तीनै तहका (ज्ञान, बोध, उच्च/ज्ञान, शिप, व्यवहारिक परिवर्तन/संज्ञात्मक, भावनात्मक, मनोक्रियात्मक) प्रश्नहरू समावेश गर्नुपर्छ ।

२. ज्ञान तहमा १ अंकभार हुने, बोध तहमा २ अंकभार हुने र उच्च तहमा ४ अंकभार हुनेगरी प्रश्न निर्माण गर्नुपर्दछ ।

अनुसूची ४

विद्यार्थी मूल्याङ्कन अभिलेख फारम नमूना

विद्यार्थीको वैयक्तिक तथा पारिवारिक विवरण

विद्यालयको नाम : .....

ठेगाना :..... विद्यार्थीको नाम :.....

जन्म मिति : .....कक्षा/रोल न.. :.....

विद्यार्थीको घरको ठेगाना : .....

परिवारिक विवरण : आमाको नाम : .....पेसा : .....

सम्पर्क नं. : ..... बाबुको नाम : .....

पेसा : ..... सम्पर्क नं. : .....

बाबु आमा बाहेक अरू कसैले अभिभावकत्व लिएको भएमा स्थानीय अभिभावकको नाम : .....पेसा : ..... सम्पर्क नं. : .....

विद्यार्थीसँगको नाता : ..... विद्यालय भर्ना मिति : .....

स्वास्थ्य सम्बन्धी विवरण

मिति :..... **तौल (के.जी.मा)** :..... **उचाइ (से.मि.मा)** :.....

कुनै विशेष रोग वा शारिरीक अपाङ्गता भएमा भएमा सो बारे टिपोटः .....

शिक्षकको नाम र सही : ..... मिति : .....

निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन विवरण नमूना

कक्षा :..... विषय :..... विद्यार्थीको नाम :.....रोल नं. :.....

विषय क्षेत्र/पाठ	अपेक्षित सिकाइ उपलब्धी/सक्षमता	मूल्याङ्कन आधार/सिकाइ उपलब्धी सूचक	नियमित पढाई पछिको मूल्याङ्कन	मिति	थप सहायता पछिको मूल्याङ्कन	मिति	समग्र सिकाई उपलब्धी स्तर	कैफियत
			सिकाइ उपलब्धी स्तर		सिकाइ उपलब्धी स्तर			
			कमजोर : सामान्य : राम्रो : उच्च :		कमजोर : सामान्य : राम्रो : उच्च :			

नोटः पाठहरूको सिकाइ उपलब्धी/सक्षमता पाठ्यक्रमले दिए अनुसार लेख्नुपर्दछ। मूल्याङ्कनका आधार/सूचकहरू अनुसूची २ मा दिए बमोजिम राख्न सकिन्छ। कुन मितिमा मूल्याङ्कन गरेको हो, प्रत्येक पटकको मिति उल्लेख गर्नुपर्दछ। सिकाइ उपलब्धी स्तरलाई १ देखि ४ सम्म स्तरीकृत गर्ने, यदि कुनै विद्यार्थीको सिकाइ उपलब्धी सामान्य भन्दा पनि कम आएमा त्यस्ता विद्यार्थीको स्तर बढाउन थप सहायता कक्षा संचालन गरी, पुनः सिकाइ उपलब्धी स्तर मापन गरी समग्र/औसत स्तर निकाल्नुपर्दछ। प्रत्येक त्रैमासिकमा विद्यार्थी मूल्याङ्कन विवरण फारमका आधारमा प्रत्येक विद्यार्थीको उपलब्धी स्तर/श्रेणी निर्धारण गरी अविभावक समेतको सहभागीतामा पृष्ठपोषण प्रदान गर्नुपर्दछ। कक्षामा उपस्थिती रेर्कड दैनिक हारिज कापीबाट लिन सकिन्छ।

सन्दर्भ सामग्री

- नेपालको संविधान, २०७२, कानुन किताव समिति, बबरमहल, काठमाडौं: नेपाल सरकार
- स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन, २०७४, कानुन किताव समिति बबरमहल, काठमाडौं: नेपाल सरकार
- राष्ट्रिय पाठ्यक्रम प्रारूप, २०७६, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी, भक्तपुर
- स्थानीय पाठ्यक्रम निर्माण र कार्यान्वयन मार्गदर्शन (मातृभाषा सहित), २०७६, पाठ्यक्रम विकास केन्द्र, सानोठिमी, भक्तपुर
- लाङटाङको सेरोफेरो, स्थानीय पाठ्यक्रम, २०७४, गोसाइकुण्ड गाउँपालिका, रसुवा/वन्यजन्तु संरक्षण संघ नेपाल, हाम्रो बुढानीलकण्ठ २०७६, बुढानीलकण्ठ नगरपालिका, काठमाडौं/वन्यजन्तु संरक्षण संघ नेपाल, हाम्रो गौरव, हाम्रो भरतपुर, स्थानीय पाठ्यक्रम, २०७६, भरतपुर महा नगरपालिका, चितवन/वन्यजन्तु संरक्षण संघ नेपाल, हाम्रो शंखरापुर, स्थानीय पाठ्यक्रम, २०७६, शंखरापुर नगरपालिका, काठमाडौं/वन्यजन्तु संरक्षण संघ नेपाल
- इन्द्रसरोवर गाउँपालिकाको पार्श्वचित्र २०७६
- Ian Keith, Allen Rugambwa, Frances Vavrus, and Adrian Maganga : The Active Teaching and Learning Handbook, 2016

Indrasarobar Rural Municipality | 97.7 Sqkm (Total Area) | 64.4 Sqkm (Forest Area) | 66% Forest | Province-3

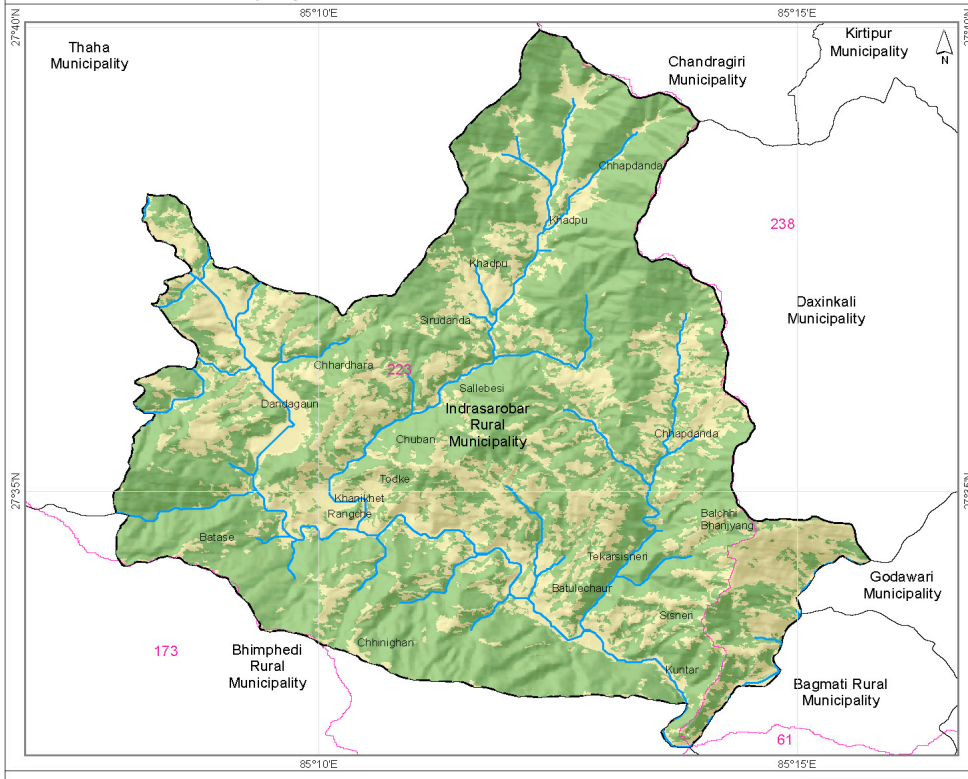

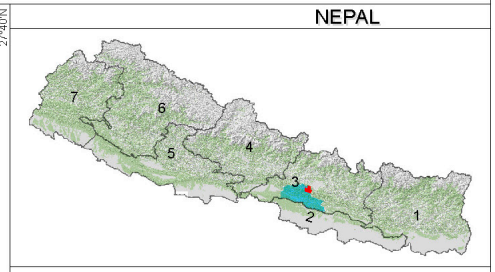

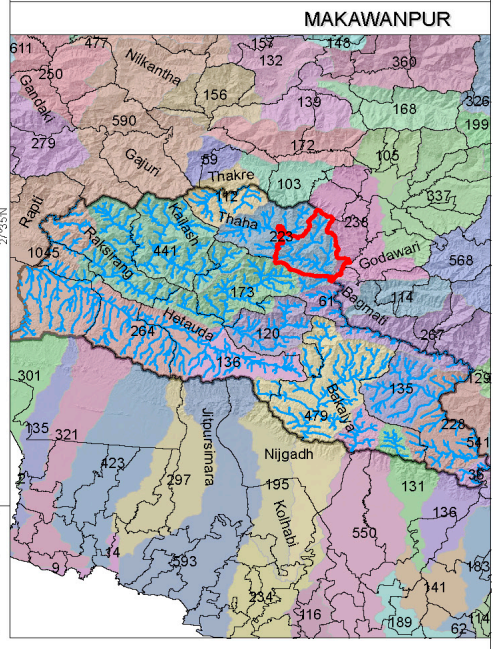

Legend
- Stream/River
- Local Level
- Watershed
- Forest
- Non Forest

0 2 4Km

Data:
Local level Admin boundary:- Department of Survey,
Ministry of Federal Affair and Local Development
Forest Cover:- Department of Forest Research and Survey
Protected Area:- Department of National Parks and Wildlife Conservation

Legend
- Stream/River
- Local Level
- District

Ministry of Forests and Soil Conservation
Department of Forest Research and Survey

CRS: GCS WGS 1984

0 10 20 Km

www.dfrs.gov.np